

ડી.એલ.એડ. અભ્યાસક્રમ

ડીપ્લોમા ઇન એલીમેન્ટ્રી એજ્યુકેશન
(ડી.એલ.એડ.)

પૂર્વ સેવાકાલિન શિક્ષક પ્રશિક્ષણ સંસ્થા

અભ્યાસક્રમ
(અજમાયશી)
પ્રથમ વર્ષ અને દ્વિતીય વર્ષ

(2015-16)

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના	3
વિભાગ 1 : વિષયોનું માળખું.....	5
ડી.એલ.એડ. અભ્યાસક્રમનું માળખું	7
વિભાગ 2 : કાર્યકૌશલ્ય ક્ષેત્રો.....	8
1. વર્ગ કાર્યકૌશલ્ય	9
2. શાળા કક્ષાએ કાર્યકૌશલ્ય.....	9
3. શાળા બહારની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓના સંચાલનનું કાર્યકૌશલ્ય	10
4. માતા-પિતા / વાલી સાથે સંબંધો સ્થાપવાનું કાર્યકૌશલ્ય	10
5. સ્થાનિક સમાજ સાથેના વ્યવહારનું કાર્યકૌશલ્ય.....	10
વિભાગ 3 : પ્રતિબદ્ધતા ક્ષેત્રો.....	11
1. વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા	12
2. સમાજ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા.....	13
3. વ્યવસાય પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા	14
4. ઉત્કૃષ્ટતાની સંપ્રાપ્તિ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા.....	16
5. જીવનના મૂળભૂત મૂલ્યો પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા	16
વિષયવસ્તુનું માળખું પ્રથમ વર્ષ.....	17
કોર્સ-1 (અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ	18
કોર્સ-1 (બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન.....	23
કોર્સ-2 (અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા.....	26
કોર્સ-2 (બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ	31
કોર્સ-3 અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર.....	38
કોર્સ-4 (અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા).....	43
કોર્સ-4 (બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા)	45
કોર્સ-5 (અ) ગુજરાતી (ઘોરણ 1થી 5)	48
કોર્સ-5 (બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ઘોરણ 1થી 5).....	51

કોર્સ-6 ગણિત (ઘોરણ 1થી 5)	57
કોર્સ-7 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 1	61
કોર્સ-8 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ-1	64
વિષયવસ્તુનું માળખું દ્વિતીય વર્ષ.....	68
કોર્સ-1 (અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય.....	69
કોર્સ-1 (બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ	75
કોર્સ-2 (અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન.....	86
કોર્સ-2 (બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ.....	90
કોર્સ-3 (અ) ગુજરાતી (ઘોરણ 6થી 8).....	93
કોર્સ-3 (બ) અંગ્રેજી (ઘોરણ 3થી 8).....	95
કોર્સ-4 (અ) ગણિત (ઘોરણ 6થી 8).....	99
કોર્સ-4 (બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ઘોરણ 6થી 8).....	104
કોર્સ-5 (અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ઘોરણ 6થી 8).....	110
કોર્સ-5 (બ-1) હિન્દી (ઘોરણ 5થી 8).....	116
કોર્સ-5 (બ-2) સંસ્કૃત (ઘોરણ 6થી 8).....	119
કોર્સ-6 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 2	121
કોર્સ-7 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ-2.....	124
સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન (બંને વર્ષ).....	128
શાળા ઈન્ટર્નશિપ (બંને વર્ષ).....	132
વિભાગ 4 : અભ્યાસક્રમના અમલીકરણનું આયોજન અને મૂલ્યાંકન	137
4.1 કામના દિવસો અને તેમની ફાળવણી (બન્ને વર્ષ માટે).....	137
4.2 તાસની ફાળવણી.....	137
4.3 પરીક્ષા યોજના.....	138

પ્રસ્તાવના

ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ (જીસીઈઆરટી) રાજ્યમાં પ્રાથમિક અને માધ્યમિક ક્ષેત્રે શિક્ષણની ગુણવત્તા, અભિવૃદ્ધિ માટે કાર્યરત એક મુખ્ય સંસ્થા છે. આ સંસ્થાના મુખ્ય ઉદ્દેશોમાં પ્રાથમિક શાળાઓ ઉપરાંત, જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવનો, અધ્યાપન મંદિરો, સી.ટી.ઈ. (કોલેજ ફોર ટીચર એજ્યુકેશન), આઈ.એ.એસ.ઈ. (ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ એડવાન્સ સ્ટડી ઈન એજ્યુકેશન), સરકારી બી.એડ. કોલેજો વગેરે જેવી સંસ્થાઓને નેતૃત્વ પૂરું પાડવું, શૈક્ષણિક સંશોધનો હાથ ધરવાં અને તે માટે પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવું, શિક્ષણના નૂતન પ્રવાહો અને અભિગમોના પ્રચાર અને પ્રસાર માટે નાવિન્યપૂર્ણ કાર્યક્રમો યોજવા વગેરેનો સમાવેશ કરી શકાય. આ ઉપરાંત RTE-2009માં ગુજરાત શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદને એકેડેમિક ઓથોરિટી તરીકે માન્યતા આપેલ છે, જેમાં RTE - 2009ની કલમ 29 (2) અન્વયે અભ્યાસક્રમ અને મૂલ્યાંકન માટેની કાર્યવાહી કરવાની થાય છે.

આર.ટી.ઈ.-2009, એન.સી.એફ.-2005, એન.સી.ટી.ઈ. દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ નેશનલ કરિક્યુલમ ફ્રેમવર્ક ફોર ટીચર્સ એજ્યુકેશન (NCFTE)-૨૦૦૯ તથા બારમી પંચવર્ષીય યોજનાની ભલામણોને ધ્યાને લઈને ગુજરાત રાજ્યમાં ચાલતા ડી.એલ.એડ.ના અભ્યાસક્રમને સુધારવા માટેની આવશ્યકતા ઊભી થઈ છે.

રાઈટ ટુ એજ્યુકેશન એક્ટ-2009ના અમલીકરણના કારણે પ્રાથમિક શિક્ષણને પ્રાથમિક (ધોરણ 1થી 5) અને ઉચ્ચ પ્રાથમિક (ધોરણ 6થી 8)માં વિભાજિત કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત ધોરણ 1થી 5માં વર્ગશિક્ષક જ્યારે ધોરણ 6થી 8માં વિષયશિક્ષકની વ્યવસ્થા પ્રાથમિક શિક્ષણક્ષેત્રે આવશ્યક બની છે.

રાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમ રૂપરેખા-2005ના પરિણામે સમગ્ર શાળાકીય વિષયોનું પુનઃગઠન કરવામાં આવેલ છે જેમાંથી ગુજરાતનું પ્રાથમિક શિક્ષણ પણ બાકાત નથી. બાળક એ જ્ઞાનનો સર્જક છે ઉપભોક્તા નથી- સંરચનાવાદના આ પ્રાણસમા સૂત્રએ સમગ્ર શિક્ષણની તાસીરને નવેસરથી વિચાર કરવાની પ્રેરણા આપી. જેના પરિણામે ગુજરાતના શિક્ષણ વિભાગે જીસીઈઆરટીના સહયોગથી સંરચનાવાદ પર આધારિત પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કર્યાં. પરંતુ બદલાતી જતી તાસીર અનુસાર શિક્ષણના અભિગમો પણ બદલાય છે અને આ બદલાતા અભિગમોથી પૂર્વ સેવાકાલીન શિક્ષક, તાલીમ મેળવનાર પ્રશિક્ષણાર્થી પરિચિત ન હોય તે આદર્શ પરિસ્થિતિ નથી. આથી પણ

ડી.એલ.એડ્.ના અભ્યાસક્રમને પુનઃગઠિત કરવાની આવશ્યકતા અનુભવાય છે.

વર્ષ : 2012-13થી બારમી પંચવર્ષીય યોજનાનો અમલ થઈ ગયો છે. જેના ડોક્યુમેન્ટ બારમી પંચવર્ષીય યોજના(12th Five year Plan)માં શિક્ષણની ગુણવત્તા સંદર્ભે અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ(**Expected Learning Outcomes**)ની સંપ્રાપ્તિ આવશ્યક ગણી છે. ગુજરાતે આ બાબતમાં પણ શિક્ષણ વિભાગની પ્રેરણાથી ધોરણ 1થી 8ના તમામ વિષયોની અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ નિશ્ચિત કરેલ છે તેમજ આ અધ્યયન નિષ્પત્તિઓની સંપ્રાપ્તિ વર્ગશિક્ષણ દરમ્યાન થઈ શકે તે માટે સેવારત શિક્ષકોને તાલીમબદ્ધ કરવામાં આવી રહ્યા છે. આવા સંજોગોમાં પૂર્વ સેવાકાલીન શિક્ષક તાલીમ મેળવનાર પ્રશિક્ષણાર્થી અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓથી માત્ર પરિચિત જ નહીં પરંતુ તે માટે જરૂરી અધ્યયન પરિસ્થિતિઓનો અનુભવ પૂરો પાડવા માટે પણ ડી.એલ.એડ્.ના અભ્યાસક્રમને પુનઃગઠિત કરવાની આવશ્યકતા અનુભવાય છે.

આ ઉપરાંત ડી.એલ.એડ્.ના અભ્યાસક્રમના પુનઃગઠન સંદર્ભે પ્રાથમિક ચર્ચા માટે જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવનોમાં કાર્યરત વ્યાખ્યાતાઓની એક સમિતિ (Task Force) બનાવવામાં આવી, જેઓએ ગુજરાત રાજ્યના પ્રવર્તમાન ડી.એલ.એડ્.ના અભ્યાસક્રમ અને એન.સી.ટી.ઈ. (NCTE) દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ NCFTE-2009ના અભ્યાસક્રમનો વિશદ્ અભ્યાસ કર્યો. ઉપરાંત NCTE દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ NCFTE-2009ના આધારે અન્ય રાજ્યોએ પણ ડી.એલ.એડ્.ના અભ્યાસક્રમમાં જે ફેરફારો કરવામાં આવ્યા હતા તેનો પણ સમીક્ષાત્મક અભ્યાસ કર્યો. આ સમીક્ષાત્મક અભ્યાસના કારણે ગુજરાત રાજ્યના પ્રવર્તમાન ડી.એલ.એડ્.ના માળખાની અંદર રહેલી સારી બાબતોને જાળવી રાખીને NCTE દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ NCFTE-2009નો આધાર લઈ માળખું તૈયાર કરવામાં આવ્યું. આ રીતે તૈયાર કરવામાં આવેલ ડી.એલ.એડ્.ના પ્રાથમિક સ્વરૂપના માળખાને ડી.એલ.એડ્. અભ્યાસક્રમ માટેની કોર ટીમ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું. કોર ટીમની બેઠક સમક્ષ સમગ્ર માળખાનું પ્રેઝન્ટેશન કરવામાં આવ્યું. સભ્યોના સૂચનો અને ચર્ચા-વિચારણા બાદ સમગ્ર માળખામાં જે ફેરફારો આવશ્યક હતા તે ફેરફારો કરીને ડી.એલ.એડ્.નું માળખું તૈયાર કરી અભ્યાસક્રમ સમિતિ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું. તા. 05/03/2013ના રોજ આંતરરાષ્ટ્રીય શિક્ષણવિદ્ ડૉ. રવિન્દ્રભાઈ દવેની અધ્યક્ષતામાં ડી.એલ.એડ્. અભ્યાસક્રમના અંતિમ માળખાને નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું.

વિભાગ 1 : વિષયોનું માળખું

ડી.એલ.એડ.ના અભ્યાસક્રમને મુખ્યત્વે સાત અધ્યયન ક્ષેત્રોમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યો છે. જેની વિગતો નીચે દર્શાવેલ છે:

- (1) બાળવિકાસ અને મૂલ્યાંકન
- (2) કેળવણી અભ્યાસ
- (3) અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર
- (4) શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી
- (5) સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ
- (6) કલા શિક્ષણ
- (7) કાર્ય કૌશલ્ય

પ્રથમ વર્ષ

- કોર્સ-1 (અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ
(બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન
- કોર્સ-2 (અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા
(બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ
- કોર્સ-3 અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર
- કોર્સ-4 (અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)
(બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)
- કોર્સ-5 (અ) ગુજરાતી (ધો. 1થી 5)
(બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ધોરણ 1થી 5)
- કોર્સ-6 ગણિત (ધો. 1થી 5)
- કોર્સ-7 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 1
- કોર્સ-8 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ – 1
- કોર્સ-9 સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન – 1
શાળા ઈન્ટર્નશિપ

દ્વિતીય વર્ષ

- કોર્સ-1 (અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય
(બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ
- કોર્સ-2 (અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન
(બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ
- કોર્સ-3 (અ) ગુજરાતી (ધો. 6થી 8)
(બ) અંગ્રેજી (ધોરણ 3થી 8)
- કોર્સ-4 (અ) ગણિત (ધોરણ 6થી 8)
(બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ધોરણ 6થી 8)
- કોર્સ-5 (અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ધોરણ 6થી 8)
(બ) હિન્દી – સંસ્કૃત (ધોરણ 5થી 8)
- કોર્સ-6 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 2
- કોર્સ-7 બાળકનો શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ – 2
- કોર્સ-8 સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન – 2
શાળા ઈન્ટર્નશિપ

ડી.એલ.એડ. અભ્યાસક્રમનું માળખું

	Year – 1	Year – 2
બાળવિકાસ અને મૂલ્યાંકન	કોર્સ-1 (અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ (બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન	કોર્સ-1 (અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય (બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ
કેળવણી અભ્યાસ	કોર્સ-2 (અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા (બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ	કોર્સ-2 (અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન (બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ
અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિ શાસ્ત્ર	કોર્સ-3 અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર	કોર્સ-3 (અ) ગુજરાતી (ઘોરણ 6થી 8) (બ) અંગ્રેજી (ઘોરણ 3થી 8)
	કોર્સ-4 (અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા) Proficiency in Gujarati (બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા) Proficiency in English	કોર્સ-4 (અ) ગણિત (ઘોરણ 6થી 8) (બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ઘોરણ 6થી 8)
	કોર્સ-5 (અ) ગુજરાતી (ઘોરણ 1થી 5) (બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ઘોરણ 1થી 5)	કોર્સ-5 (અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ઘોરણ 6થી 8) (બ) હિન્દી – સંસ્કૃત (ઘોરણ 5થી 8)
	કોર્સ-6 ગણિત (ઘોરણ 1થી 5)	
શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી	કોર્સ-7 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 1	કોર્સ-6 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 2
સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ	કોર્સ-8 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ – 1	કોર્સ-7 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ – 2
કલા શિક્ષણ	કોર્સ-9 સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન – 1	કોર્સ-8 સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન – 2
કાર્યકૌશલ્ય	શાળા ઈન્ટર્નશિપ – 1	શાળા ઈન્ટર્નશિપ – 2

વિભાગ 2 : કાર્યકૌશલ્ય ક્ષેત્રો

કોઈ પણ સારા શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમની સફળતાનો આધાર માત્ર શિક્ષકના વ્યાવસાયિક જ્ઞાન, ક્ષમતાઓ કે પ્રતિબદ્ધતા પર નથી હોતો પરંતુ તેનાં વાસ્તવિક કાર્યકૌશલ્યો પર પણ હોય છે. આ ઉપરાંત શિક્ષક તેના કાર્યકૌશલ્યોમાં **Life Skills, Techno Skills, Hard Skills** અને **Soft Skills**ને પણ પ્રાધાન્ય આપે તે જરૂરી છે. ઉપરાંત ઉચ્ચ સ્તરના વ્યાવસાયિક કાર્યકૌશલ્ય જેવા કે સ્વાસ્થ્ય વ્યવસ્થાપન, તણાવ વ્યવસ્થાપન, સમય વ્યવસ્થાપન, આર્થિક વ્યવસ્થાપન અને પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપનની સંકલ્પના પણ સ્વીકારી પ્રત્યેક પ્રશિક્ષણાર્થી નીચેનાં પાંચ કાર્યકૌશલ્ય ક્ષેત્રમાં પારંગતતા પ્રાપ્ત કરે તેવો અભિગમ પ્રસ્તુત અભ્યાસક્રમનો છે.

1. વર્ગ કાર્યકૌશલ્ય
 - 1.1 વર્ગ શિક્ષણ કાર્ય
 - 1.2 વર્ગ વ્યવસ્થાપન કાર્ય
 - 1.3 વર્ગમાં મૂલ્યાંકન કાર્ય
2. શાળા કક્ષાએ કાર્યકૌશલ્ય
 - 2.1 શાળા પ્રાર્થના સંમેલનનું આયોજન અને સંચાલન
 - 2.2 શાળા સફાઈ અને સુશોભનનું આયોજન અને સંચાલન
 - 2.3 વિવિધ ઉત્સવ ઊજવણીનું આયોજન અને સંચાલન
 - 2.4 શાળા બાગ-ઉછેર અને માવજત
3. શાળા બહારની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓના સંચાલનનું કાર્યકૌશલ્ય
 - 3.1 શૈક્ષણિક પ્રવાસ-પર્યટનનું આયોજન અને સંચાલન
 - 3.2 શિક્ષણાનુભવ સ્થળોની મુલાકાતનું આયોજન અને સંચાલન
 - 3.3 શિક્ષકોની જ્ઞાનવર્ધક સભાનું આયોજન અને સંચાલન
 - 3.4 વૃક્ષારોપણ કાર્યક્રમનું આયોજન અને સંચાલન
 - 3.5 ગ્રામસફાઈ અને શ્રમકાર્યનું આયોજન અને સંચાલન
4. માતા-પિતા / વાલી સાથે સંબંધો સ્થાપવાનું કાર્યકૌશલ્ય
 - 4.1 શાળા પ્રવેશોત્સવનું આયોજન અને સંચાલન

- 4.2 સતત ગેરહાજર રહેતા અને શાળા છોડી જવાની અણી પર હોય તેવાં બાળકોનાં માતા-પિતા / વાલીની મુલાકાત
- 4.3 બાળકોની સમસ્યા સંબંધે માતા-પિતા / વાલીની મુલાકાત
- 4.4 તેજસ્વી બાળકોની ઉત્કૃષ્ટતાની પ્રાપ્તિ માટે માતા-પિતા/વાલીની મુલાકાત
5. સ્થાનિક સમાજ સાથેના વ્યવહારનું કાર્યકૌશલ્ય
- 5.1 ગામમાં સમાજની ઉપસ્થિત અને સહયોગમાં સામાજિક, રાષ્ટ્રીય અને ધાર્મિક ઉત્સવોની ઊજવણીનું આયોજન અને સંચાલન
- 5.2 વિવિધ ઝુંબેશો અને અભિયાન સંબંધી આયોજન અને સંચાલન
- 5.3 વિદ્યાર્થીઓની મદદથી મેળા જેવા પ્રસંગોનું આયોજન અને સંચાલન

1. વર્ગ કાર્યકૌશલ્ય

શિક્ષકને સોંપાયેલું બાળકોનું શિક્ષણ એ શિક્ષકનું પ્રથમ અને મોખરાનું કાર્ય હોવાથી વર્ગ કક્ષાએ કાર્યકૌશલ્ય સૌથી મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. જે પરિસ્થિતિ હોય તેમાં વર્ગનાં બાળકોને શક્ય તેટલું ઉત્તમ શિક્ષણ આપી શકાય એ માટે તેમની પાસે ઉત્તમ કક્ષાના પ્રયત્નની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. આ માટે શિક્ષણ વ્યવહાર, મૂલ્યાંકન અને વ્યવસ્થાપનની વ્યૂહરચનાઓ માટે આવશ્યક એવાં કૌશલ્યો, ક્ષમતાઓ, વલણો અને અભિગમોની પ્રાયોગિક પ્રાપ્તિની અપેક્ષા છે. તેથી પૂર્વ સેવાકાલીન શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમના એક ભાગ તરીકે આ અને વર્ગકક્ષાની આવી સક્ષમ અને અસરકારક કામગીરી બજાવવા પ્રશિક્ષણાર્થીએ સજ્જતા કેળવવાની રહેશે.

2. શાળા કક્ષાએ કાર્યકૌશલ્ય

વર્ગખંડ કાર્યકૌશલ્ય ઉપરાંત શિક્ષક જે શાળામાં કામ કરે છે તે શાળા પ્રત્યે તેની ભૂમિકા તેમજ જવાબદારીઓ અદા કરવી પડે. સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને રાષ્ટ્રીય ઉત્સવોની ઊજવણી, પ્રદર્શનો, સ્પર્ધાઓ જેવી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાંથી ઉદભવતા આંતરવ્યવહારોનું સંચાલન એ અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાનો એક મહત્વનો ભાગ છે. આવાં કાર્યકૌશલ્યોમાં સમગ્ર શાળા-પરિવારનો સહયોગ અને રુચિ પેદા કરવા માટે સુસજ્જ શિક્ષક સમગ્ર શાળા-પરિવારને ગતિશીલ કરી શકે છે. તેથી માત્ર અસરકારક શિક્ષણ માટે શાળાનું વાતાવરણ સુધરે એટલું જ પર્યાપ્ત નથી, પરંતુ સમગ્ર શાળા-પરિવારના સર્વાંગી વિકાસ માટે શાળાની એક ઉદાત્ત પ્રતિભા ઊપસે એ પણ જરૂરી છે.

3. શાળા બહારની શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓના સંચાલનનું કાર્યકૌશલ્ય

વિવિધ અભ્યાસકીય અને જીવનલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ, ક્ષેત્ર મુલાકાતો, સમાજ સાથેના વ્યવહારો, સમાજસ્રોતોનો ઉપયોગ તેમજ અન્ય શક્ય સ્રોતોની ઓળખ થવી એ શાળા બહારની દુનિયા સાથે શાળાનો ધનિષ્ઠ સંબંધ વિકસાવવા માટેનાં કેટલાંક પાસાં છે. શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ દરમિયાન આ અંગેની જાણકારી પ્રશિક્ષણાર્થીને હોવી જરૂરી છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ આ ક્ષેત્રોમાં તેમના કાર્યકૌશલ્યની ભૂમિકા સમજવા માટે આવી પ્રવૃત્તિઓનાં આયોજન, વ્યવસ્થાપન અને સંચાલનમાં સહભાગી થવું પડશે.

4. માતા-પિતા / વાલી સાથે સંબંધો સ્થાપવાનું કાર્યકૌશલ્ય

વિદ્યાર્થીઓના અભ્યાસની પ્રગતિની ચર્ચા, વિદ્યાર્થીની કચાશ દૂર કરવામાં વાલી સહયોગ અને વિદ્યાર્થીઓની અનિયમિત હાજરીની સમસ્યા જેવી બાબતો શિક્ષક-વાલીના વ્યવહાર સાથે પ્રત્યક્ષ રીતે સંબંધિત છે. સતત દસ દિવસ સુધી ગેરહાજર રહેનાર વિદ્યાર્થીઓના વાલીઓનો તાત્કાલિક સંપર્ક સાધવાથી શાળામાંથી ઊઠી જનાર બાળકોની સંખ્યામાં ઘટાડો જોવા મળ્યાનાં દષ્ટાંતો છે. આવી નાની નાની બાબતો પર પણ જો ધ્યાન રાખવામાં આવે તો શિક્ષણની પ્રવર્તમાન પરિસ્થિતિમાં બહુ મોટો ફરક જોવા મળે. આ ક્ષેત્રે શિક્ષકોએ પોતાની ભૂમિકા નિભાવવા માટે તૈયાર રહેવું પડે. આ સંદર્ભમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ માતા-પિતા/વાલી સાથેના વ્યવહાર માટેનું કાર્યકૌશલ્ય કેળવવું પડશે.

5. સ્થાનિક સમાજ સાથેના વ્યવહારનું કાર્યકૌશલ્ય

સમગ્ર શાળા શિક્ષણ ઉપરાંત પ્રાથમિક શિક્ષણના સાર્વત્રીકરણમાં ખાસ કરીને ગ્રામ શિક્ષણ સમિતિ તેમજ તેના જેવી અન્ય સંસ્થાઓ આગામી વર્ષોમાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે. શાળાના યોગ્ય વિકાસ અને તેના સ્રોતો તેમજ પ્રવૃત્તિઓની વૃદ્ધિ માટે આ સંસ્થાઓ સાથેનો પારસ્પરિક વ્યવહાર આવશ્યક બનશે. આથી શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમમાં આ બાબતને યોગ્ય સ્થાન અને મહત્વ આપવું જોઈએ. આથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ સમાજ સાથેના વ્યવહાર માટેનું કાર્યકૌશલ્ય કેળવવું પડશે.

આ કાર્યકૌશલ્ય ક્ષેત્રોનો પારસ્પરિક વ્યવહાર, પ્રશિક્ષણના સિદ્ધાંતોમાં આવરી લીધેલું જ્ઞાનાત્મક પાસું નક્કી કરે છે. શિક્ષણના સિદ્ધાંતો અને કાર્યકૌશલ્ય વચ્ચેના ગાઢ સંબંધો નીતિમાં આયોજિત થયેલ બાબતોની સિદ્ધિની માત્રા ઊંચી લઈ જાય છે.

વિભાગ ૩ : પ્રતિબદ્ધતા ક્ષેત્રો

એકવીસમી સદીના શિક્ષણ માટેના મુખ્ય ઉદ્દેશોમાંનો એક ઉદ્દેશ એ સામાજિક સંબંધ છે. આજની સામાજિક, સાંસ્કૃતિક અને આર્થિક વાસ્તવિકતાઓને કારણે ઉદભવતા કેટલાક તણાવો, ખેંચ તથા નિવારી શકાય તેવી અસમાનતા સંદર્ભમાં આ ઉદ્દેશની ભૂમિકા સહેલાઈથી સમજી શકાય તેમ છે. સક્ષમ શિક્ષકો પોતાની વ્યાવસાયિક નિપુણતા અને સુસંગત ક્ષમતાઓનો યોગ્ય ઉપયોગ કરીને મહદઅંશે મોટાભાગની સમસ્યાઓ નિશ્ચિતપણે હલ કરી શકે. જોકે તેઓ શાળામાં વાલીઓ સાથે અને સમાજના અન્ય સભ્યો સાથે પોતાની આદર્શ ભૂમિકા કેવી રીતે ભજવે છે તે પર બધી બાબતોનો આધાર છે.

આમ કરવા માટે તેણે કેટલીક માનવીય લાક્ષણિકતાઓ પ્રાપ્ત કરવી પડશે અને તેનો વિવિધ વ્યવહારોમાં વાસ્તવિક રીતે ઉપયોગ કરવો પડશે. પોતાનાં બધાં કાર્યો અને પ્રવૃત્તિઓમાં જે હંમેશાં વફાદાર છે, પોતાના મિત્રવર્તુળ અને વાલીઓની જ ટીકા પ્રત્યે નહીં પરંતુ નાનાંઓની ટીકા પ્રત્યે પણ જે સહિષ્ણુ છે અને પ્રત્યેક વિદ્યાર્થીને જે શુદ્ધ ભાવથી ચાહે છે તે જ સાચો શિક્ષક બની શકે. ખાસ કરીને જે વિદ્યાર્થીઓ સાથે લાગણીપૂર્વક અને ખંતથી કામ લેવાનું છે તેવા વિદ્યાર્થીઓની આવેગાત્મક જરૂરિયાતો પ્રત્યે શિક્ષકોએ ખરી રીતે સંવેદનશીલ રહેવું જોઈએ. શિક્ષકો તેમની સહિષ્ણુતા, નમ્રતા અને વિનયપૂર્વકના વ્યવહારોને લીધે વિદ્યાર્થીઓને, વાલીઓને અને સમાજને વહાલા લાગે છે તથા શિક્ષણની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં તેમની શ્રદ્ધા ઉદાત્ત થાય છે. શિક્ષકો પાસે શિક્ષક તરીકેનું સુવ્યાખ્યાયિત દર્શન હોવું જોઈએ કે જે તેમને વધુ સારું કાર્ય કરવા પ્રેરે. એટલું જ નહીં, પોતાની શિક્ષક તરીકેની આદર્શ ભૂમિકા ભજવવામાં પણ મદદરૂપ બને.

શિક્ષકોની વ્યાવસાયિક ક્ષમતાઓ સાથે જ્યારે આ લાક્ષણિકતાઓ વણી લેવાય ત્યારે તેમની વ્યવસાય પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા અને સ્વાર્પણની ઉત્તમ કક્ષાએ ખાતરી થશે, જે બધા જ વિદ્યાર્થીઓ માટે સમાન તક અને સફળતા પૂરી પાડશે. ભારતના ભાવિ નાગરિકો તૈયાર કરવામાં અને શિક્ષકની કાર્યભૂમિકાને નવો ઓપ આપવામાં પ્રતિબદ્ધતા ક્ષેત્રો ખરેખર અગત્યનો ભાગ ભજવશે. આથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ નીચે દર્શાવેલ પાંચ પ્રતિબદ્ધતા ક્ષેત્રો આત્મસાત્ કરવાનું અપેક્ષિત છે.

1. વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

1.1 વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પ્રેમ

1.2 વિદ્યાર્થીઓની ભૂલો અને તેમની બાલસહજ તોફાન-મસ્તી પ્રત્યે સહિષ્ણુતા

1.3 વિદ્યાર્થીઓની પ્રગતિ અને તેમના વિકાસ પ્રત્યે લગાવ

1.4 વિદ્યાર્થીઓના સશક્તિકરણમાં રસ

1.5 વિદ્યાર્થીઓના જીવનની ગુણવત્તા પ્રત્યે કાળજી

2. સમાજ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

2.1 ધનિક કે ગરીબ, શિક્ષિત કે નિરક્ષર મા-બાપોનાં બાળકો પ્રત્યે સમતાનો ભાવ

2.2 કુરિવાજ, વહેમ અને અંધશ્રદ્ધાથી પીડિત સમાજ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ અને સમજાવટપૂર્વકનો વ્યવહાર

2.3 સ્થાનિક સમાજ પ્રત્યે નિષ્ઠા

3. વ્યવસાય પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

3.1 પોતાના શિક્ષક તરીકેના વ્યવસાયનું ગૌરવ

3.2 પોતાની વ્યાવસાયિક સજ્જતા અને પ્રગતિની તમન્ના

4. ઉત્કૃષ્ટતાની સંપ્રાપ્તિ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

4.1 વિદ્યાર્થીઓનું પરિણામ ઉત્કૃષ્ટ આવે તે માટે જાગૃતિ

4.2 અધ્યયન-અધ્યાપનમાં ઉત્કૃષ્ટ કક્ષાની સંપ્રાપ્તિ

4.3 પોતાનું દરેક કાર્ય ઉત્કૃષ્ટતાની કક્ષાએ કરવાની લગની

5. જીવનનાં મૂળભૂત મૂલ્યો પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

5.1 સત્ય, પ્રેમ, તટસ્થતા, પ્રામાણિકતા, સમયપાલન, સહકાર વગેરે મૂલ્યોનું આત્મસાતીકરણ

1. વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

વિદ્યાર્થીને અધ્યયન કરતો અને વિકસતો કરવાની પોતાની શક્તિની કસોટી પર શિક્ષકની સફળતાનો આધાર છે. અધ્યયન એ એક એવું વલણ છે કે જે શાળા કક્ષાએ પાંગરવા માંડે છે અને આજીવન વિકસતું રહે છે. વિદ્યાર્થી બનવું એ આનંદદાયક અને ફળદાયક અનુભવ છે એવું જ્યારે વિદ્યાર્થી અનુભવે ત્યારે જ આ શક્ય બને. તે માત્ર શીખનારને જ આનંદ આપે છે તેવું નથી, પણ શીખનારની કાળજી રાખનાર તેમજ તેને ચાહનાર શિક્ષકને પણ આનંદ આપે છે. શિક્ષકના સલામત હાથમાં રહેવું તે શીખનાર

માટે આહવાદક અનુભવ છે. બાળકો માટેનો સાચો પ્રેમ અને વાત્સલ્ય, તેમની બાલસહજ તોફાન-મસ્તી પ્રત્યે તેના શૈક્ષણિક અર્થઘટનના સંદર્ભમાં સહિષ્ણુતા, તેમની પ્રગતિ અને વિકાસ પ્રત્યેની નિષ્ઠા, બાળકોના ગુણવત્તાપૂર્ણ જીવનવિકાસ માટેની કાળજી અને તેમના માનવીય સશક્તિકરણ અંગેની નિસ્ખતને વિદ્યાર્થી પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા કહી શકાય. આવી પ્રતિબદ્ધતા પ્રત્યેક શિક્ષકના કાર્યની અસરકારકતા જરૂર વધારશે.

શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન શીખવતી વખતે બાળકો પ્રત્યેના સાચા પ્રેમ અને સહિષ્ણુતાને અનુબંધિત કરવા જોઈએ. શિક્ષકે પોતાના વર્તનનું વિશ્લેષણ કરવું જોઈએ અને આવેગાત્મક વ્યક્તિગત અનુભવોને નોંધવા જોઈએ કે જેથી તે અંગેના પ્રત્યાઘાતો સમજી શકાય તથા તેના આધારે પોતાનું વર્તન સુધારી શકાય. પ્રતિબદ્ધતા ઘડતર માટે સ્વ-વિશ્લેષણ મહત્વની પ્રક્રિયા છે. બાળકોની વૃદ્ધિ અને વિકાસ પર શિક્ષકની અસહિષ્ણુતા તથા આક્રમકતાની જે અવળી અસર થાય છે તે પણ તેમણે જાણવી જોઈએ. પોતાના માર્ગદર્શન હેઠળ વિદ્યાર્થીઓનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તે માટે શિક્ષકોએ પ્રયાસો કરવા જોઈએ. અધ્યયનને અસરકારક બનાવવા આ પ્રતિબદ્ધતા શિક્ષકો માટે અત્યંત તાકીદની છે. તેથી પ્રશિક્ષણાર્થીમાં શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમ દરમિયાન તે ઠસાવવી જોઈએ.

2. સમાજ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

શિક્ષકોએ એ પણ યાદ રાખવું ઘટે કે તેઓ વ્યક્તિગત રીતે તેમજ સામૂહિક રીતે સ્થાનિક સમાજ માટે જવાબદાર છે. તેઓએ તેની વફાદારીપૂર્વક સેવા કરવી જોઈએ. આ સેવા વિવિધ પ્રકારની હોઈ શકે. દા.ત., ભૂતકાળમાં શિક્ષણનો હક્ક જેમને પ્રાપ્ત થયો નથી તેવા સમાજના વર્ગો પ્રત્યે ખાસ ધ્યાન અને નિષ્ઠા જરૂરી છે. તેવી જ રીતે સમાજના નબળા અને વંચિત વર્ગના વાલીઓનાં બાળકો પણ વિશિષ્ટ કાળજી અને સ્નેહ ઝંખે છે. એટલે તેમને શિક્ષિતોની હરોળમાં જોડાવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવા એ માત્ર તેમને માટે જ લાભદાયી છે એવું નથી, એ સમાજ માટે પણ સમગ્રતયા લાભદાયી છે. તેમનાં ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન, કૌશલ્યો અને વલણો સમગ્ર સમાજના જીવનની ગુણવત્તા સુધારવા માટે વધુ ફળદાયી બનશે. સમાજના આ વર્ગના પ્રૌઢોને પ્રૌઢશિક્ષણ વર્ગોમાં જોડાવા માટે પ્રોત્સાહિત કરી શકાય અને શાળામાં ભરતી થઈ શકે તેવી ઉંમરનાં બધાં જ બાળકોને પ્રાથમિક શાળામાં અથવા અવૈધિક શિક્ષણના વર્ગોમાં દાખલ કરી શકાય. આ

વ્યવસ્થા તેમને શિક્ષિત કરવામાં મદદરૂપ થશે અને તે દ્વારા સમાજની તેમજ તેમના જીવનની ગુણવત્તા સુધારવામાં તે તેમનો ફાળો આપી શકશે.

શિક્ષકની સમાજ પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા એટલે....

- ગરીબ તથા નિરક્ષર માતા-પિતાના બાળકો માટે સમાનતાની ભાવના વિકસાવવી.
- બાળકોના સમૃદ્ધીકરણ માટે માતા-પિતાને માર્ગદર્શન આપવું.
- શાળા વિકાસ માટે સમાજને કાર્યાન્વિત કરવા સ્વેચ્છાએ પહેલ કરવી.
- નામાંકન ગુંબેશમાં સ્વેચ્છાએ સક્રિય ભાગીદારી નોંધાવવી.

સમાજ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધ શિક્ષક સમાજના સભ્યો સાથે ઝડપથી તાદાત્મ્ય સાધશે. એકવાર આટલું સિદ્ધ થાય તો ભૌતિક સગવડોની દૃષ્ટિએ શાળા માટે સોતો ઊભા કરવા, બાળકોના અધ્યયનને પ્રોત્સાહિત કરવા, માર્ગદર્શન આપવા અને મહત્તમ સ્તરે પહોંચાડવા માટે સમાજને કાર્યાન્વિત કરવામાં કોઈ સમસ્યા રહેશે નહીં. જે સમાજમાં શિક્ષક સેવા કરે છે તે સમાજના તેઓ સાચા મિત્રો, તત્વજ્ઞાનીઓ અને માર્ગદર્શકો છે એવી પ્રતીતિ કરાવશે તો તેમને માન મળશે. સમગ્ર સમાજ માટે શિક્ષકનું વર્તન હકારાત્મક અને સાનુકૂળ હશે તો સમાજ તેમની કદર કરશે. સ્થાનિક સમાજ પ્રત્યે શિક્ષકોની પ્રતિબદ્ધતા ધીમે ધીમે સમગ્ર સમાજ પ્રત્યે વિસ્તરવી જોઈએ. જ્યારે શિક્ષકો દેશના ઘડવૈયાઓ ગણાય છે ત્યારે સમાજના સર્વાંગી વિકાસ માટે સર્જનાત્મક અને અર્થપૂર્ણ રીતે પોતાનો ફાળો આપી શકે એ હેતુથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં આ પ્રતિબદ્ધતા વિકસાવવાનું અત્યંત મહત્વનું છે.

ટૂંકમાં, પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ સ્થાનિક સમાજને સમજવા શાળા અને સમાજ સંબંધી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓમાં સ્વેચ્છાએ સહભાગી બનવું પડશે. વિદ્યાર્થી, કુટુંબ, સ્થાનિક સમાજ અને વિશાળ સમાજની પ્રગતિ માટે, સમૃદ્ધ માનવીય સોત વિકસાવવા માટે પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ તેનાં રોજબરોજનાં કાર્યોનાં મૂલ્યો આત્મસાત્ કરવાં પડશે.

3. વ્યવસાય પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

આ પ્રતિબદ્ધતા ક્ષેત્રમાં બે બાબતોનો સમાવેશ થાય છે :

- (1) શિક્ષકના વ્યવસાયમાં હોવા અંગેનું ગૌરવ
- (2) વ્યાવસાયિક વિકાસ માટેની તીવ્ર ઈચ્છા

અદમ્ય આંતરિક પ્રેરણા કે વ્યવસાય માટેના પ્રેમને લીધે નહીં, પરંતુ પરિસ્થિતિની વિવશતાને કારણે ઘણા લોકો આ વ્યવસાયમાં જોડાય છે. ખરું જોતાં તેઓ આ વ્યવસાયમાં જોડાયા જ છે, ત્યારે તેમણે સ્પષ્ટ સમજી લેવું જોઈએ કે જ્યાં સુધી તેઓ આ વ્યવસાયમાં છે ત્યાં સુધી આ વ્યવસાયનું ગૌરવ અનુભવવું જોઈએ.

તેમણે એ પણ જાણી લેવું જોઈએ કે આ ખૂબ મોટી જવાબદારીયુક્ત ઉમદા વ્યવસાય છે, કારણ કે સમાજ પોતાનાં બાળકોને તેમના શિક્ષણ, વિકાસ અને યોગ્ય સામાજિકરણ માટે તેમના હાથમાં સોંપે છે. અધ્યયન પ્રક્રિયાનાં મૂળતત્ત્વો સમજવાં એ શિક્ષક પાસે રાખવામાં આવતી ઘણી અપેક્ષાઓ પૈકીની એક છે. શિક્ષણ દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું સશક્તિકરણ થાય છે. આ પ્રક્રિયામાં શિક્ષકોની સંપૂર્ણ સામેલગીરી હોવી જરૂરી છે.

શાળા સમય દરમિયાન અને તે પછી પણ નિષ્ઠાવાન શિક્ષકનું મન વિદ્યાર્થીઓના વ્યક્તિગત અને સામૂહિક વિકાસ તથા તેમનાં કાર્યકૌશલ્યોની સુધારણા અંગે જ રોકાયેલું રહે છે. તેમને સોંપવામાં આવેલા વિદ્યાર્થીઓના માત્ર સર્વાંગી વિકાસ માટે જ તેઓ વિચારે છે એવું નથી, પણ પોતાના વ્યાવસાયિક વિકાસ અંગે પણ નિષ્ઠાવાન શિક્ષકો ખૂબ જ જહેમત ઉઠાવે છે. તેઓ વ્યવસાયની ઉદાત્તતાને અનુરૂપ વ્યાવસાયિક નીતિ અપનાવે છે. આ સૂચવે છે કે -

- (1) એક વાર શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ કાર્યક્રમનો સ્વીકાર કર્યા પછી પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ આ કાર્યક્રમ સાથે સંપૂર્ણપણે તાદાત્મ્ય સાધવું જોઈએ અને શિક્ષક થવાનું ગૌરવ લેવું જોઈએ.
- (2) પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ આ વ્યવસાયની ઉદાત્તતા પરત્વે પ્રતિબદ્ધતા વિકસાવવી જોઈએ કે જે વ્યવસાય ભારતમાં એક જમાનામાં પરાકાષ્ટાએ હતો અને જેને લીધે આજે પણ ઘણા શિક્ષકોએ પોતાના કાર્યકૌશલ્યો અને વર્તનના આધારે ઉચ્ચ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.
- (3) જ્યારે જ્યારે પ્રસંગ પેદા થાય ત્યારે ત્યારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓએ સાથી શિક્ષકો તેમજ અન્ય કેળવણીકારો સાથે સામૂહિક કાર્યમાં તેમના પ્રત્યે યોગ્ય માન સાથે સહપંથીપણું દાખવવું જોઈએ.

આમ, વ્યવસાય પ્રતિબદ્ધતા શિક્ષક-પ્રશિક્ષણનો અંતર્ગત ભાગ છે, કારણ કે આવી પ્રતિબદ્ધતા કેળવ્યા વિના શિક્ષક વ્યવસાયની ઉદાત્તતા અથવા તેમની સાચી કાર્યભૂમિકા સમજી નહીં શકે.

4. ઉત્કૃષ્ટતાની સંપ્રાપ્તિ પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

વ્યવસાયનિષ્ઠ શિક્ષકની અગ્રિમ ચાહના તો પોતાના તેમજ પોતાના વિદ્યાર્થીઓના જ્ઞાન અને ઉત્કૃષ્ટતા માટેની પ્રાપ્તિ છે. તેમનાં વાણી અને વર્તન તેમજ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ અને જ્ઞાનસંચારના કાર્યકૌશલ્ય દ્વારા ઉત્કૃષ્ટતા પ્રાપ્ત કરવા માટે તેઓ હંમેશાં તત્પર હોય છે. વધુ ને વધુ સારા શિક્ષક થવા માટેના સતત પ્રયત્નો દ્વારા સમગ્ર અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં ઉત્કૃષ્ટતા સિદ્ધ કરવાના પુરુષાર્થ દ્વારા આ પ્રથમ કક્ષાની ચાહનાનો વિકાસ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

5. જીવનના મૂળભૂત મૂલ્યો પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધતા

સાંપ્રત સમયમાં મૂલ્યોના હાસના સંદર્ભમાં શિક્ષકની મૂલ્યનિષ્ઠા તાકીદની અને મહત્વની છે. મૂલ્યપ્રણાલી હંમેશા રડારની જેમ કાર્ય કરે છે અને તે વ્યક્તિએ વ્યક્તિએ તેમજ સમાજે સમાજે ભિન્ન હોવા છતાં માનવીને અનુસરવા માટેનો માર્ગ દર્શાવે છે. બંધારણમાં દર્શાવેલાં મૂલ્યો ઉપરાંત કેટલાંક જીવનમૂલ્યો છે, જે શિક્ષકના વર્તનમાં તેમજ તેના મન, કર્મ અને વાણીમાં પ્રતિબિંબિત થવાં જરૂરી છે. એમાં પ્રામાણિકતા, સહકાર, સ્નેહ, સત્ય, અનાત્મલક્ષીપણું, નિયમિતતા, ચોક્સાઈ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. શિક્ષક એક આદર્શ ભૂમિકામાં આ મૂલ્યોને આચારમાં મૂકે તો વિદ્યાર્થીઓના ગ્રહણશીલ મન પર ધારી અસર ઉપજાવી શકે, જેથી કરીને વિદ્યાર્થીઓ જાણ્યે અજાણ્યે ધીમે ધીમે પોતાના વ્યક્તિત્વના અંતર્ગત ભાગ તરીકે આ મૂલ્યોને અપનાવે છે. આથી શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ પ્રણાલીએ આવાં મૂલ્યો પરત્વે સજાગ રહેવું જોઈએ. શિક્ષક-પ્રશિક્ષણ અભ્યાસક્રમમાં દર્શાવેલી મૂલ્યઘડતરની વિવિધ પ્રકારની પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા, શિક્ષક-પ્રશિક્ષણના કાર્યક્રમના ભાગરૂપે આવાં મૂલ્યો પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં કેળવવાં જોઈએ.

ઉપરોક્ત પાંચ પ્રતિબદ્ધતાનાં ક્ષેત્રો અને તે હેઠળની પ્રતિબદ્ધતાઓ પ્રશિક્ષણાર્થી આત્મસાત્ કરી શકે તેવું વાતાવરણ દરેક અધ્યાપન મંદિરમાં નિર્માણ કરવા માટેનો સંનિષ્ઠ પુરુષાર્થ કરવાનો રહેશે.

પ્રથમ વર્ષ : વિષયવસ્તુનું માળખું

કોર્સની વિગતો	
બાળવિકાસ અને મૂલ્યાંકન	
1.	(અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ (બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન
કેળવણી અભ્યાસ	
2.	(અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા (બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ
અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર	
3.	અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર
4.	(અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા) (બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા)
5.	(અ) ગુજરાતી (ઘોરણ 1થી 5) (બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ઘોરણ 1થી 5)
6.	ગણિત (ઘોરણ 1થી 5)
શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી	
7.	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ-1
સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ	
8.	બાળકનું શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ-1
કલા શિક્ષણ	
9.	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન -1
કાર્યકૌશલ્ય	
	શાળા ઈન્ટર્નશિપ

કોર્સ-1 (અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ
**HOLISTIC DEVELOPMENT OF CHILDREN & EARLY
CHILDHOOD EDUCATION**

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણની સંકલ્પનાત્મક બાબતોનું કૌશલ્ય કેળવે.
- વિવિધ સામાજિક - શૈક્ષણિક - સાંસ્કૃતિક વાસ્તવિકતાઓના સંદર્ભમાં બાળપણ અંગેની સંવેદનશીલતા અને સમજ વિકસાવવી.
- બાળકોના શારીરિક, માનસિક, સામાજિક અને સાંવેગિક વિકાસની સમજ વિકસાવવી.
- સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક મૂલ્યો સંદર્ભે બાળકની વિકાસાત્મક પ્રક્રિયાઓની સમજ કેળવવી.
- બાળ-અભ્યાસની વિવિધ પદ્ધતિઓના અનુભવ થકી બાળકો સાથેના પ્રત્યાયન માટે પ્રશિક્ષણાર્થીઓને પ્રેરિત કરવા.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણની સંકલ્પનાત્મક બાબતોનું કૌશલ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ સામાજિક - શૈક્ષણિક - સાંસ્કૃતિક વાસ્તવિકતાઓ માટે બાળપણની મૂળભૂત શોધખોળ થકી સંવેદનશીલતા અને સમજ વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોના શારીરિક, માનસિક, સામાજિક અને સાંવેગિક વિકાસની સમજ વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક ક્ષમતા સંદર્ભે બાળકની વિકાસાત્મક પ્રક્રિયાઓની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળ-અભ્યાસની વિવિધ પદ્ધતિઓનો અનુભવ પૂરો પાડવામાં અને બાળકો સાથેના પ્રત્યાયન માટે પ્રેરિત થશે.

એકમ 1 : વિકાસનો દષ્ટિકોણ

- વૃદ્ધિ, વિકાસ અને પરિસ્થિતિ : સંકલ્પના અને લક્ષણો
- વિકાસના સિદ્ધાંતો
- વિકાસના વિવિધ તબક્કા અને તેનો ગર્ભાવસ્થા, બાલ્યાવસ્થા, કિશોરાવસ્થા, તરુણાવસ્થાને અનુરૂપ શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ
- વિકાસને અસર કરતા પરિબલો : વારસો અને વાતાવરણ
- વાલી અને શિક્ષકોની બાળકોના વિકાસમાં ભૂમિકા

એકમ 2 : બાળકનો મનોશારીરિક વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ

- પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણની ઐતિહાસિક પૂર્વભૂમિકા
- પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ : સંકલ્પના, અર્થ, ધ્યેયો, વિશિષ્ટતાઓ
- બાલ્યાવસ્થા તેમજ પ્રિ-સ્કૂલ બાળકોમાં સમગ્ર અને વિશિષ્ટ મનોવિકાસ
- માનસિક શક્તિઓના વિકાસ માટેના શૈક્ષણિક અનુભવો
- ઈન્દ્રિયોના વિકાસ માટેની તાલીમ : મોન્ટેસરી – ફોબેલની સંકલ્પના
- બાળકમાં રસ (રુચિ) અને સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ અને માપન

એકમ 3 : મનોસામાજિક વિકાસ અને સામાજિકીકરણ

- મનોસામાજિક વિકાસ (એરિક્સન)
- સામાજિકતાનો વિકાસ અને તેને અસર કરતા પરિબલો
- સામાજિકીકરણની સંકલ્પના
- બાળકના સામાજિકીકરણનાં સંદર્ભો : ગરીબાઈ, વૈશ્વિકરણ અને પુખ્ત સંસ્કૃતિના સંદર્ભે, માતા-પિતાથી અલગપણું, ઘોડિયાઘરમાં બાળક, અનાથાલયમાં બાળક
- સામાજિકીકરણમાં સામાજિક, આર્થિક અને સાંસ્કૃતિક તફાવત

એકમ 4 : સાંવેગિક વિકાસ અને ભાષાનો વિકાસ

- વિવિધ તબક્કે બાળકોનો ભાષાકીય વિકાસ
- સાંવેગિક વિકાસ અને તેને નિયંત્રિત કરવાની ક્ષમતાનો વિકાસ
- વ્યક્તિત્વનો વિકાસ (ફોઈડ) અને માપન

- વ્યક્તિત્વ પર અસર કરતા પરિબલો
- બાળકના વિકાસમાં પ્રેરણાની જરૂરિયાત

પ્રાયોગિક કાર્ય

એકમ 1થી 4 પર આધારિત પ્રોજેક્ટસ, અસાઈનમેન્ટસ અને ક્ષેત્ર કાર્ય. આ ઉપરાંત કોર્સને અનુરૂપ મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રયોગ કરાવવાના રહેશે.

ઉદાહરણ તરીકે

પ્રવૃત્તિ 1 : બાળપણ અને વાલી/પિતૃત્વના સંદર્ભના વિવિધ લેખ વર્તમાનપત્રોમાંથી શોધવા અને તેની સમીક્ષા કરવી તેમજ તેના આધારે ચર્ચાસભા યોજવી.

પ્રવૃત્તિ 2 : બાળકોનો અભ્યાસ કરવા માટેની પદ્ધતિઓનો પરિચય કરાવવો. બાળપણના જુદા જુદા પરિપ્રેક્ષ્યના સંદર્ભે કેસ સ્ટડી કરાવવો.

પ્રવૃત્તિ 3 : પ્રશિક્ષણાર્થીઓને ફિલ્મ બતાવવી અને ફિલ્મમાં રહેલ શૈક્ષણિક બાબતો-બાળવિકાસને લગતી બાબતોનું ચિંતન કરાવવું. આ ઉપરાંત ચર્ચાસભા યોજી ફિલ્મ વિષયક સમીક્ષા કરાવવી.

સંદર્ભ સૂચિ

1. શિક્ષણ વિભાગ (1996), પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ (બાલમંદિર) અંગેની શિક્ષણનીતિ, ગુજરાત સરકાર.
2. ગીજુભાઈ બધેકા, મોન્ટેસરી પદ્ધતિ.
3. તારાબેન મોડક, ઘરમાં મોન્ટેસરી.
4. તારાબેન મોડક, મોન્ટેસરી પ્રવેશિકા.
5. જ્યોતિબેન થાનકી, સર્વાંગીણ શિક્ષણ.
6. આનંદરાવ લિંગાયત, સાધનપોથી.
7. સુમતિબેન, પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણનું પથદર્શન.
8. ગીજુભાઈ બધેકા, કલા-કારીગરીનું શિક્ષણ.
9. મૂળશંકર મો. ભટ્ટ, ઘરમાં બાળમંદિર.
10. લીલાશાહ, બાળમાનસ.
11. પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ (મોડ્યુલ), યુનિસેફ.
12. મૈયાણી જે. પી. (1991). ગુજરાતમાં પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ, ગૂર્જર ગ્રંથરત્ન, અમદાવાદ.

13. ભોપટકર સી. ટી. , કાનાવાલા એસ. સી. અને વી. એસ. વણીકરણ (1975). પ્રારંભિક બાળ મનોવિજ્ઞાન, બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
14. દવે જુગતરામ (1962). બાલવાડી ભાગ-1 અને ભાગ-2, બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
15. ગાંધી હરકિશન, ગાંધી મહેશ અને શ્રદ્ધા ગાંધી (1993). બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ, નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ.
16. વૈદ્ય સુમતિ (1992). બાલવિકાસ અને શિક્ષણ, નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ.
17. દેસાઈ, ભોપટકર અને શાહ (1981). મનોવૈજ્ઞાનિક પરિભાષા અને વિભાવના, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
18. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (2006). શિક્ષણના મનોવૈજ્ઞાનિકો અને તેમના સિદ્ધાંતો, નિજિજન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
19. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (2007). શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન, નિજિજન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
20. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (1995). અધ્યાપન મનોવિજ્ઞાન, નિજિજન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
21. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ (1978). અધ્યયન મીમાંસા, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
22. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ અને ડૉ. કુલીન પંડ્યા (1978). શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
23. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ (1997). શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં અધ્યયન મીમાંસા, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
24. ડૉ. બી. એ. પરીખ (2001). મનોવિજ્ઞાનના સંપ્રદાયો અને સિદ્ધાંતો, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.

Essential Readings

1. Papalia, D. E.et.al. (2008). *Human Development*. McGraw Hill Higher Education, New York. Part 1 to Part 5, covering physical and psychosocial development from infancy to middle childhood. Ten Chapters. *Omit sections in chapters 5, 7, 9*

relating to cognitive development; these will be read in the second year Child Studies course.

2. Saraswathi, T. S. (Ed.) (1999). *Culture, Socialization and Human Development : Theory, Research and Applications in India*. Sage, New Delhi, Chapter 4 : Theoretical Frameworks in Cross-cultural Psychology, Chapter 6 : Individualism in a Collective Culture : A Case of Co-existence of Opposites.
3. Vasanta D. (2004). Childhood, Work and Schooling : Some Reflections. *Contemporary Education Dialogue*, Vol. 2(1), 5-29.
4. Mukunda K. V. (2009). *What Did You Ask at School Today? A Handbook on Child Learning*, Harper Collins, Noida. Chapter 4: Child Development, 79-96.

Readings for Discussion

1. Aries P. (1965). *Centuries of Childhood - A social history of the family life*. Random House Inc, New York. Chapter 1 : The Ages of Life, Chapter 2 : The Discovery of Childhood and Conclusion - The two concepts of childhood.
2. Harris M. and Butterworth G. (2002). *Developmental Psychology : a student's handbook*. Taylor & Francis, New York. Chapter 1 : A Brief History of Developmental Psychology.
3. Kauffman et al (1993). *Exceptional Children*. 6th edition. Allyn & Bacon, Boston, USA.

Advanced Readings

1. Kakkar Sudhir (1978). *Indian Childhood : Cultural Ideas, And Social Reality*. Oxford, New Delhi.
2. Kakkar Sudhir (1991). *The Inner World: A Psycho-analytic Study of Childhood and Society in India*. Oxford University Press, New Delhi.
3. Sandra L. Bem (1987). Gender Schema Theory and its Implications for Child Development : raising gender a schematic children in a gender schematic society, in M. R. Walsh (Ed.). *The Psychology of Women*. Harvard University Press, Cambridge. pp 206-226.

કોર્સ-1 (બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન

LEARNER & EVALUATION

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં મૂલ્યાંકનની ભૂમિકા સમજે.
- મૂલ્યાંકનની વિવિધ પ્રવિધિઓનો પરિચય મેળવે અને વ્યવહારમાં શિક્ષક તેનો વિનિયોગ કરે.
- અસરકારક મૂલ્યાંકન માટેની પૂર્વશરતસમા વિવિધ મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના સ્વરૂપ, પ્રશ્નના પ્રકાર અને મૂલ્યાંકન યોજનાઓ વિશે જાણે અને તેનો અધ્યયનના મૂલ્યાંકન માટે વિનિયોગ કરે.
- શાળાકીય સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન(સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન)ની પ્રવિધિ અંગે સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં મૂલ્યાંકનની ભૂમિકા સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ મૂલ્યાંકનની વિવિધ પ્રવિધિઓનો પરિચય મેળવશે અને વ્યવહારમાં શિક્ષક તેનો વિનિયોગ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અસરકારક મૂલ્યાંકન માટેની પૂર્વશરતસમા વિવિધ મૂલ્યાંકન પ્રશ્નોના સ્વરૂપ, પ્રશ્નના પ્રકાર અને મૂલ્યાંકન યોજનાઓ વિશે જાણશે અને તેનો અધ્યયનના મૂલ્યાંકન માટે વિનિયોગ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાકીય સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન(સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન)ની પ્રવિધિ અંગે સમજ કેળવશે.

એકમ 1 : અધ્યયન-અધ્યાપનમાં મૂલ્યાંકનની ભૂમિકા

- મૂલ્યાંકનની સંકલ્પના, મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયા, અધ્યયન માટેનું મૂલ્યાંકન અને અધ્યયનનું મૂલ્યાંકન, મૂલ્યાંકનના પ્રકાર, મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયાના સોપાન, મૂલ્યાંકનમાં શિક્ષકની ભૂમિકા

એકમ 2 : મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓ

- વિધાયક (રચનાત્મક) મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓ, સતત મૂલ્યાંકન, અધ્યયન પ્રોજેક્ટ અને પોર્ટફોલિઓ, ભૂલ પરીક્ષણ, મૂલ્યાંકન નીતિનો વિકાસ અને ઉપયોગ

એકમ 3 : મૂલ્યાંકનના પ્રશ્નોનું સ્વરૂપ અને પ્રશ્નપ્રકાર તેમજ મૂલ્યાંકન યોજનાઓ

- પ્રશ્નોના પ્રકાર અને સ્વરૂપ, વિવિધ પ્રકારના પ્રશ્નોની રચના અને સમજ, મૂલ્યાંકનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વિવિધ પ્રશ્નોની ભૂમિકા
- તત્પરતાની કક્ષા ચકાસવા માટેના પ્રશ્નોનું નિર્માણ, વિદ્યાર્થીઓમાં ચિંતન, ગ્રહણ અને અધ્યયનને ચકાસવું તથા સંકલ્પના નિર્માણ માટેની સુવિધા પૂરી પાડવી.
- સત્રાંત મૂલ્યાંકનની યોજનાઓ અને અસરકારક કસોટીઓનું નિર્માણ
- કસોટીઓ અને પરીક્ષાના આધારે અધ્યયન અને મૂલ્યાંકન મહાવરાની વિવેચનાત્મક સમીક્ષા
- કસોટીના પરિણામોના અધ્યયન-અધ્યાપનમાં ઉપયોગ : ગુણાંકનના પ્રકારો
 - ગ્રેડિંગ
 - લેટર ગ્રેડ
 - નંબર ગ્રેડ
 - પરસન્ટેજ ગ્રેડ
 - સ્ટુડન્ટ પ્રોજેક્ટ

એકમ 4 : શાળાકીય સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન (સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન)

- સંકલ્પના, પ્રવર્તમાન નીતિઓ
- શાળાકીય સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકનનો મહાવરો.

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ 1થી 4 ને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. પટેલ આર. એસ. (2011). શૈક્ષણિક સંશોધન માટે આંકડાશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ, (દ્વિતીય આવૃત્તિ), જય પ્રકાશન, અમદાવાદ.

2. પટેલ આર. એસ. (2011). સંશોધનની પાયાની સંકલ્પનાઓ (પ્રથમ આવૃત્તિ), જય પ્રકાશન, અમદાવાદ.
3. પટેલ આર. એસ. (2009). શૈક્ષણિક મનોમાપન તથા શૈક્ષણિક આંકડાશાસ્ત્ર, જય પ્રકાશન, અમદાવાદ.
4. દેસાઈ કે. જી. અને એચ. જી. દેસાઈ (1990). મનોવૈજ્ઞાનિક માપન, (ચોથી આવૃત્તિ), યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
5. શાહ બી. એસ., પ્રયોગાત્મક શિક્ષણ અને શિક્ષણમાં આંકડાશાસ્ત્ર, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.

Essential Reading

- Agrawal Y. P. (1990). **Statistical Methods-Concept, Applications and Computation**, Sterling Publishers Pvt. Ltd, New Delhi.
- Agrawal R. N. (1991). **Measurement and Evaluation in Psychology and Education**, Vinod Pustak Mandir, Agra.
- Anne, Anastasi (1976). **Psychological Testing**, (Forth Edition), Mac-Millan Publishing Co. Inc., New York.
- Ebel Robert L. & Fristic David A. (1991). **Essentials of Educational Achievement**, Pentice Hall of India Freeman, New Delhi.
- F. S. (1992). **Psychological Testing** (Third Edition), Oxford Smith Publishing Co., New Delhi.
- Garrett H. E. (1981). **Statistics in Psychology and Education**, Allied Pacific Pvt. Ltd.
- Guilford J. P. (1973). **Fundamental Statistics in Psychology and Education**, Mc-graw Hill, Tokyo.
- Kaplan R. M. and D. S. Saccuzzo (1989). **Psychological Testing : Principles, Applications and Uses**, Books Cole Publishing Company, California.
- Leonard A. and Maras Called (1980). **Statistical Methods for Behavioral Science Research**, Mc-Graw Hill Book Co., New York.
- Norman E. Gronlund (1995). **Measurement and Evaluation in Testing** (Third Edition), Mc-Millan Publishing Co. Inc., New York.
- Patel R. S. (2011). **Statistical Methods for Educational Research** (1st Edition), Jay Publication, Ahmedabad.
- Patel R. S. (2011). **Fundamental Concepts of Research (Research Handbook)** (1st Edition), Jay Publication, Ahmedabad.

કોર્સ-2 (અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા
EDUCATION, SOCIETY, CURRICULUM AND LEARNERS

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં શિક્ષણના અર્થ, ધ્યેય અને હેતુઓની સમજ કેળવવી.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં શિક્ષણના તાત્વિક, સમાજશાસ્ત્રીય અને ઐતિહાસિક પરિમાણ અંગેની સમજ વિકસાવવી.
- જ્ઞાન, અધ્યેતા, શિક્ષક અને શિક્ષણ સંદર્ભે વ્યક્તિના લાંબા સમયથી પ્રસ્થાપિત થયેલ ખ્યાલોની ઓળખ મેળવે તથા તેની વધુ અર્થસભર સમજ વિકસાવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને વિવિધ શૈક્ષણિક વિચારો, અભિગમો અને અનુભવોનો પરિચય કરાવવો જેથી કરી તેઓને સમતાવાદી તથા પદ્ધતિશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ વધુ મજબૂત બનાવી શકાય.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણના અર્થ, ધ્યેય અને હેતુઓની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણના તાત્વિક, સમાજશાસ્ત્રીય અને ઐતિહાસિક પરિમાણ અંગેની સમજ વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ જ્ઞાન, અધ્યેતા, શિક્ષક અને શિક્ષણ સંદર્ભે વ્યક્તિના લાંબા સમયથી પ્રસ્થાપિત થયેલ ખ્યાલોની ઓળખ મેળવશે તથા તેની વધુ અર્થસભર સમજ વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને વિવિધ શૈક્ષણિક વિચારો, અભિગમો અને અનુભવોનો પરિચય થશે જેથી કરી તેઓ સમતાવાદી તથા પદ્ધતિશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ વધુ મજબૂત બની શકશે.

એકમ 1 : શિક્ષણની તાત્વિક સમજ

- કેળવણી : અર્થ, સ્વરૂપ
- કેળવણીના ધ્યેયો
- પ્રકૃતિની તપાસ અને અને શિક્ષણની માનવસમાજમાં જરૂરિયાત

- શિક્ષણ અને કેળવણી વચ્ચેનો સંબંધ અને માનવસમાજની વિવિધ શૈક્ષણિક પ્રક્રિયાનો અભ્યાસ
- વિવિધ પાશ્ચાત્ય અને ભારતીય ચિંતકોની દૃષ્ટિએ કેળવણી અને શિક્ષણ ગાંધીજી, ટાગોર, ગીજુભાઈ, અરવિંદો, વિવેકાનંદ, સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતી, રૂસો, ડયુઈ, મોન્ટેસરી
- માનવપ્રકૃતિ, સમાજ, શિક્ષણ અને શિક્ષણના ધ્યેયો અંગેના પાયાની ધારણાઓની સમજ

એકમ 2 : શિક્ષણ, રાજકારણ અને સમાજ

- વિદેશી (વસાહતી) સત્તા દરમિયાન શિક્ષણની અગત્યની લાક્ષણિકતાઓ
- ભારતીય આધુનિક શિક્ષણ : વિદેશી (વસાહતી) વારસાથી લઈને અત્યાર સુધી
- વર્ગ, જ્ઞાતિ, જાતિ અને ધર્મની દૃષ્ટિએ સત્તા પેદા કરવામાં અને નજીવા પડકારો માટે શિક્ષણની ભૂમિકા
- શિક્ષણનું રાજકીય સ્વરૂપ
- શિક્ષક અને સમાજ

એકમ 3 : અધ્યયન, અધ્યેતા અને શિક્ષણ

- અધ્યયન : સંકલ્પના અને સ્વરૂપ
- અધ્યયન, જ્ઞાન અને કૌશલ્ય : અધ્યયનના વિવિધ રસ્તાઓ
- શિક્ષણનો અર્થ તથા અધ્યયન અને અધ્યેતા સાથે તેનો સંબંધ
- સામાજિકરણ અને અધ્યયન : અધ્યેતાની ઓળખ વિકસાવનાર પરિબલો અને અસરકર્તા પરિબલોની સમજ
- અધ્યેતાનો સંદર્ભ : સામાજિક, રાજનૈતિક અને સાંસ્કૃતિક
- બાળકનું ઘડતર અને શિક્ષણ

એકમ 4 : જ્ઞાન અને અભ્યાસક્રમ

- પ્રવૃત્તિ અને અનુભવ દ્વારા બાળકના જ્ઞાનનું સર્જન
- ‘જ્ઞાનનું બંધારણ’ અને બાળકના જ્ઞાનનું નિર્માણ
- માન્યતા(ખ્યાલ)ની સંકલ્પના, માહિતી, જ્ઞાન અને સમજ

- જ્ઞાનનું બંધારણ : વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાન અને તેની યથાર્થતા
- અભ્યાસક્રમની પસંદગી, નિર્માણની પ્રક્રિયા અને માપદંડ
- જ્ઞાન અને સત્તા : વિવિધ સામાજિક જૂથના જ્ઞાનનું અભ્યાસક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકમાં પ્રતિનિધિત્વ

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. દવે જયેન્દ્ર શાસ્ત્રી, શિક્ષણદર્શન પરિભાષા કોષ, સરદાર પટેલ યુનિ., વલ્લભ વિદ્યાનગર.
2. દવે, જયેન્દ્ર શાસ્ત્રી (2003). શિક્ષણ ચિંતકોનું શિક્ષણદર્શન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
3. દેસાઈ ધનવંત અને શાહ ગુણવંત (1982). શિક્ષણની વર્તમાન ફિલસૂફીઓ, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.
4. ગાંધી મો. ક. (1955). ખરી કેળવણી, નવજીવન પ્રકાશન, અમદાવાદ.
5. ગાંધી મો. ક. (1956). કેળવણીનો કોયડો, નવજીવન પ્રકાશન, અમદાવાદ.
6. જોશી ભ. અને ભોગાયતા (1995). વિકાસશીલ ભારતીય સમાજમાં શિક્ષણ અને શિક્ષક, અનડા બુક ડીપો, અમદાવાદ.
7. જોશી હરિપ્રસાદ (2000). શૈક્ષણિક તત્ત્વજ્ઞાન, સૌરાષ્ટ્ર યુનિ., રાજકોટ.
8. કોટેયા મુકુન્દરાય (1983). ભારતીય સંસ્કૃતિની તાત્ત્વિક ભૂમિકા, યુનિ. ગ્રંથનિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
9. અગ્રવાલ વાસુદેવશરણ અનુ. શાસ્ત્રી જયનારાયણ ભટ્ટ (1966). ઉપનિષદ નવનીત, સસ્તું સાહિત્ય, અમદાવાદ.
10. ભાણદેવ (1998). ઉપનિષદ વિદ્યા, પ્રવીણ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ.
11. ભટ્ટ મણિશંકર રત્નજી કાન્ત (1970). શિક્ષણનો ઇતિહાસ, આર. આર. શેઠની કંપની, મુંબઈ, અમદાવાદ.
12. ભાવે વિનોબા (2003). ઉપનિષદોનો અભ્યાસ, પ્રજ્ઞા પ્રકાશન, વડોદરા.
13. દાદા ધર્માધીકારી, વિનોબા ભાવે, પ્રબોધ ચોકસી (1962). બુદ્ધ, શંકર, માર્ક્સ,

ગાંધી, યજ્ઞ પ્રકાશન, વડોદરા.

14. દવે જયેન્દ્ર શાસ્ત્રી, સર્જનશીલતા અને તેનો શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ, બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ.

Essential Reading

1. Badheka Gijubhai (2001). *Baal Shikshan aur Shikshak*. Vaagdevi Prakashan, Bikaner.
2. Chanana Karuna (2008). **Bharat main Prathmik Shiksha main Langik Asamnata: Manavadhikar Paripekshya** in Sureshchandra Shukla and Krishna Kumar (Eds.) *Shiksha ka Samajshastriye Sandarbh*. Granthshipli, Delhi. (also available in English S. Shukla and Krishna. Kumar (Eds.) *Sociological Perspectives in Education: A Reader*. Chanakya Publications, 1985, Delhi).
3. Dewey John (1952). *The School and the Child*, The Macmillan Company, New York. (Also available in Hindi *School aur Bachche* Translation : RRCEE).
4. Kumar Krishna (1988). *What is Worth Teaching*. Orient Longman, New Delhi, Chapter 1 : What is Worth Teaching? Chapter 2 : Origins of the Textbook Culture, Chapter 9 : Listening to Gandhi (Also Available in Hindi *Shaekshik Gyan aur Varchasav*. Granthshilpi., New Delhi).
5. Palmer, Joy A. et. al (2001). Jean-Jacques Rousseau, John Dewey, Rabindranath Tagore, M. K. Gandhi, Maria Montessori *Fifty Major Thinkers on Education From Confucious to Dewey*, Routledge, USA.

CDs / DVDs for Discussion

1. CIET/NCERT CD ROM *Four Educational Riddles* by Krishna Kumar
2. Debrata Roy DVD *The Poet & The Mahatma*
3. Krishnamurthy Foundation India DVD *The Brain is always Recording*
4. NCERT CD ROM *Battle for School* by Shanta Sinha
5. NCERT CD ROM *Globalisation and Education*
6. Sri Aurobindo Ashram Trust DVD *India and Her Future*

Readings for Discussion

1. Badheka Gijubhai (1999). *Montessori Paddhati*. Chapter 5 : Montessori Shala ka Vatavaran. Vaagdevi Prakashan, Bikaner.
2. Dewey John (2009). *School aur Samaj*. Aakar, New Delhi. Chapter 2 : School aur Bachche ka Jeevan (Also available in English Dewey (2007, 1899). *The School and Society* Cosimo, New York.).

3. Krishnamurti J. (2006). *Krishnamurti on Education*. Krishnamurti Foundation of India, Chennai. Part I : Talks to Students, Chapter 1 : On Education, Chapter 4 : On Freedom and Order, Part II : Discussion with Teachers, Chapter 1 : On Right Education.
4. Rousseau Jacques J. (1979). *Emile or on Education*, translated by Allan Bloom Basic. 7-18.
5. Sykes M. (1988). *The Story of Nai Taleem*, Nai Taleem Samiti, Sevagram, Vardha. Chapter 3 : The Seed Germinates, Chapter 4 : Basic National Education. (Also available in Hindi *Nai taleem ki Kahani* Translation : RRCEE)
6. Thakur R. (2004). *Ravindranath ka Shikshadarshan*. Chapter 1 : Tote ki Shiksha, Chapter 7 : Aashram Shiksha, Granthshipli, New Delhi.

Advanced Reading

1. Acharya P. (1996). Indigenous Education and Brahminical Hegemony in Bengal, and Shahidullah, Kazi 'The Purpose and Impact of Government Policy on Pathshala : Gurumohashays in Nineteenth Century Bengal' In Nigel Crook (Ed.) *The Transmission of Knowledge in South Asia : Essays on Education, Religion, History and Politics*, Oxford University Press, New Delhi, 98-118.
2. Kumar K, Oesterheld J and Amin N (2007). Introduction, Education and Culture : India's Quest for a Secular Policy, In Krishna Kumar and Joachim Oesterheld (Eds.) *Education and Social Change in South Asia*, Orient Longman, New Delhi..
3. Nambissan Geetha B. (2000), Identity, Exclusion and the Education of Tribal Communities, In Rekha Wazir (Ed.), *The Gender Gap in Basic Education : NGOs as Change Agents*. Sage, New Delhi.
4. Nambissan Geetha B. (2003). Social Exclusion, Children's Work and Education : A View from the Margins, In Naila Kabeer, Geetha B. Nambissan and Ramya Subrahmanian (Eds.), *Child Labour and the Right to Education in South Asia*, 109142, Sage, New Delhi.
5. Nath N. (2007). Stories of Struggle for Survival : Slum Children's Lives and Voices, In Deepak Kumar Behera (Ed.), *Childhoods in South Asia*. Pearson, New Delhi.
6. Saxena Sadhana (2007). Education of the Masses in India : A Critical Enquiry, In Krishna Kumar and Joachim Oesterheld (Eds.), *Education and Social Change in South Asia*, Orient Longman, New Delhi.

કોર્સ-2 (બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ
INDIAN EDUCOLOGY AND CONTEMPORARY INDIAN
SOCIETY

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણના વિવિધ પારિભાષિક શબ્દોનો પરિચય કેળવી શિક્ષણ અંગેનું વલણ વિકસાવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ સમય(પ્રાચીન, બૌદ્ધકાલીન અને મધ્યકાલીન)ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં શિક્ષણ વ્યવસ્થા અંગે સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણની આધારશીલાના શિલ્પી તરીકે મુખ્ય શિક્ષકની ભૂમિકા સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષકની સજ્જતા માટેના આવશ્યક પાસાંઓની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ આંતરશાખીય સંકલ્પનાઓ, વિચારો અને સંદર્ભોથી પરિચિત થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય સમાજના સામાજિક, રાજકીય અને આર્થિક પરિમાણોની સમજ કેળવે અને તેમાં રહેલી વિવિધતાને જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય સમાજના પ્રવર્તમાન પ્રવાહો, સમસ્યાઓ અને પડકારો અંગેની સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણના વિવિધ પારિભાષિક શબ્દોનો પરિચય કેળવશે અને શિક્ષણ અંગેનું વલણ વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ સમય (પ્રાચીન, બૌદ્ધકાલીન અને મધ્યકાલીન)ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં શિક્ષણ વ્યવસ્થા અંગે સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણની આધારશીલાના શિલ્પી તરીકે મુખ્ય શિક્ષકની ભૂમિકા સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષકની સજ્જતા માટેના આવશ્યક પાસાંઓની સમજ કેળવશે.

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ આંતરશાખીય સંકલ્પનાઓ, વિચારો અને સંદર્ભોથી પરિચિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય સમાજના સામાજિક, રાજકીય અને આર્થિક પરિમાણોની સમજ કેળવે અને તેમાં રહેલી વિવિધતાને જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય સમાજના પ્રવર્તમાન પ્રવાહો, સમસ્યાઓ અને પડકારો અંગેની સમજ કેળવશે.

એકમ 1 : વેદકાલીન, બૌદ્ધકાલીન અને મધ્યકાલીન સમયમાં ભારતમાં શિક્ષણ

- શિક્ષણના ઉદ્દેશ, શિક્ષણની લાક્ષણિકતાઓ, શિક્ષણની પ્રણાલી, ગુરુ-શિષ્ય સંબંધ, અભ્યાસક્રમ અને મૂલ્યાંકન

એકમ 2 : શિક્ષણની આધારશિલાનો શિલ્પી મુખ્ય શિક્ષક અને શિક્ષકની સજ્જતા

- પૂર્વભૂમિકા
- મુખ્ય શિક્ષક અને શિક્ષકની સજ્જતા: મુખ્ય શિક્ષકની ભૂમિકા, મુખ્ય શિક્ષકના લક્ષણો, મુખ્ય શિક્ષકની ફરજો, શિક્ષકનું મહત્ત્વ, ગાંધીજીની દૃષ્ટિએ શિક્ષક, આદર્શ/સફળ શિક્ષકના ગુણો, શિક્ષકના કાર્યકૌશલ્ય ક્ષેત્રો, શિક્ષકના પ્રતિબદ્ધતાના ક્ષેત્રો
- ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં શિક્ષણની વિભાવનાઓ : વિદ્યા - 'જ્ઞાન', વિદ્યાર્થી, શિક્ષક, આચાર્ય

એકમ 3 : શિક્ષણની સમાજશાસ્ત્રીય આધારશિલા

- શિક્ષણનું સમાજશાસ્ત્ર : સંકલ્પના, શિક્ષણના સમાજશાસ્ત્ર અને શૈક્ષણિક સમાજશાસ્ત્ર વચ્ચેનો ભેદ, શિક્ષણના સમાજશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ, અભ્યાસક્ષેત્ર, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ
- સામાજિક પરિવર્તન અને શિક્ષણ : અર્થ અને સંકલ્પના, અસર કરતા પરિબળો, શિક્ષણ અને સામાજિક પરિવર્તન,
- સામાજિકરણ અને શિક્ષણની સંસ્થાઓ : સામાજિકરણની વ્યાખ્યા અને સંકલ્પના, સામાજિકરણ અને શિક્ષણમાં વિવિધ સંસ્થાઓનો જ્ઞાનો, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ
- લોકશાહી અને શિક્ષણ : લોકશાહીની સંકલ્પના, લોકશાહીના પાયાના મૂલ્યો, લોકશાહીમાં શિક્ષણનું સ્વરૂપ
- આધુનિકીકરણ અને શહેરીકરણ : આધુનિકીકરણ, શહેરીકરણ, શૈક્ષણિક ફલિતાર્થ

એકમ 4 : ભારતનું બંધારણ અને શિક્ષણ

- ભારતીય બંધારણની રચના અને વિઝન
- બંધારણમાં શિક્ષણ સંબંધી જોગવાઈઓ
- ભારતીય બંધારણમાં સમાનતા માટે શિક્ષણ
- શિક્ષણનો અધિકાર
- માનવ અધિકારનું શિક્ષણ

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

પ્રોજેક્ટના ઉદાહરણ

- ભારતીય શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં લોકશાહી મૂલ્યોનું સ્થાન
- વિવિધ કાર્યસ્થળોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ
- ભારતની સામાજિક ચળવળો અને સંઘર્ષો
- વિસ્થાપન અને વિકાસ
- શૈક્ષણિક ચર્ચાઓ અને ચળવળો
- શાળાનાં પ્રથમ હરોળના અધ્યેતાઓ
- સમાવેશી શિક્ષણ અને શારીરિક વિકલાંગ બાળક
- લોકશાહીમાં મીડિયાની ભૂમિકા
- ભારતીય બાલ્યાવસ્થાની સમજ
- પ્રવર્તમાન સમયમાં મીડિયામાં ચાલતી ચર્ચાઓ
- શાંતિ માટેનું શિક્ષણ
- આરટીઈ-2009ના કાયદા અન્વયે બાળક અને શાળાની વિભાવના
- ભારતમાં ધર્મ અને ભાષાની વિવિધતા

સંદર્ભ સૂચિ

1. જોઈસ એમ. આર., માનવ અધિકાર તથા ભારતીય મૂલ્યો, એન.સી.ટી.ઈ, ન્યૂ દિલ્હી.
2. તોમર લજ્જારામ, પ્રાચીન ભારતીય શિક્ષા પદ્ધતિ, સુરુચિ પ્રકાશન, ન્યૂ દિલ્હી.
3. તોમર લજ્જારામ, ભારતીય શિક્ષણના મૂળતત્ત્વો, સંસ્કાર ગુર્જરી, અમદાવાદ.

4. દેસાઈ ભાસ્કર ગોપાલજી, ધર્મોન્નું તુલનાત્મક અધ્યયન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
5. પરીખ બી. એસ., મનોવિજ્ઞાનના સંપ્રદાયો અને સિદ્ધાંતો, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
6. બત્રા દિનાનાથ, વિદ્યા ભારતી, શિક્ષા કા ભારતીયકરણ, અખિલ ભારતીય શિક્ષા સંસ્થાન, લખનૌ.
7. ભાલ જયંતિભાઈ ડી., ભારતની શિક્ષણ વ્યવસ્થા, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
8. મિશ્ર વિદ્યાનિવાસ, અધ્યાપન-ભારતીય દૃષ્ટિ, એન.સી.ટી.ઈ., ન્યૂ દિલ્હી.
9. મિશ્ર રામેશ્વર, ભારતીય શિક્ષા કે લક્ષ, એન.સી.ટી.ઈ., ન્યૂ દિલ્હી.
10. શાહ હર્ષદભાઈ, શિક્ષણ ચેતના, નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ.

Essential Reading

Unit 1

1. Guha Ramchandra (2007). *India After Gandhi : the history of the world's largest democracy. Select Chapters*, Macmillan, New Delhi.
2. IGNOU FHS 01 Block 3 *Emergence of Independent India*. IGNOU, New Delhi. Unit 10 : Indian National Movement I.
3. NCERT Class XII History Textbook (2006). *Themes in Indian History II, Theme 3* NCERT, New Delhi.
4. NCERT Class XII History Textbook (2006). *Themes in Indian History III Theme 3* NCERT, New Delhi.

Unit 2

1. Government of India (GoI) (1966). *National Education Commission (1964-66)*, Ministry of Education, New Delhi.
2. Government of India (GoI) (1986/92). *New Education Policy*, MHRD, New Delhi.
3. Kashyap S. C. (2009). *The Constitution of India (latest edition)*, National Book Trust, New Delhi.
4. NCERT Class VIII Textbook (2006-2008). *Social and Political Life III*. Unit 1, 2, 3, 4 & 5, NCERT, New Delhi.
5. NCERT Textbook (2006) *Democratic Politics 1*, Chapter. 3, 4 & 5, NCERT, New Delhi.

6. NCERT textbook (2006). *Social and Political Life I*, Unit 3, NCERT, New Delhi.
7. Raina Vinod (2009). *Right to Education, Seminar* 593.

Unit 3

1. Dubey S. C. (2001). *Indian Society*, National Book Trust, New Delhi.
2. Indira Gandhi National Open University (IGNOU) > School of Social Sciences > Master of Arts (Political Sciences) > Democratisation and changing nature of Indian Society, Diversity and pluralism, UNIT 4
3. Indira Gandhi National Open University (IGNOU) > School of Social Sciences > Master of Arts (Political Sciences) > MPS003 India: Democracy and Development > Book I
4. Indira Gandhi National Open University (IGNOU) > School of Social Sciences > Master's Degree in Sociology > MPS003 India\ UNIT 17 Identity politics in India (Caste, religion, language and ethnicity)
5. Indira Gandhi National Open University (IGNOU) School of Social Sciences > Master of Arts (Political Sciences) > MPS003
6. NCERT textbook (2006). *Social and Political Life II*, Unit 3, NCERT, New Delhi.
7. NCERT textbook (2006). *Social and Political Life I*, Unit 1, 2. NCERT, New Delhi.
8. NCERT textbook (2006). *Democratic Politics I*, Chapters 1, 2, 5, 6., NCERT, New Delhi.

Unit 4

- 1 Amartya Sen and Jean Dreze (1997). *India : Economic development and Social Opportunity*, Selected Chapters, Oxford India, Delhi.
- 2 Chakravarty Sukhamoy (1987). *Development Planning: The Indian Experience* Oxford University Press, New Delhi.
- 3 Vaidyanathan A. (1995). *The Indian Economy : Crisis, Response and Prospects*. Tracts of the Times. Orient Longman Publications, New Delhi.

Reading for Discussion

1. Famous Speeches of Gandhiji : Speech On The Eve of The Last Fast January 12, 1948.
2. Government of India (GoI) *Right to Education Act 2009*, MHRD : New Delhi.
<http://www.gandhi-manibhavan.org/gandhicomelive/speech8.htm>
<http://www.mk Gandhi.org/speeches/speechMain.htm>

3. Jain L. C. (2010). *Civil Disobedience*, Book Review, Select Chapters, Literary Trust, New Delhi.
4. Kashyap Subhash C. (1992). *Our Parliament*. National Book Trust, New Delhi.
5. Sadgopal Anil (2000). *Shiksha Main Badlav ka Sawal : Samajik Anubhavo se Niti Tak*, Granth Shilpi, New Delhi.
6. Sadgopal Anil (2009). *Muft aur Anivarya Shiksha Adhikaar Vidheyak 2008. Vimarsh*, Vol. 1.
7. *The leaflet thrown in the Central Assembly*, New Delhi. 8th April, 1929
<http://www.shahidbhagatsingh.org/index.asp?link=april8>

Documentaries / DVDs for Discussion

1. Srinivasan, Anupama 'I wonder', A film on childhood and experiences of schooling in different parts of India, 60 minutes/
2. Bharadwaj Ajay (2007) *Rabba hum kee kariye*, This film traces a shared history of pre-partition Punjab - a culture, language and a way of life. Captures the filmmaker's encounters with feelings of guilt and remorse about the genocidal violence of partition.
3. Bhardwaj Ajay (2007). *So Shall You Reap*, a film on genetically engineered (GE) seeds with specific reference to India for environment and development, 35 min.
4. Bose Krishnendu (2001). *Cry of the Forest*, A film on the politics of conservation, it tries to look into a more holistic meaning of conservation where people also are part of the forest and animals, 30 min.
5. Mishra, Samina (2001). *Stories of Girlhood*, The film explores the lives of girl children in three different parts of India to understand what awaits girl children, how they struggle to make their way through life and how borders are drawn to limit their future, 68 min.
6. P. Baburaj and C. Saratchandran, *The Bitter Drink*. Chronicles of the struggle of a tribal community, against a mighty global multinational company; also discusses the issue of the ownership of natural resources, mainly water, 27 min.
7. Vohra Paromita (2002). *UnLimited Girls*, A feminist tale told through conversations with cabdrivers, activists, yuppies, cop script writers, teachers, college students and a cast of oddly named and unseen women in a chatroom, 94 min.

Advanced Reading

Unit 1

- 1 Chandra Bipin (1997). *Nationalism and Colonialism*, Chapter 1, Orient Longman, Hyderabad.
- 2 Lal Chaman (2007). *Bhagat Singh, The Jail Notebook and other Writings*, Leftword Publication, Delhi.
- 3 Valerian Rodrigues (Ed.) (2004). *The Essential Writings of B. R. Ambedkar*, Oxford University Press, Oxford.
- 4 Khilnani Sunil (1999). *The Idea Of India : Introduction*, Chapter 1 & 4, Penguin, New Delhi.

Unit 3

- 1 Deshpande Satish (2004). *Contemporary India : A Sociological View*, Penguin, New Delhi.
- 2 Maharajan Gurpreet (1998). *Identities and Rights : Aspects of Literal Democracy in India*. Select Chapters, Oxford University Press, New Delhi.
- 3 Thapar Romila (2000). *India another millennium*, Select Chapters, Penguin, New Delhi.

Unit 4

1. Deaton A and Jean Dreze (2008-2009). *Poverty and Inequality in India* in Raj Kapila and Uma Kapila (Ed.) in *Indian Economy since Independence*. Oxford University Press, New Delhi.
2. Jalan Bimal (1992). *The Indian Economy, Role and Prospects*, Select Chapters Viking, New Delhi.
3. Patnaik Prabhat (2004). *Retreat to Unfreedom*, Tulika, New Delhi

કોર્સ-3 અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર
CURRICULUM & CLASSROOM TRANSACTION

Maximum Marks : 100

External : 70, Internal : 30

Student Contact Hours : 4 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના વ્યવસ્થાપન અંગેની ચાવીરૂપ બાબતો અને અધ્યયન ભાવાવરણથી પરિચિત થાય તથા તેને અનુકૂળ બનાવવા માટે આવશ્યક એવા શિક્ષણશાસ્ત્રના અભિગમો જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિદ્યાર્થી અંગેની વિભાવનાથી પરિચિત થાય, બાળકોના સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યને જાણે, તેમના અભ્યાસક્રમના જ્ઞાનને ઓળખે જેથી તેઓ અધ્યયનના વાસ્તવિક અનુભવોને સંગઠિત કરે, પ્રેરિત કરે અને અધ્યયનનું મૂલ્યાંકન કરતા થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પદ્ધતિશાસ્ત્રના વિવિધ આયામોથી પરિચિત થાય.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના વ્યવસ્થાપન અંગેની ચાવીરૂપ બાબતો અને અધ્યયન ભાવાવરણથી પરિચિત થશે તથા તેને અનુકૂળ બનાવવા માટે આવશ્યક એવા શિક્ષણશાસ્ત્રના અભિગમો જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિદ્યાર્થી અંગેની વિભાવનાથી પરિચિત થશે, બાળકોના સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યને જાણશે, તેમના અભ્યાસક્રમના જ્ઞાનને ઓળખશે જેથી તેઓ અધ્યયનના વાસ્તવિક અનુભવોને સંગઠિત કરશે, પ્રેરિત કરશે અને અધ્યયનનું મૂલ્યાંકન કરતા થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પદ્ધતિશાસ્ત્રના વિવિધ આયામોથી પરિચિત થશે.

એકમ 1 : અધ્યયન અને શિક્ષણનું માળખું

- શાળાના પરિપ્રેક્ષ્યમાં અધ્યયનનું વાતાવરણ
- વર્ગખંડ અને શિક્ષકનો વર્ગવ્યવહાર (અસરકારક વર્ગવ્યવહાર), પ્રયોગશાળા, પુસ્તકાલય, બિલ્ડીંગ અધ્યયનના સાધન તરીકે
- શાળા, વર્ગખંડ અને અધ્યયન પ્રક્રિયાને સંગઠિત કરવાના રસ્તાઓ

- શ્રેણીવિહીન કે બહુશ્રેણીય, બહુઘટકીય શાળા અને વર્ગખંડનું સંગઠન: વ્યક્તિગત પ્રવૃત્તિઓ, નાના જૂથની પ્રવૃત્તિઓ, જૂથ સહાયક પ્રવૃત્તિઓ, વ્યક્તિગત અધ્યયન કાર્યક્રમો અને તેના હેતુઓ
- શ્રેણી આધારિત વર્ગખંડનું સંગઠન: વર્ગશિક્ષણ, જોડમાં કાર્ય, જૂથમાં સહાયક અધ્યયન અને તેના હેતુઓ
- શિક્ષણનું આયોજન: વાર્ષિક કે સત્રના આયોજનની જરૂરિયાત અને તેના અભિગમ. એકમ આયોજન, વિશિષ્ટ વર્ગખંડ સત્રનું આયોજન, ચોક્કસ વિદ્યાર્થી માટેનું આયોજન

આયોજનમાં સમાવવાની યાવી 1 :

- અધ્યેતા અને તેનું પૂર્વજ્ઞાન, સંકલ્પનાઓ અને પરિસ્થિતિજન્ય જ્ઞાન, અધ્યયનના હેતુઓ અને અનુભવો, વિદ્યાર્થીઓના જૂથોની વિચારણા

આયોજનમાં સમાવવાની યાવી 2 :

- વિષયવસ્તુનું ગઠન અને પસંદગી, જ્ઞાન નિર્માણ માટે અધ્યયન-અધ્યાપન સ્વરૂપની પસંદગી, પાઠ્યપુસ્તકનો ઉપયોગ, અન્ય સાધન સામગ્રી-વિવરણ, પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન, પ્રોજેક્ટ આયોજન

આયોજનમાં સમાવવાની યાવી 3 :

- વિદ્યાર્થીઓની તત્પરતાકક્ષાની ચકાસણી કરવા ઉપરાંત સંકલ્પનાની પ્રાપ્તિ, શીખેલી વિષયવસ્તુનું ચિંતન, દઢ થયેલ સંકલ્પનાઓની ચકાસણી કરવા પ્રશ્નોનું નિર્માણ કરવું.
(વર્ગખંડ શિક્ષણના મજબૂત આયોજન-અનુભવો પૂરા પાડવા માટે પ્રત્યેક શાળાકીય વિષયોના નિશ્ચિત એકમોની પસંદગી કરવી.)
- વર્ગખંડ અધ્યયનનું વ્યવસ્થાપન : અધ્યયન-અધ્યાપન સાધન-સામગ્રીનું વ્યવસ્થાપન, અધ્યયન-અધ્યાપનના સમય અને તબક્કાઓનું આયોજન, વિદ્યાર્થીઓનું વ્યવસ્થાપન (જૂથમાં અને વ્યક્તિગત), પ્રવર્તમાન શિસ્તની પ્રક્રિયા; ભયમુક્ત અધ્યયન પરિસ્થિતિમાં ધ્યાન, પ્રેરણા અને શિસ્ત પેદા કરવા
- શૈક્ષણિક વ્યવહારો અને બાળકેન્દ્રી અધ્યયનની સૂક્ષ્મ સમીક્ષા : રૂઢિગત શિક્ષક-કેન્દ્રી પદ્ધતિ સાથે સંકળાયેલ પરિભાષા અને મહાવરાનું વિવેચનાત્મક પરીક્ષણ

(ચોક અને ટોક) તેમજ બાળકેન્દ્રી અધ્યયન (શોધ દ્વારા અધ્યયન, આનંદદાયી અધ્યયન, રમત દ્વારા અધ્યયન, પ્રવૃત્તિ દ્વારા અધ્યયન, પ્રોજેક્ટ દ્વારા અધ્યયન) અध्येતાની ક્ષમતા અને બાળકને વિવિધ ઉપનામ આપવાનું વલણ જેમ કે બુદ્ધિશાળી, ધીમું શીખનાર, કેળવી શકાય તેવા વગેરેનું વિવેચનાત્મક નિરીક્ષણ

એકમ 2 : પુસ્તકાલય, દૃશ્ય-શ્રાવ્ય અને ICT સંસાધનનો ઉપયોગ

- શાળા પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ અને વ્યવસ્થાપન : અધ્યયન આયોજનમાં શાળા પુસ્તકાલયનો સંસાધન તરીકે ઉપયોગ, આનંદ માટે બિનમાર્ગદર્શિત વાચન માટે પુસ્તકાલયનો ઉપયોગ, વિદ્યાર્થીઓને સંદર્ભ માટે પુસ્તકાલયના ઉપયોગ માટે માર્ગદર્શન, પ્રવર્તમાન પુસ્તકાલય ઉપયોગની સમીક્ષા
- દૃશ્ય-શ્રાવ્ય સંસાધનનો ઉપયોગ : દૃશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમનો વિદ્યાર્થી પર અસરની વિવેચનાત્મક સમીક્ષા, ફિલ્મ અને ડોક્યુમેન્ટરી જેવા દૃશ્ય-શ્રાવ્ય માધ્યમોના ઉપયોગની પ્રવિધિઓ
- અધ્યયન અને અધ્યાપનમાં ICT : પ્રવર્તમાન શિક્ષણમાં ICTની ભૂમિકાની વિવેચનાત્મક સમીક્ષા, ICTના ઉપયોગ માટે ક્ષમતાનો વિકાસ.

એકમ 3 : શિક્ષણ વ્યવહાર અને અધ્યાપન કૌશલ્યો

- શિક્ષણ વ્યવહારનો અર્થ, લાક્ષણિકતાઓ
- વર્ગવ્યવહાર : અર્થ, ઘટકો અને અસકરકારક બનાવવાની પ્રવિધિઓ
- અધ્યાપન કૌશલ્યો : અર્થ, મહત્ત્વ, વિવિધ અધ્યાપન કૌશલ્યોની સમજ (પ્રશ્નપ્રવાહિતા, સુદઢીકરણ, કા.પા. કાર્ય, ઉદાહરણ, પ્રશ્ન ઊડાણ, ઉત્તેજના પરિવર્તન)

એકમ 4 : અધ્યાપન સૂત્રો અને અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રયુક્તિઓ

- અધ્યાપનનાં સૂત્રો : અર્થ, મહત્ત્વ અને તેની સંકલ્પના, વિવિધ અધ્યયન સૂત્રોનો પરિચય
- અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રયુક્તિઓ : પદ્ધતિ-પ્રયુક્તિ-પ્રવૃત્તિ વચ્ચેનો ભેદ અને વિવિધ અધ્યયન પ્રયુક્તિઓ તથા પ્રવૃત્તિઓનો પરિચય

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ:

1. દેસાઈ અને અન્ય (1984). અભ્યાસક્રમ : સિદ્ધાંત અને અભ્યાસક્રમ સંરચના, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
2. દેસાઈ લાલભાઈ આર. (1953). નૂતન શિક્ષણ પદ્ધતિ, ચોક્કસી બ્રધર્સ, અમદાવાદ.
3. દેસાઈ ધનવંત (1962). શાળામાં પરીક્ષણ અને મૂલ્યાંકનની શાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ, એ. આર. શેઠની કંપની, મુંબઈ.

Essential Reading

Unit 1

1. Badheka Gijubhai (2006). *Diwaswapna*, Montessori Bal Shikshan Samiti, Churu, Rajaldesar.
2. Brown George and E. C. Wragg (1993). *Questioning*, Routledge, UK
3. Brown George and E. C. Wragg (1993). *Explaining*, Routledge, UK.
4. Elisabeth Dunne and Bennet Neville (1990). *Talking and Learning in Groups*. Routledge.
5. Holt John (1990). *Learning All the Time*. Addison-Wesley Publishing Co., New York
6. Michael Marland (Indian Edition, 2005). *Craft of the Classroom: A Survival Guide*, Heinemann Educational, Chapter 1 : Starting Points, Chapter 2 : Relationships of the Classroom, Chapter 3 : The Classroom Environment, Chapter 7 : The Rhythm of Teaching.
7. Johnson D.W. and R.T. Johanson (1999). *Learning Together and Alone : Cooperative Competitive and individualistic learning (5th edition)*. Allyn & Bacom, Boston.
8. Pollard Andrew (2002). *Reflective Teaching*. Continuum, London, Chapter 3 : Developing an Evidence-informed Classroom, pp 42-69: excerpts on 'Organization: How are we Managing the Classroom? Behaviour : How are we Managing the Class?' Teaching : How are we Developing Our Strategies?;; Assessment : How are Monitoring.
9. Learning and Performance? and Social Inclusion : What are the consequences of classroom practice?

Unit 2

1. Freeman Richard & Lewis Roger (Indian reprint, 2005). *Planning and Implementing Assessment*, Routledge Falmer (Part One : Principles of Assessment 4 and 5, Part Two : The methods toolbox 9 and 10, Part Three : Sources of Assessment 11 and 12. Part Four : Using Assessment Methods 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, Part Six : Assessment Issues 25, 26.

Unit 3

1. Mukunda Usha (2008). *Inculcating and enhancing the reading habit*. Excerpt from a training manual for librarians in the southern region as part of an NCERT workshop in January, 2008.
2. Mukunda Usha (2011). Guide to setting up an open library in Primary Schools.
3. Articles from Magazines and Journals for Teachers :
 - *Teacher Plus*, A 15, Vikramপুরi, Secunderabad-500 009. www.teacherplus.org
 - *Journal of Krishnamurti Schools* (available online)
 - *Learning Curve*, News Letter, Ajim Premji Foundation.
 - *Sandarbha* : Journal from Eklavya, Madhya Pradesh

Reading for Discussion

1. Angella W. Little (Ed.) (2006). *Education for All and Multi-grade Teaching : Challenges and Opportunities*, Springer : Netherlands, Chapter 2 : Learning Opportunities for All : pedagogy in multigrade and monograde classrooms in the Turks and Caicos Islands, pp. 27-46; Chapter 14 : Multigrade Lessons for EFA : a synthesis, pp. 300-348.
2. Bill A. (2001). *To Teach*, Billings Publishers, UK.
3. Bruner Jerome (1996). In *The Culture of Education*. Harvard University Press, Cambridge. Chapter 2 : Folk Pedagogy, pp. 44-65.
4. Dewey John (1897). *My Pedagogic Creed*. School Journal, Vol. 54. (Available in Hindi: Translation-RRCEE)
5. Kamii C. (1974). Pedagogical Principles Derived from Piaget's theory : Relevance for Educational Practice. In Milton Schwebel and Jane Raph. (Eds.) *Piaget in Classroom*. Routledge and Kegan Paul, London.199-215.
6. Sarangapani Padma (2003). *Construction of School Knowledge*. Sage Publications, New Delhi. Select Chapters.

કોર્સ-4 (અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા)

PROFICIENCY IN GUJARATI

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અર્થગ્રહણ અને અર્થઘટન કરતા શીખે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અર્થગ્રહણ અને અર્થઘટનના આધારે ભાષાનો અસરકારક વપરાશ કરતા શીખે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષા તરીકે ગુજરાતીનું મહત્ત્વ સમજી અન્ય વિષયોના સંદર્ભમાં તેની અગત્યતા સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાવહારિક વ્યાકરણ અંગેની સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અર્થગ્રહણ અને અર્થઘટન કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અર્થગ્રહણ અને અર્થઘટનના આધારે ભાષાનો અસરકારક વપરાશ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષા તરીકે ગુજરાતીનું મહત્ત્વ સમજી અન્ય વિષયોના સંદર્ભમાં તેની અગત્યતા સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાવહારિક વ્યાકરણ અંગેની સમજ કેળવશે.

એકમ 1 : ભાષા અને તેના કૌશલ્યો

- ભાષા અધ્યયન પ્રક્રિયા (અર્થઘટન), વાચન કૌશલ્ય, વાચન આકલન, ગ્રહણ શક્તિ (અર્થગ્રહણ અને અર્થઘટન), અભિવ્યક્તિ, લેખન કૌશલ્ય, તાર્કિક ચિંતન, સર્જનાત્મકતા, વ્યાવહારિક ઉપયોજન, શબ્દભંડોળ, ભાષા વપરાશ, ભાષા-પ્રાપ્તિ અને ભાષા પ્રભુત્વ

એકમ 2 : ગુજરાતી ભાષાનો ઇતિહાસ અને સાહિત્ય સ્વરૂપો

- ભાષાનો વિકાસ : ગુજરાતી અને સંસ્કૃતનો સંબંધ, જૂની ગુજરાતીથી અર્વાચીન ગુજરાતી સુધીની વિકાસયાત્રા, પ્રાચીન સાહિત્ય તથા તેની વિશેષતાઓ અને

અસરો, મધ્યકાલીન સાહિત્ય – તેની વિશેષતાઓ અને અસરો, અર્વાચીન સાહિત્ય – તેની વિશેષતાઓ અને અસરો, સાંપ્રત સાહિત્યકારો

- ગુજરાતી સાહિત્ય સ્વરૂપો, ગુજરાતી સાહિત્યના પદ્ય સ્વરૂપો, ગુજરાતી સાહિત્યના ગદ્ય સ્વરૂપો

એકમ ૩ : ગુજરાતી માતૃભાષાનું મહત્ત્વ

- NCF – 2005માં ભાષાનું મહત્ત્વ
- વૈશ્વિક કક્ષાએ માતૃભાષા
- માતૃભાષાનું મહત્ત્વ અને વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિકોણ.
- અન્ય વિષયોના અધ્યયનમાં માતૃભાષાનો અનુબંધ
- માતૃભાષાનું ગૌરવ અને માતૃભાષા ગૌરવ દિનની ઊજવણી

એકમ ૪ : વ્યાવહારિક વ્યાકરણ અને લેખન

- વ્યાવહારિક વ્યાકરણ
 - સંજ્ઞા, વિશેષણ, વિભક્તિ, ક્રિયાપદ, કાળ, ક્રિયા-વિશેષણ,
 - વાક્યરચના અને પ્રકાર
 - જોડણી અને તેના સર્વસામાન્ય નિયમો
 - વિરામ ચિહ્નો
- ઈન્ટરનેટમાં ગુજરાતી (પ્રાયોગિક)

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ડ્રિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે અને ભાષાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. ત્રિવેદી રમણભાઈ શંકરભાઈ (1955). માતૃભાષાનું અધ્યાપન, રવાણી પ્રકાશન,

કોર્સ-4 (બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિણ્ય (સજ્જતા)

PROFICIENCY IN ENGLISH

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીના અંગ્રેજી ભાષાના કૌશલ્યો સમૃદ્ધ/સક્ષમ બને.
- પ્રશિક્ષણાર્થી અંગ્રેજી ભાષાના અધ્યયનનો પદ્ધતિશાસ્ત્ર સાથે સુમેળ સાધે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી જેમને અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન નથી તેઓ શિક્ષણના મુદ્દાઓ પુનઃક્રમિત કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીના અંગ્રેજી ભાષાના કૌશલ્યો સમૃદ્ધ/સક્ષમ બનશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી અંગ્રેજી ભાષાના અધ્યયનનો પદ્ધતિશાસ્ત્ર સાથે સુમેળ સાધશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી જેમને અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન નથી તેઓ શિક્ષણના મુદ્દાઓ પુનઃક્રમિત કરશે.

એકમ 1 : English Language and Its Scope

- Concept of International Language, English : As an International Language, Importance of English Language
- Basic Skills of Language Learning
 - Listening Skill : Process of Listening Skill
 - Speaking Skill : Process of Speaking Skill
 - Reading Skill : Process of Reading Skill, Sub. Skills of Reading
 - Writing Skill : Sub Skills of Writing, The skill in Writing
- Importance of English in Communication Media and Internet

એકમ 2 : Listening and Speaking

- Concept of Listening Skills
- Types of Listening
 - Extensive Listening

- Intensive Listening
- Phase of Listening
- Concept of Speaking Skills
- Strategies and Activities to Development Oral Skill
 - Rhymes, Language Games, Listen and Repeat Activities, Listen and Do Activities, Role Play, Story Telling, Patch Work Listening
- Phonology

એકમ 3 : Reading Skill

- Concept of Reading
- Reading as a Science
- Subskills for Effective Reading : An Overview
- Reading Aloud
- Reading Silently
- English Reading club

એકમ 4 : લેખન

- લેખનની સંકલ્પના અને મહત્ત્વ
- લેખનકાર્યની શરૂઆત
- મૂળાક્ષરોનું લેખન
- અંગ્રેજીમાં વાક્યરચના અને વિરામચિહ્નો
- અનુલેખન અને શ્રુતલેખન
- લેખનકાર્યના પ્રકારો
- ફકરા લેખન, પત્રલેખન, અરજીલેખન અન્ય સ્વરૂપના લેખન
- મુક્ત અને સર્જનાત્મક લેખન
- લેખનકાર્યનું સમૃદ્ધિકરણ

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટ્સ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે. ભાષાકીય સજ્જતા વધારવાની પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાની રહેશે.

Essential Reading

1. Goodman Sharon (1996). *Visual English 38-59 in Redesigning English : New text, new identities Sharon Goodman and David Graddol*, Routledge, London.
2. Lightbown P. M & Spada N. (1999). *How Languages are Learned*, Oxford University Press, Oxford.
3. Maley A. and A. Duff (1991). *Drama techniques in language learning : A resource book of communication activities for language teachers (2nd Ed.)*. Cambridge University Press, Cambridge.
4. Morgan J. and Rinvolutri M. (1983). *Once upon a time : Using stories in the language classroom*. Cambridge University Press, Cambridge.
5. Wright A. (1989). *Pictures for Language Learning*, Cambridge University Press, Cambridge.
6. <http://www.usingenglish.com/handouts/>
7. Sullivan Mary (2008) *Lessons for Guided Writing*, Scholastic.

Advanced Reading

1. Hunsaker R. A. (1990). *Understanding and developing the skills of oral communication : speaking and listening*, 2nd Ed. Harper Collins, New York,
2. Parrot M. (1993). *Tasks for language teachers*, Cambridge University Press, Cambridge.
3. Richards J. & and Lockhart C. (1994). *Reflective Teaching in Second Language Classrooms*. Cambridge University Press, Cambridge.
4. Slatterly M. & and J. Willis (2001). *English for primary teachers : A handbook of activities & classroom language*. Oxford University Press, Oxford.

કોર્સ-5 (અ) ગુજરાતી (ધોરણ 1થી 5)
GUJARATI (STD 1TO 5)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓના ઉપયોગમાં કૌશલ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમના સ્વરૂપ તથા તેના ક્રમશઃ વિકાસને સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાઠ્યપુસ્તકેતર સામગ્રીની રચના કરવા સક્ષમ બને અને તેનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરતા થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાકરણ શિક્ષણનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓના ઉપયોગમાં કૌશલ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમના સ્વરૂપ તથા તેના ક્રમશઃ વિકાસને સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાઠ્યપુસ્તકેતર સામગ્રીની રચના કરવા સક્ષમ બનશે અને તેનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરતા થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાકરણ શિક્ષણનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરશે.

એકમ 1 : માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમનું સ્વરૂપ અને વિકાસાત્મક આવર્તન

- માતૃભાષાના હેતુકેન્દ્રી અભ્યાસક્રમના ઉદ્દેશો, અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ, હેતુકેન્દ્રી અભ્યાસક્રમનો અર્થ, માતૃભાષાના હેતુકેન્દ્રી અભ્યાસક્રમનું મહત્ત્વ, હેતુઓ, પ્રવૃત્તિઓ

એકમ 2 : ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

- ગદ્ય શિક્ષણની પદ્ધતિઓ અને તેના ઉદ્દેશો, અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ, ગદ્ય શિક્ષણનું મહત્ત્વ

- પદ્ય શિક્ષણની પદ્ધતિઓ અને તેના ઉદ્દેશો, અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ, પદ્ય શિક્ષણનું મહત્ત્વ
- સર્જનાત્મક લેખનનું અધ્યાપન : ઉદ્દેશો, અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ, સર્જનાત્મક લેખનકાર્યનું મહત્ત્વ, લેખન રચના અધ્યાપનના હેતુઓ, સર્જનાત્મક લેખનના આયોજનમાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો, સર્જનાત્મક લેખનની પૂર્વતૈયારી, સર્જનાત્મક લેખન, નિબંધ લેખન, પત્રલેખન, વાર્તાલેખન, વિચાર-વિસ્તાર
- અધ્યયન-અધ્યાપનમાં સંદર્ભ સાહિત્યનું મહત્ત્વ : શિક્ષક નિદર્શિની, શબ્દકોશ અને વિશ્વકોશ, સામયિકો, સંદર્ભ ગ્રંથો

એકમ ૩ : માતૃભાષા શિક્ષણનું મૂલ્યાંકન

- વાચન અને તેનું મૂલ્યાંકન
- નિબંધનું મૂલ્યાંકન
- અહેવાલનું મૂલ્યાંકન
- વિચાર-વિસ્તારનું મૂલ્યાંકન

એકમ ૪ : વ્યાકરણ શિક્ષણ

- વ્યાવહારિક વ્યાકરણની સંકલ્પના
- વ્યાકરણ શિક્ષણની વિવિધ પદ્ધતિઓ

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટ્સ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે. કોર્સને અનુરૂપ ભાષાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ :

1. ગુજરાતી શિક્ષણમાં નવીન દ્રષ્ટિ : ડૉ હરીકૃષ્ણ જોષી, ડૉ ધનવંત દેસાઈ
2. ગુજરાતી અધ્યાપનમાં નવીન પ્રવાહો : ડૉ ધનવંત દેસાઈ
3. ગુજરાતના અધ્યાપનનું પરિશીલન : શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે
4. ભાષા-શિક્ષણની પ્રક્રિયા : ગુણવંત ત્રિવેદી
5. ગુજરાતીનું અભિનવ અધ્યાપન : પ્રિ. આકુવાલા, કલ્યાણી અને વ્યાસ
6. ગાંધીજી, શિક્ષણનું માધ્યમ : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
7. પટેલ નટવરભાઈ, શિક્ષક નિદર્શિની – ગુજરાતી : ગુર્જર પ્રકાશન, અમદાવાદ.
8. ગુજરાતી ભાષા પરિચય, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

9. જોડણી માટે ખિસ્સા કોષ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.
10. પટેલ મોતીભાઈ, ગુજરાતી વ્યાકરણ વિચાર, પાશ્વ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
11. દેસાઈ ધનવંત, ગુજરાતી અધ્યાપનના નવીન પ્રવાહો, એ. આર. શેઠની કંપની, અમદાવાદ.
12. બધેકા ગીજુભાઈ (1949), પ્રાથમિક શાળામાં ભાષા-શિક્ષણ, એ. આર. શેઠની કંપની, અમદાવાદ.
13. શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે, ગુજરાતી અધ્યાપનનું પરિશીલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
14. ત્રિવેદી ગુણવંત, ભાષા-શિક્ષણની પ્રક્રિયા, રાજ્ય શિક્ષણ ભવન, અમદાવાદ.
15. વાળંદ અને બ્રહ્મભટ્ટ, માતૃભાષામાં સર્જનાત્મક અભિવ્યક્તિ, બી. ડી. શાહ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, મોડાસા.
16. શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે, કવિતાનું શિક્ષણ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભવિદ્યાનગર.

કોર્સ-5 (બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ધોરણ 1થી 5)
ENVIRONMENTAL STUDIES (STD. 1 TO 5)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પર્યાવરણ શિક્ષણની સંભાવનાઓ/શક્યતાઓ સમજે અને અભ્યાસક્રમ સંગઠનના વિભિન્ન દષ્ટિકોણને તપાસે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી વિજ્ઞાન અને સામાજિક વિજ્ઞાનમાં વિદ્યાર્થીઓના વિચારોને તપાસે.
- અધ્યયનના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક દષ્ટિકોણો અને વિદ્યાર્થીઓના વિચારોના સંદર્ભમાં પ્રશિક્ષણાર્થી વર્ગખંડ વ્યવહારનું આયોજન કરે તથા તેને અમલમાં મૂકે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી વિભિન્ન પદ્ધતિઓ દ્વારા અધ્યયન કરતા વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પર્યાવરણ શિક્ષણની સંભાવનાઓ/શક્યતાઓ સમજશે અને અભ્યાસક્રમ સંગઠનના વિભિન્ન દષ્ટિકોણને તપાસશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી વિજ્ઞાન અને સામાજિક વિજ્ઞાનમાં વિદ્યાર્થીઓના વિચારોને તપાસશે.
- અધ્યયનના વિવિધ સૈદ્ધાંતિક દષ્ટિકોણો અને વિદ્યાર્થીઓના વિચારોના સંદર્ભમાં પ્રશિક્ષણાર્થી વર્ગખંડ વ્યવહારનું આયોજન કરશે તથા તેને અમલમાં મૂકશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી વિભિન્ન પદ્ધતિઓ દ્વારા અધ્યયન કરતા વિદ્યાર્થીઓનું મૂલ્યાંકન કરશે.

એકમ 1 : પર્યાવરણ શિક્ષણની સંકલ્પના

- પ્રાથમિક શિક્ષણના અભ્યાસક્રમમાં પર્યાવરણ શિક્ષણ
- અભ્યાસક્રમનું સંગઠન : બે આયામો
 - અધ્યયનના આંતરિક ઘટક તરીકે વિજ્ઞાન અને સામાજિક વિજ્ઞાનમાંથી નિષ્પન્ન થતી સમજ તરીકે પર્યાવરણ શિક્ષણ (EVS).
 - પર્યાવરણ શિક્ષણ (EVS) એ EVS (વિજ્ઞાન) અને EVS (સામાજિક વિજ્ઞાન) તરીકે.

○ પર્યાવરણ શિક્ષણ સંદર્ભે NCF-2005 અને ગુજરાતના નવીન અભ્યાસક્રમમાં કરેલ જોગવાઈઓ

- પર્યાવરણીય અભ્યાસ અને પર્યાવરણ શિક્ષણ
- પર્યાવરણીય અભ્યાસની અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓની સમજ અને તેનું વિકાસાત્મક આવર્તન
- આપત્તિ વ્યવસ્થાપન : સંકલ્પના, અગત્યતા, પગલાં

એકમ 2 : બાળકોના વિચારોની સમજ

- અભ્યાસક્રમના ભાગ તરીકે પ્રાથમિક કક્ષાએ પર્યાવરણ અધ્યયનનો અવકાશ અને જરૂરિયાત
- પર્યાવરણ અધ્યયનના અભિગમ – પિયાજે, વિગોત્સકી, બ્રુનર અને આસુબેલ
- બાળકોના વિચારો પર સંશોધન : પૂર્વસંકલ્પનાઓ અને વૈકલ્પિક સંકલ્પનાઓ
- વર્ગખંડ પ્રત્યાયન માટે બાળકોના વિચારોની સમજનું અમલીકરણ
- વ્યક્ષા, યોગ્યતા અને ઉપરોક્ત બાબતોના સંદર્ભમાં શાળાના પાઠ્યપુસ્તકોનું પૃથક્કરણ.
- બાળકોના વિચારો પર સંશોધન : પૂર્વ સંકલ્પનાઓ અને વૈકલ્પિક સંકલ્પનાઓ

એકમ 3 : વર્ગખંડ પ્રત્યાયન અને મૂલ્યાંકન

- તપાસની રીતો : અવલોકન, પ્રવૃત્તિ, ચર્ચા અને નાના જૂથમાં કાર્ય, ક્ષેત્રીય મુલાકાતો, પ્રોજેક્ટ, સર્વેક્ષણ અને પ્રયોગો, આ બધાનું પર્યાવરણ શિક્ષણના અધ્યયન અને અધ્યાપનમાં મહત્ત્વ.
- પર્યાવરણમાં પ્રક્રિયા કૌશલ્યો : બાળકો કેવી રીતે વિચારોમાં વ્યસ્ત રહે છે તેની સમજ, તેની સાથેનું જોડાણ સાધવું, તેઓ જે પ્રશ્નો પૂછે છે તેના પ્રકાર અને તેની સમીક્ષા, તેઓની અભિવ્યક્તિ
- મૂલ્યાંકનના વિવિધ પ્રકાર અને આગળના અધ્યયનમાં મૂલ્યાંકનનો ઉપયોગ

એકમ 4 : અધ્યાપનનું આયોજન

- પર્યાવરણીય અભ્યાસના પ્રવર્તમાન પાઠ્યપુસ્તકની સમજ, સમજપત્રો, પર્યાવરણીય અભ્યાસ માટે ટોટલ લર્નિંગ પેકેજ, અધ્યયન-અધ્યાપન અભિમગ અને શિક્ષક આવૃત્તિની સમજ

- પર્યાવરણીય અભ્યાસના અધ્યયન-અધ્યાપન માટેની વિવિધ પદ્ધતિઓ
- સંકલ્પનાત્મક નકશા અને સંકલ્પનાત્મક નકશા ચાર્ટ
- એકમ આયોજન
- સામગ્રીનો સ્રોત
- વર્ગખંડ વ્યવહાર પર ચિંતન

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. દેસાઈ મગનભાઈ, અતિ વસ્તિનો સવાલ, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
2. પટેલ દિપાલી, પર્યાવરણ સભાનતા કાર્યક્રમ, સરદાર પટેલ યુનિ., વલ્લભવિદ્યાનગર.
3. પારેખ નવનીત, પર્યાવરણ, બાલગોવિંદ કુબેરદાસ કં., અમદાવાદ.
4. પરમાર પી. એમ., પર્યાવરણ શિક્ષણ પર નિદર્શિની, સમન્વય શિક્ષક સંવર્ધન અભિયાન, રાજ્ય એકમ
5. વાસુદેવ વૉરા અને ડી. એ. ઉચાટ, પર્યાવરણ શિક્ષણ વિચાર, હિન્દી સ્વરાજ મંડળ, રાજકોટ.
6. રઘુવંશી ચંદ્રલેખા, પર્યાવરણ તથા પ્રદૂષણ, હિન્દી ગ્રંથ અકાદમી, ભોપાલ.
7. ચૌધરી સુમનબેન, પર્યાવરણનું સમાજશાસ્ત્ર, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.

Essential Reading

Unit 1

1. Jaithirtha Kabir (2003). Relating with the Earth : an exploration of the possibilities in teaching Geography. *Journal of the Krishnamurti Schools*. <http://www.journal.kfionline.org/article.asp?issue=7&article=6>.
2. NCERT (2005). *Syllabus for Elementary Classes - Volume I*. NCERT, New Delhi.
3. Orr D. W. (2007). Is Environmental Education an Oxymoron ? *Journal of the Krishnamurti Schools*. <http://www.journal.kfionline.org/article.asp?issue=11&article=3>.

4. Phatak K. (2009). Walks : To nurture the Natural. *Journal of the Krishnamurti Schools*. <http://www.journal.kfionline.org/article.asp?issue=13&article=3>.
5. Seminar Proceedings (1995-96). Seminar on EVS organized by Vidya Bhawan, Udaipur.
6. Sarabhai V. K. & et.al. (2007). *Tbilisi to Ahmadabad- The Journey of Environmental Education: A Source book*, Centre for Environment Education: Ahmedabad.

Unit 2

1. Driver Rosalind & et. al. (2006). *Making Sense of Secondary Science : Research into Children's Ideas*. Routledge Falmer, London. Introduction pp. 1-13; Chapter 1, pp. 172-5; Chapter 12, pp.98-103; Chapter 13, pp. 104-111.
2. Guesene E. and A. Tberghiem (1985). *Children's Ideas in Science*, Open University Press, Milton Keynes.
3. Piaget Jean (1930). *The Child's Conception of Physical Causality*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd. London. Chapter 1, pp. 3-31; Chapter 5, pp.114-132.

Unit 3

1. Harlen W. and J. Elstgeest (1998). *UNESCO Source Book for Science in the Primary School*. NBT, New Delhi.
2. NCERT (2008). *Source Book on Assessment for Classes I - V*, Environmental Studies. NCERT, New Delhi.

Unit 4

1. Pollard Andrew (2002). *Reflective Teaching*. Continuum, London.

Reading for Discussion

Unit 1

1. Agnihotri Ramakant & et. al. (1994). *Prashika*, Eklavya's Innovative Experiment in Primary Education. Eklavya, Bhopal.
2. Mishra Anupam (2004). *Aaj bhi Kharein hai Talaab*, 5th Edition, Gandhi Peace Foundation, New Delhi.
3. Raina V. and D. P. Singh (2001). What is Science? *Dispatch*, October-December.

Unit 2

1. Driver Rosalind (1981) Pupils' Alternative Frameworks in Science, *European Journal of Science Education* 3(1), 93-101.

2. George Alex M. (2007). *Children's Perception of Sarkar- A critique of Civics Textbooks*, Eklavya, Bhopal.
3. NCERT (2008). *Source Book on Assessment for Classes I-V*. Chapter 2 : Environmental Studies. NCERT, New Delhi.

Unit 3

1. Bodrova E. and D. Leong (1996). *Tools of the Mind: The Vygotskyan Approach to Early Childhood and Education*. Merrill, New Jersey. Chapter 9.

Advanced Reading

Unit 1

1. Batra Poonam (Ed.) (2010). *Social Science Learning in Schools : Perspectives and Challenges*. Sage, New Delhi.
2. Parker W. C. (Ed.) (2010). *Social Studies Today : Research and Practice* Routledge, New York.
3. Sainath P. (1996). *Everybody Loves a Good Drought- Stories from India's Poorest Districts*, Penguin Books, New Delhi.
4. Shiva Vandana (2000). *Stolen Harvest : The Hijacking of Global Food Supply*. South End Press, Cambridge, UK.

Unit 2

1. Ausubel David P. (1969). Some Psychological and Educational Limitations of Learning by Discovery in Anderson, Hans O. (Ed.), *Readings in Science Education for the Secondary School*, Macmillan, India. pp 97-113.
2. Brophy J. and J. Alleman (2005). Primary grade students' knowledge and thinking about families, *Journal of Social Science Research*, Spring 2005.
3. Bruner Jerome S. (1960). *The Process of Education*. Atma Ram & Sons, New Delhi.
4. Carey S. (1985). *Conceptual Change in Childhood*, MA : Bradford Books, MIT Press, Cambridge.
5. Driver, Rosalind, et.al. (2006). *Making Sense of Secondary Science : Research into Children's Ideas*. Routledge Falmer, London. Introduction, pp.1-13 Ch. 1, p. 17-25; Ch.12, pp. 98-103; Ch. 13, pp. 104-111.
6. Gilbert J. & et. al. (1982). Children's Science and Its Consequences for Teaching. *Science Education*. John Wiley & Sons, Inc, London. 66(4), pp. 623-33.

7. Piaget Jean (1930). *The Child's Conception of Physical Causality*. Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd, London.
8. Rieber Robert W. and Aaron S. Carton (1987). *The collected works of L. S. Vygotsky, Volume I*, Ch. 6 : Development of scientific concepts in childhood. pp. 167-242.

Unit 3

1. Devereux J. (2000). *Primary Science*. Paul Champman Publishing, London.
2. Harlen W. (2006). *Teaching, Learning and Assessing Science 5-12*. Sage, London.
3. Howe A. C. and L. Jones (1998). *Engaging children in Science*. Prentice Hall, New Jersey.

Unit 4

1. Fensham Peter J. & et. al (Eds.)(1994). *The content of science; A Constructivist approach to its Teaching and learning*. The Falmer Press, Taylor and Francis Inc, London.
2. Gilbert J. (2004). *The Routledge Falmer Reader in Science Education*, Routledge, London.
3. Mintzes Joel J & et. al. (1998). *Teaching science for Understanding : A Human Constructivist View*. Academic press, California.
4. Parkinson J. (2004). *Reflective Teaching of Science 11-18*. Continuum, London.

School Textbooks

1. EVS textbooks for primary grades from the following NGOs :
 - Digantar, Todi Ramjanipura, Kho Nagoraniya Road, Jagatpura, Jaipur.
 - Eklavya, E-10 Shankar Nagar, B.D.A. Colony, Shivaji Nagar, Bhopal, Madhya Pradesh
 - Sangati, AVEHI-ABACUS Project, Third floor, K. K. Marg Municipal School, Saat Rasta, Mahalaxmi, Mumbai- 400 011
2. NCERT (2007). *Looking Around Environmental Studies*, Textbooks for class III-V, New Delhi.
3. GCERT (2007). *મારી આસપાસ, સૌની આસપાસ, આપણી આસપાસ*, Textbooks for class III-V, Gujarat.
4. Ramadas Jayshree (Ed.) (2004). *Small Science: Textbooks and Workbooks* developed by : Homi Babha Centre for Science Education (HBCSE), Oxford University Press, Mumbai.

કોર્સ-6 ગણિત (ધોરણ 1થી 5)
MATHEMATICS (STD 1TO 5)

Maximum Marks : 100

External : 70, Internal : 30

Student Contact Hours : 4 Hours per Week

હેતુઓ

- ગણિત શું છે? ગણિત શા માટે શીખવું જરૂરી છે? ગણિત તમામ માટે આનંદદાયી અને શીખવું સરળ છે? પ્રશિક્ષણાર્થી આ પ્રશ્નો પર ચિંતન કરે.
- પ્રાથમિક શાળા કક્ષાએ ગણિતની પાયાની સંકલ્પનાઓની સમજ કેળવે.
- ગાણિતિક સંકલ્પનાઓની પ્રાપ્તિ પર અસર નિપજાવનાર પરિબળો સંદર્ભે સમજ કેળવે.
- ગણિતના સૌંદર્યાત્મક અને મનોરંજક પાસાઓ અંગે સભાનતા કેળવે તથા તેના પાયામાં રહેલ રચનાઓ, કવિતાઓ, રમતો વગેરે અંગે જાણકારી મેળવે.
- હાથવગી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે કોર્સકામ અને પ્રતિમાન રચનાની જાણકારી મેળવે.
- બાળકોના અધ્યયનમાં ઉપયોગી હોય તેવા કૌશલ્યો, આંતરસૂઝ, વલણો અને અસરકારક પ્રવિધિઓ વિકસાવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- ગણિત શું છે? ગણિત શા માટે શીખવું જરૂરી છે? ગણિત તમામ માટે આનંદદાયી અને શીખવું સરળ છે? પ્રશિક્ષણાર્થી આ પ્રશ્નો પર ચિંતન કરશે.
- પ્રાથમિક શાળા કક્ષાએ ગણિતની પાયાની સંકલ્પનાઓની સમજ કેળવશે.
- ગાણિતિક સંકલ્પનાઓની પ્રાપ્તિ પર અસર નિપજાવનાર પરિબળો સંદર્ભે સમજ કેળવશે.
- ગણિતના સૌંદર્યાત્મક અને મનોરંજક પાસાઓ અંગે સભાનતા કેળવશે તથા તેના પાયામાં રહેલ રચનાઓ, કવિતાઓ, રમતો વગેરે અંગે જાણકારી મેળવશે.
- હાથવગી પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે કોર્સકામ અને પ્રતિમાન રચનાની જાણકારી મેળવશે.
- બાળકોના અધ્યયનમાં ઉપયોગી હોય તેવા કૌશલ્યો, આંતરસૂઝ, વલણો અને અસરકારક પ્રવિધિઓ વિકસાવશે.

એકમ 1 : ગાણિતિક જ્ઞાન અને અધ્યાપનની પદ્ધતિઓ

- ગણિતનું મહત્ત્વ અને સૌંદર્ય, ગણિત શિક્ષણ દ્વારા વિકાસ પામતી શક્તિઓ, ગુણો તથા કૌશલ્યો, ગાણિતિક જ્ઞાનના સ્વરૂપો, સંકલ્પનાનો વિકાસ
- અધ્યાપન પદ્ધતિઓ
- ગણિત શિક્ષણની પ્રયુક્તિઓ
- શિક્ષણમાં આયોજન

એકમ 2 : વિષયવસ્તુનું અધ્યાપનશાસ્ત્ર

- સંખ્યાજ્ઞાન
- ગણિતની ચાર મૂળભૂત ક્રિયાઓ (સરવાળો, બાદબાકી, ગુણાકાર, ભાગાકાર)
- અપૂર્ણાંક
- નિયમિત આકૃતિઓ અને આકારો
- માપન : સમય, નાણું, વજન, ગુંજાશ, લંબાઈ, પરિમિતિ, ક્ષેત્રફળ

એકમ 3 : ગાણિતિક ખ્યાલોનો વિકાસ

- અધ્યયન સિદ્ધાંતો : જિન પિયાજે, જેરોમ એસ બ્રુનર, ડેવિડ પૌલ આસુબેલ
- વર્ગખંડ પ્રત્યાયનમાં ભાષાની ભૂમિકા

એકમ 4 : મૂલ્યાંકન

- મૂલ્યાંકનનો હેતુ
- મૂલ્યાંકન યોજના
- મૂલ્યાંકનનું આયોજન
- મૂલ્યાંકનના સાધનો

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. શાહ બી. એસ. (1987). ગણિતના અધ્યાપનનું પરિશીલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
2. ભટ્ટ, શુક્લ અને પારેખ, નૂતન ગણિતના અધ્યાપનનું પરિશીલન, સી. જમનાદાસ

ଶ୍ରୀ., ଅଧ୍ୟାୟ ୧୧.

Essential Reading

- 1 Haylock D. (2006) *Mathematics Explained for Primary teachers*. Sage, New Delhi. Ch. 22 : Measurement, pp. 247-263.
2. Lieback P. (1984). *How children learn mathematics: a guide for parents and teachers*. Penguin, London.
3. Olson T. A. *Mathematics Through Paper Folding*. Arvind Gupta's toys book Gallery. <http://gyanpedia.in/tft/Resources/books/paperfolding.pdf>
4. Post Thomas R. (1992). *Teaching Mathematics in Grades K-8, Research-Based Methods*. Allyn and Bacon, California. Chapters 1, 4, 5, & 6.
6. Skemp Richard R.(1989). *Mathematics in the Primary School*. Roulledge, London Chapter 3 : The formation of Mathematical Concepts, pp. 49-71 Chapter 4 : The Construction of Mathematical Knowledge, pp. 72-89 Chapter5 : Understanding Mathematical Symbolism, pp. 90-108.
7. Srinivasan P. K. *Romping in Numberland*, National Book Trust, New Delhi. <http://gyanpedia.in/tft/Resources/books/rompinginnumberlandeng.pdf>
8. Srinivasan P. K. *Number Fun With a Calendar*, Arvind Gupta's toys book Gallery. <http://gyanpedia.in/tft/Resources/books/calender.pdf>
9. Srinivasan P. K. *Math Club Activities*, Arvind Gupta's toys book Gallery <http://gyanpedia.in/tft/Resources/books/pkshindu.pdf>.
10. Zevenbergen R. & et al. (2005), *Teaching Mathematics in Primary Schools*. Allen & Unwin, Australia (First South Asian Edition). Chapter 2, 3, 7 and 9.

Reading for Discussion

- 1 Carraher T. N. & et. al. (1988). Mathematical concepts in everyday life. In G. B. Saxe & M. Gearhart (Ed.) *Children's mathematics. New Directions for Child Development*. Jossey-Bass, San Francisco. pp. 71-87.
- 2 IGNOU, AMT-01. *Teaching of Primary School Mathematics*. IGNOU, New Delhi.
- 3 IGNOU, LMT-01. *Learning Mathematics*. IGNOU, New Delhi.
- 4 NCERT (2005). NCF 2005. *Position Paper on Mathematics*. NCERT, New Delhi.
- 5 Paul Lockhart, *Lackhart's Lament* <http://www.maa.org/devlin/LockhartsLament.pdf>.
- 6 Skemp R. (1978). Relational understanding and instrumental understanding. *Arithmetic Teacher*, pp. 9-15.

- 7 Wood David (1998). The Mathematical Mind. In *How Children Think and Learn*. Blackwell Publishing, UK. Chapter 8, pp. 225-255.

Advanced Reading

- 1 Ball D. L. & et. al. (2008). Content Knowledge for Teaching : What Makes It Special? *Journal of Teacher Education*, 59(5).
- 2 Briggs M. and Davis S. (2007). *Creative Teaching : Mathematics in the early years and primary classroom*, Routledge, UK. pp. 89-407.
- 3 Douglas H. Clements, Julie S. (2009). *Learning and Teaching Early Math : The Learning Trajectories Approach*, Routledge, UK
- 4 Nunes T. and P. Bryant (Ed.) (1996). *Children doing mathematics*. Blackwell, UK
- 5 Orton A. (2004). *Learning Mathematics, issues, theory and classroom practice*. Continuum, London. pp. 1-26, 156-174, 175-193.
- 6 Richard R.S. (2002). *Understanding mathematical symbolism in Mathematics In Primary Schools*. Routledge, UK.

કોર્સ-7 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 1

ENRICHING LEARNING THROUGH ICT-1
(Techno Revolution in Education)

Maximum Marks : 50

External : 50

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પ્રત્યાયન, માહિતી ટેકનોલોજી તેમજ શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકીની સંકલ્પના સમજી તેનો શિક્ષણમાં વિનિયોગ કરવાની ક્ષમતા કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી કમ્પ્યુટરના વિવિધ ભાગો અને ઓપરેટિંગ સિસ્ટમની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી એમ.એસ. ઓફિસના ઉપયોગનું કૌશલ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ઇન્ટરનેટના ઉપયોગ કરવાનું સામર્થ્ય કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પ્રત્યાયન, માહિતી ટેકનોલોજી તેમજ શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકીની સંકલ્પના સમજી તેનો શિક્ષણમાં વિનિયોગ કરવાની ક્ષમતા કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી કમ્પ્યુટરના વિવિધ ભાગો અને ઓપરેટિંગ સિસ્ટમની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી એમ.એસ. ઓફિસના ઉપયોગનું કૌશલ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ઇન્ટરનેટના ઉપયોગ કરવાનું સામર્થ્ય કેળવશે.

સત્ર-૧

એકમ 1 : શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી

- શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકીનો અર્થ અને સંકલ્પના, સિસ્ટમ એપ્રોચ (તંત્ર અભિગમ), માઈક્રો ટીચિંગ, અભિક્રમિત અધ્યયન, બહુમાધ્યમ અભિગમ

એકમ 2 : માહિતી અને માહિતી ટેકનોલોજી

- માહિતીનો અર્થ અને વ્યાખ્યા, માહિતીની જરૂરિયાત અને તેની કક્ષાઓ, માહિતી ટેકનોલોજીનો અર્થ અને તેની સંકલ્પના, માહિતી ટેકનોલોજીની શિક્ષણમાં જરૂરિયાત અને તેનો વિનિયોગ

એકમ ૩ : પ્રત્યાયન

- પ્રત્યાયનની સંકલ્પના, પ્રત્યાયનની જરૂરિયાત, પ્રત્યાયન પ્રક્રિયાના ઘટકો, પ્રત્યાયનનું વર્ગીકરણ, પ્રત્યાયનના અવરોધો

એકમ ૪ : ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ

- કમ્પ્યુટર એટલે શું?, કમ્પ્યુટરની લાક્ષણિકતાઓ, કમ્પ્યુટરના મુખ્ય ભાગો
- ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ : અર્થ, કાર્યો, Windows Operating System – 7

સત્ર-૨

Unit 1 : M S Office

- MS Word
- MS Excel
- MS Powerpoint

Unit 2 : E – Content

- ઈ-કન્ટેન્ટની સંકલ્પના, સ્વરૂપ
- ઈ-કન્ટેન્ટ નિર્માણની પ્રક્રિયા
- Word, Excel, Powerpointની મદદથી e – content નિર્માણ

Unit 3 : ICTનો શિક્ષણમાં વિનિયોગ

- ICTનો અર્થ અને તેનો શિક્ષણમાં વિનિયોગ
- ઈ-લર્નિંગ
- ICTના ફાયદા
- CAL અને CAIનો શિક્ષણમાં ઉપયોગ

Unit 4 : સોશિયલ મીડિયા અને તેની શિક્ષણમાં ભૂમિકા

- સોશિયલ મીડિયાનો અર્થ, લાક્ષણિકતાઓ, શિક્ષણમાં ભૂમિકા
- સોશિયલ મીડિયાના ફાયદા અને મર્યાદા

Practical Work

Assignments and Journals based on Units.

References :

1. Ahalpara D. P. and others (2001). **Introduction to Computers : Std. 9**, Gujarat State Board of School Textbooks, Gandhinagar.

2. Ahalpara D. P. and others (2001). **Introduction to Computers : Std. 10**, Gujarat State Board of School Textbooks, Gandhinagar.
3. Aptec Limited (1999). **MS-Office 97**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
4. Bartee Thomas C. (1983). **Digital Computer Fundamentals**, McGraw-Hill International book Company, New Delhi.
5. CIStems School of Computing (2000). **Internet : An Introduction**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
6. Denis, Kim, Sen and Morin (2000). **Information Technology - The breaking Wave**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
7. Madaan Gupta and Arya. **The Illustrated Computer Dictionary**, Dreamland Publication, New Delhi.
8. Meredith Marilyn and Rustkosky Nita (2000). **Advanced Microsoft Office 2000**, BPB Publication, New Delhi.
9. Meredith Marilyn and Baber Roberta (1998), **Computers in Your Future**, Prantice-Hall of India Pvt. Ltd., New Delhi.
10. Spenser Donald D. (1993). **The Illustrated Computer Dictionary**, Universal Book Stall, New Delhi.
11. Shukla Satish S. (2005). **Basics of Information Technology for Teacher Trainees**, Varishan Prakashan, Ahmedabad.
12. Singh V. P. and Singh Meeanakshi (1999). **Computer-Terms and Definitions**, Asian Publishers, New Delhi.

કોર્સ-8 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને
શિક્ષણ-1

**CHILDREN'S PHYSICAL AND EMOTIONAL HEALTH,
SCHOOL HEALTH AND EDUCATION-1**

Maximum Marks : 50

External : 50

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તી અંગેની સર્વાંગી સમજ કેળવે તથા સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં બાળકની સ્વાસ્થ્ય અંગેની સમજ મેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણના અન્યોન્ય સંબંધોને સમજે તથા સ્વાસ્થ્ય અંગેની બાબતોમાં શિક્ષકની ભૂમિકા સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળામાં ચાલતા બાળકોના સ્વાસ્થ્ય સંબંધી કાર્યક્રમોનું મૂલ્યાંકન કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ અંગેના જ્ઞાન તથા કૌશલ્યો વિકસાવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પ્રાયોગિક કાર્યોના માધ્યમથી શાળા/વર્ગખંડની ખરેખરી વાસ્તવિકતાઓનું સૈદ્ધાંતિક અને સંકલ્પનાત્મક બાબતોનું અધ્યયન કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તી અંગેની સર્વાંગી સમજ કેળવે તથા સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં બાળકની સ્વાસ્થ્ય અંગેની સમજ મેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણના અન્યોન્ય સંબંધોને સમજે તથા સ્વાસ્થ્ય અંગેની બાબતોમાં શિક્ષકની ભૂમિકા સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળામાં ચાલતા સ્વાસ્થ્ય સંબંધી કાર્યક્રમોનું મૂલ્યાંકન કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ અંગેના જ્ઞાન તથા કૌશલ્યો વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પ્રાયોગિક કાર્યોના માધ્યમથી શાળા/વર્ગખંડની ખરેખરી વાસ્તવિકતાઓનું સૈદ્ધાંતિક અને સંકલ્પનાત્મક બાબતોનું અધ્યયન કરશે.

એકમ 1 : સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તીની સમજ

- સ્વાસ્થ્ય અને તંદુરસ્તીનો અર્થ
- જૈવિક દવાઓ વિરુદ્ધ સામાજિક સ્વાસ્થ્ય મોડેલ (પ્રતિમાન)
- ગરીબાઈ, અસમાનતા અને સ્વાસ્થ્ય વચ્ચેના જોડાણની સમજ
- કાર્યકારણોનો સમૂહ : સ્વાસ્થ્યના સામાજિક નિર્ણાયકો : સ્તરીકરણનું માળખું, ખોરાક, આજીવિકા, સ્થળ, ધરના કે શહેરના ગંદવાડ અને કચરાના નિકાલની વ્યવસ્થા, સ્વાસ્થ્ય વિષયક સેવાઓની ઉપલબ્ધતા વગેરે.

એકમ 2 : બાળકોના સ્વાસ્થ્યની આવશ્યકતાઓની સમજ

- સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ વચ્ચેનું અન્યોન્ય જોડાણ
- બાળપણમાં સ્વાસ્થ્યના સંદર્ભો, ભૂખ અને કુપોષણ – અર્થ અને તેને નિવારવાના પગલાંઓ અને દેશ / રાજ્યના આંકડાઓ
- વિકૃત મનોદશાઓનું માપન : પદ્ધતિઓ, અવલોકન, દૈનિક નોંધો
- બાળકોના સ્વાસ્થ્ય અંગેની અપેક્ષાઓ સમજવાની પદ્ધતિઓ અને સ્વાસ્થ્યનું સ્વ-મૂલ્યાંકન

એકમ 3 : શાળાના સંદર્ભમાં બાળકોનું સ્વાસ્થ્ય

- મધ્યાહન ભોજન યોજના : તાર્કિક આધારો, હેતુઓ, ઘટકો, તંત્રોની સમજ
- શાળાકીય સ્વાસ્થ્યનું માપન : પાણી, સેનિટેશન અને ટોઈલેટ્સના સંદર્ભમાં
- બાળકોની ખોરાક, કાર્ય, રમતો, મધ્યાહન ભોજન યોજના અંગેની અપેક્ષાઓના સંદર્ભે કાર્યક્રમ સાથે જોડાયેલ શિક્ષકની ભૂમિકા

પ્રાયોગિક કાર્ય : (ઈન્ટર્નશીપ કાર્યક્રમ દરમિયાન કરવું.)

- બાળકોની પ્રોફાઈલ તૈયાર કરવી અને તેના સામાજિક સંદર્ભોને સમજવા. બાળકોના સ્વાસ્થ્ય અંગેની જાણકારી મેળવવી. આ ઉપરાંત તેના ઘર, કુટુંબની આજીવિકાનું સાધન, ગરીબાઈ, તકલીફો, ખોરાકની ટેવો, પાણીની પ્રાપ્યતા અને સલામતી જેવી બાબતોની જાણકારી - અવલોકન, ચર્ચા અને સમાજના મુલાકાત દ્વારા મેળવવી.
- મનોવિકૃતિની જાણકારી મેળવવા માટેની પ્રવૃત્તિ હાથ ધરવી. પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકની શાળામાં ગેરહાજરીની વિગતો જાણશે અને તેની ગેરહાજરી અંગેના

કારણોનો તાગ મેળવશે. આ ઉપરાંત બાળકના રોગો અંગેની જાણકારી મેળવી તેનો સ્વાસ્થ્ય અંગેનો રિપોર્ટ તૈયાર કરશે.

- પ્રશિક્ષણાર્થી શાળા સ્વાસ્થ્ય અંગેનો અહેવાલ તૈયાર કરશે. પાણી, ટોઈલેટ, સેનિટેશન, મકાન, રમતના મેદાન વગેરેની મુલાકાત લેશે.
- બાળકોના મધ્યાહન ભોજન અંગેની અપેક્ષાઓની જાણકારી મેળવવા માટે વિવિધ ઉપકરણોનો ઉપયોગ કરશે.

Essential Reading

1. *Aao Kadam Uthaein : Ek Sahayak Pustika*, USRN-JNU, New Delhi. (A resource tool / book for schools to address issues of health infrastructure and programmes)
2. Baru R. V. (2008). School Health Services in India: An Overview. Chapter 6 in Rama V. Baru (Ed.) *School Health Services in India : The Social and Economic Contexts*, Sage publication, New Delhi, pp. 142-145.
3. CSDH (2008). *Closing the gap in a generation*, Executive Summary of the Final Report of the Commission on Social Determinants of Health, WHO, WHO, Geneva, pp. 0-9.
4. Deshpande M., R.V. Baru and M. Nundy (2009). *Understanding Children's Health Needs and Programme Responsiveness*, Working Paper, USRN-JNU, New Delhi.
5. Mid day Meals – A Primer (2005). *Right to Food Campaign*, New Delhi.
6. Ramachandran V., Jandhyala K. and Saihjee A. (2008). Through the Life Cycle of Children : Factors that Facilitate / Impede Successful Primary School Completion in Rama V. Baru (Ed.). *School Health Services in India : The Social and Economic Contexts*, Sage, New Delhi.

Reading for Discussion

1. Ashtekar S. (2001). Health and Healing : A Manual of Primary Health Care, *Chapter 36- Childhood Illnesses*, Orient Longman, Chennai..
2. Deshpande M. & et al. (2008). The Case for Cooked Meals : Concerned Regarding Proposed Policy Shifts in the Mid-day Meal and ICDS Programs in *Indian Paediatrics*, pp. 445-449.
3. Dasgupta R. & et. al. (2009). *Location and Deprivation : Towards an Understanding of the Relationship between Area Effects and School Health*, Working Paper, USRN-JNU, New Delhi.

4. Samson M., Noronha C., and De A. (2005). Towards more benefit from Delhi's Mid-day Meal Scheme In Rama V. Baru (Ed.). *School Health Services in India : The Social and Economic Contexts*, Sage, New Delhi.
5. Zurbrigg S. (1984). *Rakku's Story – Structures of Ill Health And Sources of Change*, Centre for Social Action, Bangalore. pp.19-41, and Chapters 1 and 2.

Advanced Reading for Faculty

1. Ben-Shlomo Y. and D. Kuh (2002). A life course approach to chronic disease epidemiology : conceptual models, empirical challenges and inter disciplinary perspectives In *International Journal of Epidemiology*, No. 31, 285 and figure 1 on page 286 to be discussed.
2. Dreze Jean. and A. Goyal (2003). The Future of Mid-day Meals, *Economic and Political Weekly, November 1*.
3. Frost J. & et. al. (2005). *Play and Child Development*, Prentice Hall.
4. Jones L. (1994). *The Social Context of Health and Health Work*, McMillan Press. Chapter 1, pp. 1-6, 11-17, 18-20, 32-36.

દ્વિતીય વર્ષ : વિષયવસ્તુનું માળખું

કોર્સની વિગતો	
બાળવિકાસ અને મૂલ્યાંકન	
1.	(અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય
	(બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ
કેળવણી અભ્યાસ	
2.	(અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન
	(બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ
અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર	
3.	ગુજરાતી (ઘોરણ 6થી 8)
	અંગ્રેજી (ઘોરણ 3થી 8)
4.	ગણિત (ઘોરણ 6થી 8)
	વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ઘોરણ 6થી 8)
5.	સામાજિક વિજ્ઞાન (ઘોરણ 6થી 8)
	હિન્દી - સંસ્કૃત (ઘોરણ 5થી 8)
શૈક્ષણિક પ્રૌદ્યોગિકી	
6.	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ-2
સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ	
7.	બાળકનું શારીરિક અને માનસિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ-2
કલા શિક્ષણ	
8.	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન-2
કાર્યકૌશલ્ય	
	શાળા ઈન્ટર્નશિપ

કોર્સ-1 (અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય
COGNITION, LEARNING & THE SOCIO CULTURAL
CONTEXT

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- વિવિધ સૈદ્ધાંતિક બાબતો અને સમીક્ષાઓના આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં વિચારની પ્રક્રિયાઓ તથા બાળકોના અધ્યયનની સમજ વિકસાવવી. વર્તનવાદના સિદ્ધાંતો, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, માહિતીનું પ્રક્રિયાકરણ, સામાજિક-સંરચનાવાદ અને આંતર-સાંસ્કૃતિક સ્થિતિની અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં સાર્થકતા ચકાસવી.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં શારીરિક, સામાજિક-સાંસ્કૃતિક, સાંવેગિક અને જ્ઞાનાત્મક સંદર્ભે બાળકેન્દ્રી મનોવિજ્ઞાનની સમજ કેળવવી.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે રમત, કલા, વાર્તાકથન તેમજ વિવિધ એકમો જેવા કે, મનોશારીરિક વિકાસ, જ્ઞાનાત્મક અને ભાષાના વિકાસના સમાવેશ દ્વારા સૈદ્ધાંતિક બાબતોને વાસ્તવિક જીવન સાથેનો સંબંધ દર્શાવવા માટેની વિવિધ પરિસ્થિતિઓનો પરિચય કરાવવો.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- વિવિધ સૈદ્ધાંતિક બાબતો અને સમીક્ષાઓના આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિચારની પ્રક્રિયાઓ તથા બાળકોના અધ્યયનની સમજ વિકસાવશે, વર્તનવાદના સિદ્ધાંતો, જ્ઞાનાત્મક વિકાસ, માહિતીનું પ્રક્રિયાકરણ, સામાજિક-સંરચનાવાદ અને આંતર-સાંસ્કૃતિક સ્થિતિની અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયામાં સાર્થકતા ચકાસશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં શારીરિક, સામાજિક-સાંસ્કૃતિક, સાંવેગિક અને જ્ઞાનાત્મક સંદર્ભે બાળકેન્દ્રી મનોવિજ્ઞાનની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે રમત, કલા, વાર્તાકથન તેમજ વિવિધ એકમો જેવા કે, મનોશારીરિક વિકાસ, જ્ઞાનાત્મક અને ભાષાના વિકાસના સમાવેશ દ્વારા સૈદ્ધાંતિક બાબતોને વાસ્તવિક જીવન સાથેનો સંબંધ દર્શાવવા માટેની વિવિધ પરિસ્થિતિઓથી પરિચિત થશે.

એકમ 1 : બોધ અને અધ્યયન

- અધ્યયન : વર્તનવાદની સંકલ્પના અને તેની સમીક્ષા
- સંરચનાવાદ : સંરચનાવાદની સંકલ્પના, પિયાજેની સૈદ્ધાંતિક બાબતો : અધ્યયન શું છે ? જ્ઞાનાત્મક વિકાસનું બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓ, વિવિધ તબક્કાઓમાં જ્ઞાનાત્મક વિકાસની લાક્ષણિકતાઓ, બાળકોની વિચારવાની પ્રક્રિયા અને તેની અધ્યયન-અધ્યાપનમાં ઉપયોગિતા. અધ્યયન-અધ્યાપનને અસર કરતા પરિબલો
- માહિતી (જ્ઞાન) પ્રક્રિયાકરણના અભિગમો : સ્મૃતિનું સામાન્ય બંધારણ (કાર્યરત સ્મૃતિ, લાંબા ગાળાની સ્મૃતિ, ધ્યાન, સંકેતીકરણ અને પુનઃ સ્મૃતિ). જ્ઞાનનું બંધારણ, નિર્દેશક સ્મૃતિમાં ફેરફાર લાવનાર અધ્યયન, યોજનાત્મક ફેરફાર કે સંકલ્પનાત્મક ફેરફાર, આ પ્રકારના ફેરફારને કેવી રીતે સતત બનાવી શકાય.
- જ્ઞાનમાં વ્યક્તિગત અને સામાજિક-સાંસ્કૃતિક તફાવત, અધ્યયન મુશ્કેલીઓની સમજ : ડિસલેક્સિયા, ડિસકેલક્યુલા, ડિસગ્રાફિયા

એકમ 2 : રમતો

- રમતનો અર્થ, લાક્ષણિકતાઓ, રમતના પ્રકાર
- રમતના કાર્યો : બાળકોનું શારીરિક, સામાજિક, સાંવેગિક, બોધાત્મક, ભાષા અને અને માનસિક વિકાસ સાથે જોડાણ
- બાળકોની રમતોમાં સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક-આર્થિક દષ્ટિએ તફાવત.
- ગેમ્સ અને જૂથની ગતિશીલતા, રમતના નિયમો અને બાળકો કેવી રીતે સંઘર્ષનું નિવારણ શીખે છે ?

એકમ 3 : ભાષા અને પ્રત્યાયન

- બાળકોનું પ્રત્યાયન
- ભાષાના વિકાસના આયામો : સ્કિનર, વોલ્ટર અને બાન્દુરાની સામાજિક અધ્યયનની સૈદ્ધાંતિક બાબતો
- વર્તનવાદની સમીક્ષાના સંદર્ભે ઉપરોક્ત સૈદ્ધાંતિક બાબતોની તુલના
- વાર્તાલાપમાં, ચર્ચામાં અને શ્રવણમાં ભાષાનો ઉપયોગ

- ભાષામાં સામાજિક-સાંસ્કૃતિક તફાવતો : લઢણ, પ્રત્યાયનના તફાવતો, ભાષાશાસ્ત્રીય તફાવતો, બહુસાંસ્કૃતિક વર્ગખંડમાં તેની ભૂમિકા
- દ્વિ-ભાષિતા કે બહુભાષિતા ધરાવતું બાળક - શિક્ષક માટેની ભૂમિકા - બહુભાષિતા ધરાવતો વર્ગખંડ, પદ્ધતિશાસ્ત્રના સાધન તરીકે વાર્તાકથન

એકમ 4 : સ્વ અને નૈતિક વિકાસ

- સ્વની સમજ - સ્વ અહેવાલ, સ્વની કદર, સ્વ-સંકલ્પના, સ્વાભિમાન, સામાજિક તુલના, આંતરિકીકરણ અને સ્વ-નિયંત્રણ
- વ્યક્તિત્વ અને સ્વ-ખ્યાલ, સ્વ-પૃથક્કરણની પદ્ધતિઓ : આત્મનિરીક્ષણ, આત્મસાક્ષાત્કાર અને આત્મનિરુપણ
- નૈતિક વિકાસ : કોલબર્ગ અને કેરોલ ગીલગનની સૈદ્ધાંતિક બાબતો, નૈતિક વિચારશક્તિમાં સાંસ્કૃતિક તફાવતો

પ્રાયોગિક કાર્ય

એકમ 1થી 4 પર આધારિત પ્રોજેક્ટ, અસાઈનમેન્ટસ અને ક્ષેત્ર કાર્ય. આ ઉપરાંત કોર્સના અનુરૂપ મનોવૈજ્ઞાનિક પ્રયોગ કરાવવાના રહેશે.

ઉદાહરણ તરીકે

પ્રવૃત્તિ - 1 : પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ૪થી ૭ વર્ષના બાળકો પાસે જુદી જુદી બાબતોના આધારે ચિત્રકામ કરાવશે અને વિદ્યાર્થીઓએ દોરેલા ચિત્રોના આધારે બાળકોને વર્ણન કરવા કહેશે. આ પ્રવૃત્તિને આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોની વિચારવાની અને વર્ણન કરવાની રીતિઓનો અભ્યાસ કરશે.

પ્રવૃત્તિ - 2 : રમતના મેદાનમાં રમતા બાળકોનું અવલોકન કરી તેને અવલોકનપત્રમાં નોંધવું. રમત દરમિયાન બાળકનું વ્યક્તિગત અને જૂથમાં વર્તન, મિત્રતા અને સામાજિક સંબંધો, શારીરિક કૌશલ્યો, રમત દરમિયાનની ભાષા, જૂથ બંધારણ અને પ્રત્યાયન વગેરે જેવી બાબતોના સંદર્ભમાં અવલોકન કરશે તેમજ તેના આધારે બાળક અંગેનો ખ્યાલ મેળવશે.

પ્રવૃત્તિ - 3 : પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોની ટેલિવિઝન જોવાની ટેવોનો અભ્યાસ કરશે અને ટેલિવિઝનમાં પ્રસારિત થતા કાર્યક્રમોના આધારે તેમની કલ્પનાઓને ઓળખવાનો પ્રયત્ન કરશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. દેસાઈ, ભોપટકર અને શાહ (1981). મનોવૈજ્ઞાનિક પરિભાષા અને વિભાવના, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
2. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (1991). અસાધારણ બાળકોનું માર્ગદર્શન, સ્વ. એચ. જી. દેસાઈ મેમોરિયલ એજ્યુ. ટ્રસ્ટ, રાજકોટ.
3. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (2006). શિક્ષણના મનોવૈજ્ઞાનિકો અને તેમના સિદ્ધાંતો, નિજ્જિન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
4. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (2007). શિક્ષણનું મનોવિજ્ઞાન, નિજ્જિન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
5. ડૉ. નનુભાઈ એસ. દોંગા (1995). અધ્યાપન મનોવિજ્ઞાન, નિજ્જિન સાયકો સેન્ટર, રાજકોટ.
6. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ (1978). અધ્યયન મીમાંસા, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
7. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ અને ડૉ. કુલીન પંડ્યા (1978). શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
8. ડૉ. ગુણવંત બી. શાહ (1997). શૈક્ષણિક મનોવિજ્ઞાનમાં અધ્યયન મીમાંસા, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
9. ડૉ. બી. એ. પરીખ (2001), મનોવિજ્ઞાનના સંપ્રદાયો અને સિદ્ધાંતો, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
10. ડૉ. કે. જી. દેસાઈ અને સ્વ. હરિભાઈ દેસાઈ (1994), મનોવૈજ્ઞાનિક માપન, યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.

Essential Reading

1. Papalia, D. E. et. al. (2008). *Human Development*, McGraw Hill Higher Education, New York. Chapters 5, 7, 9 : Sections on cognitive development.
- 2 Crain W. (1992), *Theories of Development : Concepts and Applications* (3rd Edition), Prentice Hall, New Jersey. Chapter 7 : Kohlberg's Stages of Moral Development, Chapter 8 : Learning Theory: Pavlov, Watson, and Skinner, Chapter 9 : Bandura's Social Learning Theory.

- 3 Snowman B. R. and J. Snowman (1996). *Psychology Applied to Teaching*. 8th edition. Houghton Mifflin, Boston. Chapter 8 : Information Processing Theories, Chapter 9 : Constructivist Learning Theory.
- 4 Vygotsky L. S. (1997). Interaction between Learning and Development in Gauvian, M. and M. Cole. (Ed.) *Readings on the Development of Children*. W. H. Freeman, New York.
- 5 Piaget J. (1997). Development and Learning. In Gauvian, M. and M. Cole. (Ed.) *Readings on the Development of Children*. W. H. Freeman, New York.
- 6 Harris M. and Butterworth G. (2002). *Developmental Psychology: a student's handbook*. Taylor & Francis, New York. Chapter 7 : The beginnings of Language Development.
- 7 Lefrancois G. (1991). *Psychology for Teaching*. Wadsworth Publishing Co, California. Chapter 1 : Psychology for teaching, Chapter 5 : Thinking and remembering, Chapter 8: Intelligence and creativity.
- 8 Mukunda Kamala V. (2009). *What Did You Ask at School Today? A Handbook on Child Learning*. Harper Collins, Noida. Chapter 2 : Learning, 22-50; Chapter 6 : Moral Development, pp 117-146.

Reading for Discussion

1. Bodrova E. and D. Leong (1996). *Tools of the Mind*. Merrill, New Jersey. Chapter 1 : Introduction to the Vygotskian Approach. Chapter 2 : Acquiring Mental Tools and Higher Mental Functions, Chapter 3 : The Vygotskian Framework and Other Theories of Development and Learning, Chapter 4 : The Zone of Proximal Development.
2. Donaldson M. (1986). *Children's Minds*. Harper Collins Publishers Ltd, UK. Chapter 1 : The School Experience, Chapter 2 : The Ability to Decentre.
3. Gilligan Carol (1977). In a Different Voice: Women's Conception of Self and Morality. *Harvard Educational Review*, 47 (4), 481-517.
4. Holt John (1967). *How Children Learn*. Penguin, London.
5. Siegler R. and M. W. Alibali (2005). *Children's Thinking*. Prentice Hall, New Jersey, 4th edition. Chapter 1 : An introduction to children's thinking, Chapter 3 : Information-processing theories of development, Chapter 5: Sociocultural theories of development, Chapter 9 : The development of social cognition.

Advanced Reading

1. Gardner Harvard (1985). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Paladin Books, London.
2. Piaget Jean (1926). *Psychology of Intelligence*. Basic Books, New York.
3. Pollard A. and A. Flier (1996). *The Social World of Children's Learning*. Cassell, London.
4. Vygotsky L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press, Massachusetts. Chapter 1 : Tool and Symbol in Child Development, Chapter 6 : Interaction between Learning and Development, Chapter 7 : The Role of Play in Development
5. Wood David (1988). *How Children Think and Learn*. Blackwell, Oxford.
6. Elkind David (1976). *Child Development and Education*. Oxford University Press, Oxford.

કોર્સ-1 (બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ
**TOWARDS SELF-UNDERSTANDING AND EVOLVING
EDUCATIONAL VISION**

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

વિભાગ 1 (અ) : જર્નલ રાઈટિંગ

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અનુભવો પ્રત્યેના પ્રતિભાવો તરફ તથા જીવનની પરિસ્થિતિઓના અવલોકન અંગે તેમજ મગજમાં પેદા થતા વિચારો અને મુદ્દાઓ તરફ વધુ સજાગ બને તથા તેને આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓની પ્રતિક્રિયા આપવાની ક્ષમતામાં વધારો થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અને અધ્યાપકો વચ્ચે પ્રત્યાયન થાય.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અનુભવો પ્રત્યેના પ્રતિભાવો તરફ તથા જીવનની પરિસ્થિતિઓના અવલોકન અંગે તેમજ મગજમાં પેદા થતા વિચારો અને મુદ્દાઓ તરફ વધુ સજાગ બનશે તથા તેને આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓની પ્રતિક્રિયા આપવાની ક્ષમતામાં વધારો થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અને અધ્યાપકો વચ્ચે પ્રત્યાયન થશે.

સૂચિત રાઈટિંગ કાર્ય :

1. જીવનઘડતર માટે જવાબદાર અનુભવ પર ટૂંકી નોંધ તૈયાર કરવી.
2. જીવનની વિવિધ પરિસ્થિતિઓના અવલોકન પરથી પેદા થયેલા પ્રશ્નો અને પ્રતિચારો પર નોંધ.
3. પ્રશિક્ષણાર્થી જેના સાથે સંકળાયેલ હોય તેવા કેળવણી, અધ્યયન કે અધ્યાપન પરના પ્રશ્નો પરનું ચિંતન.

વિભાગ 1 (બ) : રાઈટિંગ ટાસ્ક

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શૈક્ષણિક કારકિર્દીને ફરીથી યાદ કરે અને તેના પર ચિંતન કરે. અને પોતાની મહત્વાકાંક્ષા અને અપેક્ષાઓનું ઘડતર કરનારા પરિબળોથી સજાગ બને.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાના લાંબા ગાળાના અધ્યયન અને અનુભવોને સંગઠિત કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શૈક્ષણિક કારકિર્દી ઘડનાર અનુભવો પ્રત્યેના પ્રતિભાવો તરફ તથા પરિસ્થિતિઓના અવલોકન અંગે તેમજ મગજમાં પેદા થતા વિચારો અને મુદ્દાઓ તરફ વધુ સજાગ બનશે તથા તેને આધારે પ્રશિક્ષણાર્થીઓની પ્રતિક્રિયા આપવાની ક્ષમતામાં વધારો થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અને અધ્યાપકો વચ્ચે પ્રત્યાયન થશે.

સૂચિત રાઈટિંગ કાર્ય :

1. શૈક્ષણિક આત્મવૃત્તાંતનું લખાણ.
2. પ્રસ્તુત અભ્યાસક્રમના કારણે પ્રશિક્ષણાર્થીમાં પેદા થયેલ મહત્વાકાંક્ષાઓ અને અપેક્ષાઓનું ચિંતનાત્મક લખાણ.
3. નિબંધ : કોઈ સામાજિક સમસ્યા કે કોઈ ઘટના પસંદ કરી નીચે દર્શાવેલ બાબતો સંદર્ભે ચિંતન
 - a. જીવનમાં ટકી રહેવા માટે પ્રસ્તુત શાળાકીય શિક્ષણ કેવી રીતે ઉપયોગી રહેશે.
 - b. શાળાશિક્ષણ અને વર્ગખંડ પ્રક્રિયાને સુધારવામાં કેવી રીતે ઉપયોગી થશે.
4. કોઈ એક શિક્ષણશાસ્ત્રીનું શૈક્ષણિક જીવનવૃત્તાંત, મહત્વાકાંક્ષા અને શિક્ષણના ધ્યેયોનું વર્ણન
5. ભવિષ્યના સફળ શિક્ષક તરીકે પોતાની જાતનું મૂલ્યાંકન

વિભાગ 2 (અ) : કાર્યશાળાઓ (4 થી 6 એક કે બે દિવસીય)

1. જીવનમાં બનેલ નોંધપાત્ર ઘટના કે અનુભવ

હેતુઓ

- જીવનઘડતર માટેના કેટલાંક જવાબદાર ચાવીરૂપ પરિબલોથી પ્રશિક્ષણાર્થીને પરિચિત કરાવવો.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ જીવનમાં બનેલ નોંધપાત્ર ઘટના કે અનુભવની તપાસ કરતા થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ એકબીજાના અનુભવો જાણે અને તેમાંથી શીખે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- જીવનઘડતર માટેના કેટલાંક જવાબદાર ચાવીરૂપ પરિબલોથી પ્રશિક્ષણાર્થીને પરિચિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ જીવનમાં બનેલ નોંધપાત્ર ઘટના કે અનુભવની તપાસ કરતા થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ એકબીજાના અનુભવો જાણશે અને તેમાંથી શીખશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- જીવનમાં બનેલ ચાવીરૂપ ઘટનાઓ અને અનુભવોનું વિવિધ રીતે વર્ણન.
- ચાવીરૂપ ઘટના કે અનુભવોના સ્વરૂપની તપાસ :
 - તે કોના જેવી જણાતી હતી?
 - તેનો અનુભવ કેવો હતો?
 - તેમાંથી શો બોધ નીકળતો હતો?
 - તેની હાલમાં શું અસર હશે?
- અનુભવોના વિસ્તારમાંથી આત્મસાતીકરણ

2. અવલોકન કરતાં શીખવું

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને અવલોકન અને શ્રવણ કરવામાં પડતી મુશ્કેલીઓનો અનુભવ કરાવવો.

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને નિર્ણયોના સ્વરૂપ તથા તેના ઝડપી અર્થઘટન અને અભિપ્રાયો સંદર્ભે સજાગ કરવા.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અવલોકન અને શ્રવણ કરવામાં પડતી મુશ્કેલીઓનો અનુભવ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ નિર્ણયોના સ્વરૂપ તથા તેના ઝડપી અર્થઘટન અને અભિપ્રાયો સંદર્ભે સજાગ થશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- પ્રકૃતિનું નિરીક્ષણ, વ્યક્તિનું નિરીક્ષણ, પરિસ્થિતિનું નિરીક્ષણ
- નિરીક્ષણના અનુભવો અને વ્યક્તિના નિર્ણયો તથા અર્થઘટનોના બોધ માટેનું શ્રવણ
- વિવિધ પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભે બહુવિધ અવલોકનો : શાળા સંદર્ભે વર્ગખંડ પરિસ્થિતિ, માનવીય પરિસ્થિતિ

3. વર્ગખંડમાં સક્રિયતા

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓને મન અને શરીર વચ્ચેના સંબંધથી પરિચિત કરાવવા.
- વર્ગખંડમાં સક્રિયતા માટેના વિવિધ આયામોથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓને પરિચિત કરાવવા.
- અધ્યયન અને ક્રિયા પર સક્રિયતાની અસર જાણવી.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ મન અને શરીર વચ્ચેના સંબંધથી પરિચિત થશે.
- સક્રિયતા માટેના વિવિધ આયામોથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પરિચિત થશે.
- અધ્યયન અને ક્રિયા પર સક્રિયતાની અસર જાણશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- વ્યક્તિગત શ્વાસોચ્છવાસનો મહાવરો અને શરીર તથા મનની સ્વ-જાગૃકતા
- વિવિધ પરિસ્થિતિઓના સંદર્ભે બહુવિધ અવલોકનો : શાળા સંદર્ભે વર્ગખંડ પરિસ્થિતિ, માનવીય પરિસ્થિતિ

- સક્રિયતા માટેની જૂથ પ્રવૃત્તિઓ
- સક્રિયતા અને સાંવેગિક તંદુરસ્તી
- સક્રિયતા અને નિર્ણાયક કાર્ય
- અધ્યયનમાં સક્રિયતા

4. જૂથમાં કાર્ય કરવાની સમજ

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જૂથમાં રહેલ વ્યક્તિત્વના વિવિધ આદર્શોની સમજ કેળવવી.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જૂથમાં કામ કરવાના કૌશલ્યનો વિકાસ થવો અને તેઓએ તેના મહત્ત્વને સ્વીકારવું.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જૂથમાં રહેલ વ્યક્તિત્વના વિવિધ આદર્શોની સમજ કેળવાશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જૂથમાં કામ કરવાના કૌશલ્યનો વિકાસ થશે અને તેઓ તેના મહત્ત્વને સ્વીકારશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- માળખાકીય પરિસ્થિતિઓ દ્વારા સ્પર્ધા અને સહકારને પ્રોત્સાહન આપવું.
- જૂથ પરિસ્થિતિઓમાં કામગીરી સંભાળવી.
- જૂથમાં સ્વીકાર અને બહિષ્કારને શોધવું.
- જૂથમાં કામ કરવા માટેની સુગમતા – પ્રત્યેક વ્યક્તિએ ભાગ લેવો.
- જૂથમાં કામ કરવા માટેના અધ્યયનનો મહાવરો.

5. આદર્શ વ્યક્તિઓના દિન-વિશેષની ઊજવણી

(ગાંધીજી, વિવેકાનંદ, ગિજુભાઈ બધેકા, રવીન્દ્રનાથ ટાગોર, કબીર, નારાયણ ગુરુ, મીરાંબાઈ, ગુજરાતના અન્ય સાહિત્યકારો અને વ્યક્તિ વિશેષ)

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વાર્તા, સંગીત અને કલાના માધ્યમથી ગુજરાત અને ભારતના સાંસ્કૃતિક વારસા તથા વ્યક્તિ વિશેષ વિશે જાણે.
- સાંસ્કૃતિક વારસાના ધરોહરોના દિન-વિશેષની ઊજવણી કરી તેની વર્તમાનમાં અગત્યતા સમજે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વાર્તા, સંગીત અને કલાના માધ્યમથી ગુજરાત અને ભારતના સાંસ્કૃતિક વારસા તથા વ્યક્તિ વિશેષ વિશે જાણશે.
- સાંસ્કૃતિક વારસાના ધરોહરોના દિન-વિશેષની ઊજવણી કરી તેની વર્તમાનમાં અગત્યતા સમજશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી દ્વારા વ્યક્તિ વિશેષનો રોલ-પ્લે કરવામાં આવે.
- વિવિધ માધ્યમોના ઉપયોગ થકી દિન-વિશેષની ઊજવણી થાય.
- સંસ્કૃતિના વૈશ્વિક દષ્ટિકોણની ચર્ચા.

ઉપરોક્ત બાબતો સંદર્ભે દસ્તાવેજીકરણ

6. માન્યતાની શક્તિ

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃતિ અંગેની વૈશ્વિક માન્યતા અને તેમાં સમાવિષ્ટ મૂલ્યોની સમજ કેળવે.
- પ્રાચીન દંતકથામાં સમાવિષ્ટ મૂલ્યોને ઓળખે.
- પ્રવર્તમાન જીવનને ઘડનાર આધુનિક માન્યતાઓ અંગેની સભાનતા કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃતિ અંગેની વૈશ્વિક માન્યતા અને તેમાં સમાવિષ્ટ મૂલ્યોની સમજ કેળવશે.
- પ્રાચીન દંતકથામાં સમાવિષ્ટ મૂલ્યોને ઓળખશે.
- પ્રવર્તમાન જીવનને ઘડનાર આધુનિક માન્યતાઓ અંગેની સભાનતા કેળવશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- વિવિધ સંસ્કૃતિમાં રહેલ દંતકથાઓનું વાચન અને તેનું વિશ્લેષણ (મૂલ્યના સંદર્ભે)
- દંતકથાઓ – ખોટી માન્યતા કે પછી વૈજ્ઞાનિક માન્યતા – વચ્ચેનો ભેદ જાણે
- પ્રવર્તમાન જીવનમાં નજરે પડતી માન્યતાઓની શોધ

- આધુનિક વિજ્ઞાન અને આધુનિક અર્થશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ માન્યતાના આધારો અને કલ્પનાઓ

7. જાતીયતા અને વિકાસ

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી સામાજિક પરિસ્થિતિમાં જાતીયગત તફાવતોમાં સંસ્કૃતિની ભૂમિકાની સમજ મેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ભારતીય સમાજમાં જાતીયતાની ભૂમિકા ઘડનાર પરિબલો અંગેની સભાનતા કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી જાતિ આધારિત ભેદભાવની સમીક્ષાત્મક સમજ કેળવે અને તેની અસરો જાણે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી સામાજિક પરિસ્થિતિમાં જાતીયગત તફાવતોમાં સંસ્કૃતિની ભૂમિકાની સમજ મેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ભારતીય સમાજમાં જાતીયતાની ભૂમિકા ઘડનાર પરિબલો અંગેની સભાનતા કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી જાતિ આધારિત ભેદભાવની સમીક્ષાત્મક સમજ કેળવશે અને તેની અસરો જાણશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી પોતાના જાતિ (સ્ત્રી-પુરુષ) અંગેના વિચારો રજૂ કરે.
- વિવિધ પ્રકારના કુટુંબોમાં ઘડાતી જાતિગત ભૂમિકા – કેસ સ્ટડી
- શાળાકીય શિક્ષણમાં જાતીયતાની સમસ્યાઓ
- જાહેર સ્થળોએ જાતીયતાની સમસ્યાઓ
- વિવિધ પ્રકારના જાતીયતાના લગતા ભેદભાવો અંગેની સભાનતા

8. વિવિધ પ્રકારની જાહેરાતોમાંથી નિષ્પન્ન થતાં મૂલ્યો

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકો અને પુખ્તો પર ટેલિવિઝન તથા જાહેરાતોની અસરને સમજે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકો અને પુખ્તો પર ટેલિવિઝન તથા જાહેરાતોની અસરને સમજશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- પ્રવર્તમાન જીવનમાં જાહેરાતોની ભૂમિકા
- તમને ગમતી જાહેરાતની ચર્ચા અને તેની અસરો
- ચોક્કસ જૂથના લોકોને આકર્ષવા માટે કેવી રીતે જાહેરાતોમાં મનોવૈજ્ઞાનિકતા, સંશોધન, ટેકનોલોજી અને કલ્પનાને સંમિલિત કરવામાં આવે છે તેની સમજ
- જાહેરાતો જોવી અને તેની સમીક્ષા કરવી.
- અસરકારક જાહેરાતનું નિર્માણ કરવું. (જૂથકાર્ય)

9. શરીર, સ્વ અને અન્યો માટેની સભાનતા માટે નાટ્યમંચ

હેતુઓ

- સ્વ અને અન્યો સાથે પ્રત્યાયન માટે અશાબ્દિક પ્રત્યાયન અંગેની સભાનતા વિકસાવવી.
- નાટ્યમંચના ઉપયોગ થકી સ્પીચ અને પ્રત્યાયનના અસરકારક ઉપયોગ અંગે જાણે.
- નાટ્યમંચ થકી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાનામાં રહેલ આંતરિક ક્ષમતાઓને જાણે અને તેને બહાર લાવવા પ્રયત્નશીલ થાય.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- સ્વ અને અન્યો સાથે પ્રત્યાયન માટે અશાબ્દિક પ્રત્યાયન અંગેની સભાનતા વિકસાવશે.
- નાટ્યમંચના ઉપયોગ થકી સ્પીચ અને પ્રત્યાયનના અસરકારક ઉપયોગ અંગે જાણશે.
- નાટ્યમંચ થકી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાનામાં રહેલ આંતરિક ક્ષમતાઓને જાણશે અને તેને બહાર લાવવા પ્રયત્નશીલ થશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- શરીર અને મનને લગતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ કરાવવી.

- નાટ્યમંચનો ઉપયોગ કરી સંવેદના, કલ્પના, ધ્યાન, અવલોકન અને સ્વ-મૂલ્યાંકન જેવી બાબતોનો ખ્યાલ પ્રશિક્ષણાર્થીઓને આવે તે મુજબની પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન કરવું.

10. મારી કલ્પનાની શાળા

હેતુઓ

- અન્યો સાથેની ચર્ચાના આધારે મારી કલ્પનાની શાળાની સંકલ્પના વિકસાવવી જેમાં શાળાના ધ્યેયો, અગત્યના ભાગો અને અગત્યની પ્રક્રિયાઓ વર્ણવવી (દા.ત., ધ્યેયો, અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર)
- દરેક સંકલ્પના અને તેના શૈક્ષણિક તથા પ્રાયોગિક પાસાંઓની સ્પષ્ટતા કરવી.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી અન્યો સાથેની ચર્ચાના આધારે મારી કલ્પનાની શાળાની સંકલ્પના વિકસાવશે જેમાં શાળાના ધ્યેયો, અગત્યના ભાગો અને અગત્યની પ્રક્રિયાઓ વર્ણવશે (દા.ત., ધ્યેયો, અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર)
- પ્રશિક્ષણાર્થી દરેક સંકલ્પના અને તેના શૈક્ષણિક તથા પ્રાયોગિક પાસાંઓની સ્પષ્ટતા કરશે.

સૂચિત પ્રવૃત્તિઓ

- મારી કલ્પનાની શાળા - પ્રશિક્ષણાર્થીની વ્યક્તિગત નોંધ તૈયાર કરાવવી.
- મારી કલ્પનાની શાળા - જૂથચર્ચાના આધારે સહભાગીદારીપૂર્ણ સંકલ્પના વિકસાવવી.
- મારી કલ્પનાની શાળા અંગે જૂથમાં પ્રેઝન્ટેશન કરવું. પ્રેઝન્ટેશનમાં કલ્પનાની શાળાને વાસ્તવિક બનાવવા માટેનાં પગલાઓ અને તેની સ્પષ્ટતાઓની ચર્ચા કરવી તથા જરૂરી પ્રશ્નોત્તરી મારફત સંકલ્પનાને દઢ બનાવવી.
- વૈકલ્પિક શાળા અંગેનો વિચાર દર્શાવતી ફિલ્મ નિહાળવી અને ચર્ચા કરવી.

વિભાગ 2 (બ) : સેમિનાર (2 થી 4)

1. ભારતમાં વિવિધ પરિપ્રેક્ષ્યમાં બાળપણની ઝાંખી

2. લઘુ વાચનકથાઓ અને સંવાદોની પસંદગી

3. સમાજમાં વિજ્ઞાન અને ધર્મની ભૂમિકા
4. શૈક્ષણિક અને પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ
5. પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજના પરિપ્રેક્ષ્યમાં 'શિક્ષિત' કોને ગણીશું ?
6. ભારતીય લોકશાહીનું બદલાયેલ લક્ષ્ય ૨૫ વર્ષ બાદ
૭. મારા પર અસર ઊભી કરનાર શૈક્ષણિક ચિંતકો
૮. પ્રવર્તમાન ભારતમાં શિક્ષણના ધ્યેયો શું હોઈ શકે ?

સંદર્ભ સૂચિ

1. જોઈસ એમ. આર., માનવ અધિકાર તથા ભારતીય મૂલ્યો, એન.સી.ટી.ઈ., ન્યૂ દિલ્હી.
2. તોમર લજ્જારામ, પ્રાચીન ભારતીય શિક્ષા પદ્ધતિ, સુરુચિ પ્રકાશન, ન્યૂ દિલ્હી.
3. તોમર લજ્જારામ, ભારતીય શિક્ષણના મૂળતત્વો, સંસ્કાર ગુર્જરી, અમદાવાદ.
4. દેસાઈ ભાસ્કર ગોપળજી, ધર્મોનું તુલનાત્મક અધ્યયન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
5. પરીખ બી. એસ., મનોવિજ્ઞાનના સંપ્રદાયો અને સિદ્ધાંતો, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
6. બત્રા દિનાનાથ, વિદ્યાભારતી, શિક્ષા કા ભારતીયકરણ, અખિલ ભારતીય શિક્ષા સંસ્થાન, લખનૌ.
7. ભાલ જયંતિભાઈ ડી., ભારતની શિક્ષણ વ્યવસ્થા, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
8. મિશ્ર વિદ્યાનિવાસ, અધ્યાપન-ભારતીય દષ્ટિ, એન.સી.ટી.ઈ., ન્યૂ દિલ્હી.
9. મિશ્ર રામેશ્વર, ભારતીય શિક્ષા કે લક્ષ, એન.સી.ટી.ઈ., ન્યૂ દિલ્હી.
10. શાહ હર્ષદભાઈ, શિક્ષણ ચેતના, નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ.

Resources

- 1 An Inconvenient Truth a documentary film directed by Davis Guggenheim, looks at former Vice President Al Gore's fervent crusade to halt global warming's deadly progress by exposing the myths and misconceptions that surround it. In this intimate portrait of Gore and his "travelling global warming show," Gore comes across as never before in the media - funny, engaging, open and intent on alerting citizens to this "planetary emergency" before it's too late.
- 2 Poetry/Songs by Kabir, Tagore, Nirala etc; Passages from Tulsi Das etc; Plays: AndhaYug-Dharam Vir Bharati, Tughlaq, Girish Karnad.
- 3 Orr David W. (2007). Is Environmental Education an Oxymoron? Journal of the Krishnamurti Schools. www.kfionline.org
- 4 Orr David (2004). All Education is Environmental Education the Learning Curve, Issue 226.
- 5 Omvedt Gale (2009). Seeking Begumpura, Navanya, New Delhi.
- 6 Batra Poonam (2005).Voice and Agency of Teachers: The missing link in the National Curriculum Framework – 2005, Economic and Political Weekly, Vol. 11, 4347-4356.
- 7 Danger school (1996). Mapusa, Other India Press, Goa, India.
- 8 Gupta Latika (2008). Making of a Teacher, Seminar, No. 592, 22-27.
- 9 Friere Paul (1992). Pedagogy of Hope. Continuum pub. Co., London, UK.
- 10 Krishnamurti J. (2000). Life Ahead, To parents, teachers and students, Krishnamurti Foundation Trust, Ojai, California, USA.
- 11 Wood David (2000). Narrating Professional Development: Teacher's stories as texts for improving practice. Anthropology and Education Quarterly, 31(4), 426448.

કોર્સ-2 (અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન
SCHOOL CULTURE, LEADERSHIP AND CHANGE

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓથી પરિચિત થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓના સંદર્ભમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાકીય સંગઠન અને વ્યવસ્થાપનની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના ભાવાવરણના નિર્માણ અને શાળા ભાવાવરણના નિર્માણમાં શાળાની વ્યવહાર પદ્ધતિની ભૂમિકાની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાની અસરકારકતા માટે જવાબદાર પરિબલો અંગે જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના નેતૃત્વ અને પરિવર્તન માટે જવાબદાર વ્યવસ્થાપન અંગેની જાણકારી મેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓથી પરિચિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાના બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓના સંદર્ભમાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાકીય સંગઠન અને વ્યવસ્થાપનની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના ભાવાવરણના નિર્માણ અને શાળા ભાવાવરણના નિર્માણમાં શાળાની વ્યવહાર પદ્ધતિની ભૂમિકાની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાની અસરકારકતા માટે જવાબદાર પરિબલો અંગે જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના નેતૃત્વ અને પરિવર્તન માટે જવાબદાર વ્યવસ્થાપન અંગેની જાણકારી મેળવશે.

એકમ 1 : ભારતીય શિક્ષણ વ્યવસ્થાનું બંધારણ અને પ્રક્રિયાઓ

- વિવિધ પ્રકારની શાળાઓ – સંચાલનની દૃષ્ટિએ
- વિવિધ શૈક્ષણિક તંત્રોની ભૂમિકા અને જવાબદારીઓ

- શાળા અને સહાયક સંગઠનો વચ્ચેનો સંબંધ
- શૈક્ષણિક નીતિઓની સમજ અને અર્થઘટન તેમજ તેની શાળા પર અસર
- શાળા સંસ્કૃતિ, સંગઠન, નેતૃત્વ અને વ્યવસ્થાપન શું છે? શાળાકીય પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે પ્રાર્થના કાર્યક્રમ, વાર્ષિક ઉત્સવની શાળાની સંસ્કૃતિ નિર્માણમાં ભૂમિકા
- કેન્દ્રિય કક્ષાએ શિક્ષણનું માળખું
- રાજ્ય કક્ષાએ શિક્ષણનું માળખું
- કેન્દ્ર સરકારની સંસ્થાઓની ભૂમિકા અને જવાબદારી
એન.સી.ટી.ઈ., યુ.જી.સી., એન.સી.ઈ.આર.ટી.
- રાજ્ય સરકારની સંસ્થાઓની ભૂમિકા અને જવાબદારી
જી.સી.ઈ.આર.ટી., ડાયટ્સ, એસ.એસ.એ., નિયામક પ્રાથમિક શિક્ષણ

એકમ 2 : શાળા અસરકારકતા અને શાળાના ધોરણો (સ્કૂલ સ્ટાન્ડર્સ)

- શાળા અસરકારકતા શું છે અને તેને કેવી રીતે માપી શકાય ?
- શિક્ષણમાં ધોરણો(સ્ટાન્ડર્સ)ની સમજ અને વિકાસ
- શિક્ષક અને વર્ગખંડ વ્યવસ્થાપન
- પાઠ આયોજન અને વર્ગખંડમાં તેનો વિનિયોગ
- વર્ગખંડમાં પ્રત્યાયન અને વર્ગખંડમાં બહુવિધ અધ્યયન કક્ષાઓ

એકમ 3 : શાળા નેતૃત્વ અને વ્યવસ્થાપન

- સંચાલનીય નેતૃત્વ
- જૂથ નેતૃત્વ (શાળાના સંદર્ભે)
- પદ્ધતિશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ નેતૃત્વ
- પરિવર્તન માટેનું નેતૃત્વ (Leadership for change)
- પરિવર્તનનું વ્યવસ્થાપન (Change Management)

એકમ 4 : શિક્ષણમાં ફેરફાર લાવનાર તંત્રો

- સર્વ શિક્ષા અભિયાન મિશન અને તેના અનુભવો
- શિક્ષણમાં સમતા અને સમાનતા
- કન્યા વિદ્યાર્થીઓ માટેની પ્રોત્સાહક યોજનાઓ
- શૈક્ષણિક અને શાળા નવિનીકરણના પ્રશ્નો

- શિક્ષણમાં પરિવર્તનની તૈયારીઓ અને તેના માટેનું વ્યવસ્થાપન

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

પ્રોજેક્ટના ઉદાહરણ

1. વર્ગખંડ વ્યવસ્થાપન
2. શાળાના હેડટીચરની ભૂમિકા
3. સહાયક તંત્ર સાથેનું પ્રત્યાયન
4. શાળા વિકાસ યોજના
5. પરિવર્તન આણનારી પ્રક્રિયાઓ (શાળા સંદર્ભે)

સંદર્ભ સૂચિ

1. કોઠારી વિઠ્ઠલદાસ, કેળવણી વડે ક્રાંતિ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.
2. ગાંધીજી, પાયાની કેળવણી, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
3. રાજગોર શીવપ્રસાદ, ગુજરાતની કેળવણીનો ઇતિહાસ, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.
4. દેસાઈ કૃષ્ણકાંત, આંતરરાષ્ટ્રીય સમાજ માટે શિક્ષણ, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
5. દેસાઈ ધનવંત, શૈક્ષણિક પ્રશાસન, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ, અમદાવાદ.
6. કવિ કે. એન., શાળા સંચાલન, હરિહર પુસ્તકાલય, સુરત.
7. પંચાલ મોહનભાઈ, અધ્યયન-અધ્યાપનની પ્રક્રિયા, બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
8. વ્યાસ હરિપ્રસાદ, શાળોપયોગી પ્રશાસનો, ગાંડિવ સાહિત્ય મંદિર, સુરત.
9. ભાઈ યોગેન્દ્ર, શિક્ષા સિદ્ધાંત, વિનોદ પુસ્તક મંદિર, આગ્રા.
10. મહેતા હિંમતભાઈ, શિક્ષણની શિક્ષાપત્રી, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
11. દવે ઉર્મિલાબેન, માધ્યમિક શાળા નિરીક્ષણના કેટલાક પાસાઓ, રાજ્ય શિક્ષણ ભવન, અમદાવાદ.
12. શાહ ભોગીલાલ, શિક્ષણના સિદ્ધાંતો, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.

Essential Reading

1. Batra Sunil (2003). From School Inspection to School Support In N. Sood (Ed.) *Management of School Education in India*, NIEPA, New Delhi.
2. Early P. and D. Weindling (2004). A changing discourse : from management to leadership In Early, P. and D. Weindling (Ed.) *Understanding School Leadership*, Paul Chapman Publications, UK.
3. Fullan M. (1993). Why Teachers Must Become Change Agents. In *Educational Leadership*, 50 (6).
4. Govinda R. (2001). *Capacity Building for Educational Governance at Local Levels*. Paper presented at the International Consultation on Educational Governance at Local Levels, Held at UNESCO, Paris 27-28 February 2001.
5. Majumdar S. (1990). Infrastructure and Educational Administration. In Mukhopadhyay and Parkar, *Indian Education: development since independence*, Vikas Publications, New Delhi.
6. Jha Madan Mohan (2002). *School Without Walls*, Heinemann, New Delhi. pp 244-255.
7. Marzano R, Waters and McNulty (2005). *School Leadership that Works*, ASCD, Virginia. pp 13-27; 41-64.

Reading for Discussion

- 1 NCERT, *Educational Statistics of India, New Delhi (issues of the last decade)*.
- 2 Senge P. (2000). *The Industrial Age System of Education. In Schools that Learn*, NB, London. pp 27-58.

કોર્સ-2 (બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ
DIVERSITY, GENDER AND INCLUSIVE EDUCATION

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિશિષ્ટ જરૂરિયાતવાળા બાળકોના શિક્ષણ માટેના પ્રવર્તમાન અભિગમોથી પરિચિત થાય.
- બાળકોના અધ્યયનને અસર કરતા પરિબળો જેવાં કે, અભ્યાસક્રમ, શૈક્ષણિક અભિગમો, શાળા સંગઠન અને બીજા સામાજિક તથા સાંસ્કૃતિક પરિબળોને જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળામાં ભણતાં તમામ બાળકોના શિક્ષણમાં સમાવેશીકરણ માટે અડચણરૂપ બનતી શાળા તંત્રની ભૂમિકાને જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સમાવેશી શિક્ષણ દ્વારા શક્ય પરિવર્તનોને ઓળખે અને તેને સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સમાવેશી શિક્ષણ અંગેની સર્વગ્રાહી સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિશિષ્ટ જરૂરિયાતવાળા બાળકોના શિક્ષણ માટેના પ્રવર્તમાન અભિગમોથી પરિચિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોના અધ્યયનને અસર કરતા પરિબળો જેવાં કે, અભ્યાસક્રમ, શૈક્ષણિક અભિગમો, શાળા સંગઠન અને બીજા સામાજિક તથા સાંસ્કૃતિક પરિબળોને જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળામાં ભણતાં તમામ બાળકોના શિક્ષણમાં સમાવેશીકરણ માટે અડચણરૂપ બનતી શાળા તંત્રની ભૂમિકાને જાણશે.
- સમાવેશી શિક્ષણ દ્વારા શક્ય પરિવર્તનોને ઓળખશે અને તેને સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સમાવેશી શિક્ષણ અંગેની સર્વગ્રાહી સમજ કેળવશે.

એકમ 1 : સમાવેશી શિક્ષણ

- ભારતીય શિક્ષણમાં સમાવેશીકરણ અને બહિષ્કૃતિકરણના સ્વરૂપો (સમાજ, જાતિ અને વિશિષ્ટ જરૂરિયાતવાળા બાળકોના સંદર્ભમાં)

- સમાવેશી શિક્ષણનો અર્થ
- ભારતીય વર્ગખંડમાં અસમાનતા અને વૈવિધ્ય : પદ્ધતિશાસ્ત્ર અને અભ્યાસક્રમના સંદર્ભે
- સમાવેશી શિક્ષણના મૂલ્યાંકનના સ્વરૂપની સમજ

એકમ 2 : વિશિષ્ટ જરૂરિયાતવાળા બાળકો

- વિકલાંગતા અને સમાવેશનનું ઐતિહાસિક અને પ્રવર્તમાન પરિપ્રેક્ષ્ય
- અધ્યયન મુશ્કેલીઓનો વિસ્તાર
- અક્ષમતાની ઓળખ, મૂલ્યાંકન અને તેને પહોંચી વળવું
- અધ્યયન મુશ્કેલીઓ ધરાવતા બાળકોના શિક્ષણ માટેના અભિગમો અને કૌશલ્યો

એકમ 3 : જાતિ, શાળા અને સમાજ

- પુરુષત્વ અને સ્ત્રીત્વ અંગેનું સામાજિક બંધારણ
- કુટુંબ-કબીલાનું અન્ય સામાજિક બંધારણ સાથેનું પ્રત્યાયન અને ઓળખ
- શાળામાં જાતિ : અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યપુસ્તક, વર્ગખંડ પ્રક્રિયાઓ અને શિક્ષક-વિદ્યાર્થી વચ્ચેની આંતરક્રિયામાં જાતિયતાની અસર
- વર્ગખંડમાં જાતીય સમાનતાના સંદર્ભે કામગીરી

એકમ 4 : સમાવેશી શિક્ષણના ઉદાહરણો

- રાજ્ય, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સમાવેશી શિક્ષણના ઉત્તમ ઉદાહરણો
- સમાવેશી શિક્ષણમાં વિવિધ સંસ્થાઓની ભૂમિકા

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. મિસ્ત્રી ઠાકોરભાઈ છ. (1968), મંદબુદ્ધિવાળા બાળકોનું શિક્ષણ, લક્ષ્મી પુસ્તક ભંડાર, અમદાવાદ
2. ગાંધીજી, પાયાની કેળવણી, નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.

Essential Reading

1. Bhattacharjee Nandini (1999). Through the looking-glass : Gender Socialisation in a Primary School In T. S. Saraswathi (Ed.) *Culture, Socialization and Human Development : Theory, Research and Applications in India*, Sage, New Delhi.

2. Frostig M and P. Maslow (1973). *Learning Problems in the Classroom : Prevention and Remediation*. Grune & Stratton, New York .
3. Geetha V. (2007). *Gender*. Stree, Calcutta.
4. Ghai A. (2005). Inclusive education : A myth or reality, In Rajni Kumar, Anil Sethi & Shalini Sikka (Eds.) *School, Society, Nation: Popular Essays in Education*, Orient Longman, New Delhi.
5. Ghai Anita (2008). Gender and Inclusive education at all levels In Ved Prakash & K. Biswal (Ed.) *Perspectives on education and development : Revising Education commission and after*, National University of Educational Planning and Administration, New Delhi.
6. Jeffery P. and R. Jefferey (1994). Killing My Heart's Desire : Education and Female Autonomy in Rural India. In Nita Kumar (Ed.) *Women as Subjects : South Asian Histories*, New Delhi. Stree in association with the Book Review Literacy Trust: Kolkata pp 125-171.

Reading for Discussion

1. Ghai Anita (2006). Education in a globalising era : Implications for disabled girls, *Social Change*, 36 (3) pp 161-176.
2. Ghai A. and Sen A. (1991). Play and the Mentally Handicapped Child. *Digest*, Vol. 4 (1).
3. Singh Renu (2009). The Wrongs in the Right to Education Bill, *The Times of India*, 5 July.
4. Kumar Krishna (1988). *What is Worth Teaching?* Orient Longman, New Delhi. Chapter 6: Growing up Male. pp. 81-88.

Advanced Reading

1. Manjrekar N. (2003). Contemporary Challenges to Women's Education: Towards an Elusive Goal? *Economic and Political Weekly*, 38 (43), 4577-4582.
2. Epstein C. (1984). *Special Children in Regular Class rooms*. Reston Publishing Company Inc., Virginia.
3. Alur Mithu and Michael Bach (2009). *The Journey For Inclusive Education In The Indian Sub-Continent*, Routledge, UK.
4. Macdonald M. (1980). Schooling and the Reproduction of Class and Gender Relations. In L. Barton R. Meighan and S. Walker (Ed.) *Schooling, Ideology and the Curriculum*. Lewes, The Falmer Press, UK. pp 29-49.

કોર્સ-3 (અ) ગુજરાતી (ધોરણ 6થી 8)
GUJARATI (STD 6TO 8)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓના ઉપયોગમાં કૌશલ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમના સ્વરૂપ તથા તેના ક્રમશઃ વિકાસને સમજે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાઠ્યપુસ્તકેતર સામગ્રીની રચના કરવા સક્ષમ બને અને તેનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરતા થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાકરણ શિક્ષણનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓના ઉપયોગમાં કૌશલ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમના સ્વરૂપ તથા તેના ક્રમશઃ વિકાસને સમજશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પાઠ્યપુસ્તકેતર સામગ્રીની રચના કરવા સક્ષમ બનશે અને તેનો સુયોગ્ય ઉપયોગ કરતા થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વ્યાકરણ શિક્ષણનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરશે.

એકમ 1 : ગુજરાતી અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓ

- ગદ્ય શિક્ષણની પદ્ધતિઓ (સ્વાધ્યાય, ચર્ચા, વાર્તા)
- પદ્ય શિક્ષણની પદ્ધતિઓ (વ્યાખ્યા, રસાસ્વાદ, સમીક્ષા)
- અધ્યયન અધ્યાપનમાં શબ્દકોશના ઉપયોગનું મહત્ત્વ

એકમ 2 : માતૃભાષાના અભ્યાસક્રમનું સ્વરૂપ અને વિકાસાત્મક આવર્તન

- હેતુઓનું વિકાસાત્મક આવર્તન
- પારંગતતાની દૃષ્ટિએ પ્રભુત્વપ્રાપ્તિ

એકમ ૩ : ભાષા મૂલ્યાંકન

- કાવ્યપંક્તિ કે પંક્તિઓની સમજૂતીનું મૂલ્યાંકન
- અરજીલેખનનું મૂલ્યાંકન
- સંક્ષેપીકરણનું મૂલ્યાંકન

એકમ ૪ : વ્યાકરણ શિક્ષણ

- ધો ૬થી ૮માં માતૃભાષામાં વ્યાવહારિક વ્યાકરણ
- વ્યાકરણ શિક્ષણની વિવિધ પદ્ધતિઓનો અભ્યાસ
- વ્યાકરણ શિક્ષણના મુદ્દે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે. કોર્સને અનુરૂપ ભાષાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ :

1. ગુજરાતી શિક્ષણમાં નવીન દ્રષ્ટિ : ડૉ હરીકૃષ્ણ જોષી, ડૉ ધનવંત દેસાઈ
2. ગુજરાતી અધ્યાપનમાં નવીન પ્રવાહો : ડૉ ધનવંત દેસાઈ
3. ગુજરાતના અધ્યાપનનું પરિશીલન : શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે
4. ભાષા-શિક્ષણની પ્રક્રિયા : ગુણવંત ત્રિવેદી
5. ગુજરાતીનું અભિનવ અધ્યાપન : પ્રિ. આકુલાલા, કલ્યાણી અને વ્યાસ
6. ગાંધીજી, શિક્ષણનું માધ્યમ : નવજીવન પ્રકાશન મંદિર, અમદાવાદ.
7. પટેલ નટવરભાઈ, શિક્ષક નિર્દેશિની – ગુજરાતી : ગુર્જર પ્રકાશન, અમદાવાદ.
8. ગુજરાતી ભાષા પરિચય, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
9. જોડણી માટે ખિસ્સા કોષ, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ.
10. પટેલ મોતીભાઈ, ગુજરાતી વ્યાકરણ વિચાર, પાશ્વ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
11. દેસાઈ ધનવંત, ગુજરાતી અધ્યાપનના નવીન પ્રવાહો, એ. આર. શેઠની કંપની, અમદાવાદ.
12. બધેકા ગીજુભાઈ (1949), પ્રાથમિક શાળામાં ભાષા-શિક્ષણ, એ. આર. શેઠની કંપની, અમદાવાદ.
13. શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે, ગુજરાતી અધ્યાપનનું પરિશીલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
14. ત્રિવેદી ગુણવંત, ભાષા-શિક્ષણની પ્રક્રિયા, રાજ્ય શિક્ષણ ભવન, અમદાવાદ.
15. વાળંદ અને બ્રહ્મભટ્ટ, માતૃભાષામાં સર્જનાત્મક અભિવ્યક્તિ, બી. ડી. શાહ કોલેજ ઓફ એજ્યુકેશન, મોડાસા.
16. શાસ્ત્રી જયેન્દ્ર દવે, કવિતાનું શિક્ષણ, સરદાર પટેલ યુનિવર્સિટી, વલ્લભ વિદ્યાનગર.

કોર્સ-૩ (બ) અંગ્રેજી (ધોરણ ૩થી ૮)

ENGLISH (STD 3TO 8)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

Objectives

- Equip student-teachers with a theoretical perspective on English as a Second Language (ESL)
- Enable student-teachers to grasp general principles in language learning and teaching
- To understand young learners and their learning context
- To grasp the principles and practice of unit and lesson planning for effective teaching of English
- To develop classroom management skills; procedures and techniques for teaching language
- To examine and develop resources and materials for use with young learners for language teaching and testing
- To examine issues in language assessment and their impact on classroom teaching
- To understand the strategies used in a differentiated classroom with multiple levels
- To be familiar with multiple assessment strategies for the language teacher

Expected Learning Outcomes

- Student-teachers will equip with a theoretical perspective on English as a Second Language (ESL)
- Student-teachers will enable to grasp general principles in language learning and teaching
- Student-teachers will understand young learners and their learning context
- Student-teachers will grasp the principles and practice of unit and lesson planning for effective teaching of English
- Student-teachers will develop classroom management skills; procedures and techniques for teaching language

- Student-teachers will examine and develop resources and materials for use with young learners for language teaching and testing
- Student-teachers will examine issues in language assessment and their impact on classroom teaching
- Student-teachers will understand the strategies used in a differentiated classroom with multiple levels
- Student-teachers will familiar with multiple assessment strategies for the language teacher

Unit 1 : Issues of Teaching of English at the Elementary Stage

- Issues of learning English in a multi-lingual / multi-cultural society : The multi-lingual nature of India, English as the language of prestige and power
- Teaching English as a second language and foreign language : Developmental, socio-economic and psychological factors; the politics of teaching English in India; key factors affecting second language acquisition
- Perspectives on the appropriate aged for beginning the teaching of English : Teaching English to young learners.

Unit 2 : Approaches to the Teaching of English

- A historical view of English as a Second Language (ESL)
- Structural Approaches : Grammar-translation method, audio-lingual method, direct method, bilingual method
- The Cognitive and Constructivist Approach : Nature and role of learners, different kinds of learners-young learners, beginners, teaching large classes etc., socio-psychological factors (attitude, aptitude, motivation, needs, level of aspiration)
- Communicative language teaching : Focusing on meaning, role of textbooks and other resources, role of a teacher and classroom management.

Unit 3 : Teaching Strategies

- The textbook : Personal response to poems and stories, adapting the textbook
- Beyond the textbook : including children's literature in the classroom (poems, stories, songs, etc.)
- Listening and Speaking Skills : Seeing talk as valuable, reducing teacher-talk time in the classroom, total physical response - simple instructions, story-telling etc., using pair-work and group-work meaningfully to encourage

speaking and participation children as researchers, some activities for the classroom : Poems, songs, chants, story-telling, role-play, situational conversations etc., vocabulary development : Using pictures, flow-charts, word walls; teaching pronunciation, rhythm, stress and intonation.

- Reading : Beginning reading - The alphabet method, phonetic method, environmental print, Reading with meaning, reading aloud by teacher, using the word-wall; Stages of Reading - Pre-reading, while-reading and post-reading activities; comprehension skills - guessing meaning from context, word-attack skills; Types of reading - Independent reading, setting up reading corners; Guided reading and shared reading - Making reading buddies; reading aloud and silent reading.
- Writing : Providing triggers for writing – brain storming, discussions, reading; writing as a process - brain storming, drafting, conferencing, publishing / sharing; controlled, guided and free writing; writing - letters, daily diary/ journals, logs (responding to something read or observed), using pictures, using writing frames and guided writing strategies
- Teaching grammar to strengthen language acquisition : Teaching grammar as knowledge about language, making grammar meaningful and fun.

Unit 4 : Material Development and Learner Assessment

- Assessing, speaking and listening - using interviews, story-telling, re-telling
- Assessing reading comprehension, meta linguistic awareness
- Teacher’s diary - anecdotal records, assessing writing - informal feedback from teacher, measuring progress
- Responding to content and form, using portfolios for subjective assessment, continuous and comprehensive assessment
- Attitude towards errors and mistakes in second language learning
- Review of current assessment procedures - cursive writing, dictation, cloze, questions and answers, utilisation of feedback.
- Integrating the teaching of English with other subjects
- Unit planning for a learner-centered classroom
- Preparation of low-cost teaching aids, project work in ELT
- Using the classroom as a resource. Creating differentiated resources and tasks for different learning levels, use of language lab

Practical Work

Projects, Assignments and Field Work based on Units and textbook.

Reading

1. Brewster E. & et. al. (2004). *The Primary English Teacher's Guide* (New Edition). Penguin, London.
2. Ellis G. and J. Brewster (2002). *Tell it again! The new Story-telling Handbook for Teachers*. Penguin, UK.
3. Krashen S (1982). *Principles and Practices of Second Language Acquisition*. Pergamon Press, Oxford.
4. NCERT (2005). *National Curriculum Framework-2005*. NCERT, New Delhi.
5. NCERT (2006). *Position Paper National Focus Group on Teaching of English*. NCERT, New Delhi
6. Slatterly M. and J. Willis (2001). *English for Primary Teachers : A Handbook of Activities and Classroom Language*. Oxford University Press, Oxford.
7. Tomlinson Carol Ann (2001). *How to Differentiate Instruction in a Mixed Ability Classroom*. ASCD, USA.

Unit 3

1. Fogarty R. (2006). *Literacy Matters : Strategies Every Teacher Can Use*. Corwin Press, USA. pp. 59-62.
2. Wyse D. and R. Jones (2001). *Teaching English, Language and Literacy*. Routledge Falmer, New York. pp. 169-175.

Unit 4

1. Browne A. (2007). *Teaching and Learning Communication, Language and Literacy*. Paul Chapman, London, UK, pp. 175-210.
2. Sahi J. and R. Sahi (2008). *Learning through Art*. Eklavya, Bhopal. pp. 125-137.

Advanced Readings

1. Cameron L. (2001). *Teaching Languages to Young Learners*, Cambridge University Press, Cambridge.
2. Curtain H. A. and C. A. Dahlberg (2004). *Languages and Children : Making the Match*. Pearson, Boston.
3. Tomlinson B. (Ed.) (1998). *Materials Development in Language Teaching*. Cambridge University Press, United Kingdom.

કોર્સ-4 (અ) ગણિત (ધોરણ 6થી 8)
MATHEMATICS (STD 6to 8)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં ગાણિતિક તર્કની વિવિધ રીતો અંગે દષ્ટિ કેળવાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં બીજગણિતના ચિંતન પ્રત્યે જાગૃતતા કેળવાય તથા રસ વિકસે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં ભૌમિતિક ખ્યાલો / સંકલ્પનાઓની સમજ વિકસે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જથ્થા અંગે અનુમાન કરવાનું કૌશલ્ય વિકસે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં માહિતી નિભાવ કૌશલ્ય, આલેખ વાચન અને પદ્ધતિસરની આકૃતિઓ (રસ્તા કે રેલવેના નકશા) સમજવાની ક્ષમતા વિકસે.
- પ્રક્રિયામાં મદદ કરતી માહિતી અને ગાણિતિક સંકલ્પનાઓની વિવિધ અંકશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પરિચિત થાય.
- ગાણિતિક પ્રક્રિયાઓમાં કમ્પ્યુટરના વિનિયોગથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પરિચિત થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં વિવિધ જર્નલ્સ તથા વેબસાઈટ અને બ્લોગના માધ્યમથી સમગ્ર વિશ્વમાં અને દેશમાં ગણિત શિક્ષણક્ષેત્રે થતી યર્યાઓ તથા પ્રત્યાયનના સંપર્કમાં રહેવાનો રસ વિકસે.
- ગણિત વિષયના વિવરણાત્મક પુસ્તકો વાંચવાનો રસ કેળવાય.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ ગાણિતિક તર્કની વિવિધ રીતો અંગે દષ્ટિ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં બીજગણિતના ચિંતન પ્રત્યે જાગૃતતા કેળવાશે તથા રસ વિકસશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં ભૌમિતિક ખ્યાલો / સંકલ્પનાઓની સમજ વિકસશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં જથ્થા અંગે અનુમાન કરવાનું કૌશલ્ય વિકસશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં માહિતી નિભાવ કૌશલ્ય, આલેખ વાચન અને પદ્ધતિસરની આકૃતિઓ (રસ્તા કે રેલવેના નકશા) સમજવાની ક્ષમતા વિકસશે.

- પ્રક્રિયામાં મદદ કરતી માહિતી અને ગાણિતિક સંકલ્પનાઓની વિવિધ અંકશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પરિચિત થશે.
- ગાણિતિક પ્રક્રિયાઓમાં કમ્પ્યુટરના વિનિયોગથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પરિચિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં વિવિધ જર્નલ્સ તથા વેબસાઈટ અને બ્લોગના માધ્યમથી સમગ્ર વિશ્વમાં અને દેશમાં ગણિત શિક્ષણક્ષેત્રે થતી ચર્ચાઓ તથા પ્રત્યાયનના સંપર્કમાં રહેવાનો રસ વિકસશે.
- ગણિત વિષયના વિવરણાત્મક પુસ્તકો વાંચવાનો રસ કેળવાશે.

એકમ 1 : ગાણિતિક તર્ક

- સામાન્યીકરણની પ્રક્રિયા, રીતભાત/ગોઠવણી ઓળખ, તર્ક પ્રક્રિયા કે જે પૂર્વધારણા રચવામાં મદદરૂપ થાય, ગણતરી આધારિત સમસ્યાઓ અને સાંખ્યિક ગોઠવણી(Number Pattern)નો અભ્યાસ જે ઉત્કલ્પનાઓ/પૂર્વધારણાઓ કેવી રીતે બને છે અને તેને કેવી રીતે સાબિત કરી શકાય તે દર્શાવે.
- ગણિતનું માળખું-પ્રસ્થાપિત સિદ્ધાંત, વ્યાખ્યાઓ, પ્રમેય
- ગાણિતિક વિધાનોની પ્રમાણીકરણ(Validation)ની પ્રક્રિયા – સાબિતી, ઉદાહરણ, અનુમાન, ખોટી દલીલોની ઓળખ, સાદી ભ્રમણા
- ગણિતમાં સમસ્યા ઉકેલ – પ્રક્રિયા, સમસ્યા ઉકેલમાં પ્રત્યક્ષ ભાગીદારીથી પ્રક્રિયાનો જીવંત અનુભવ, ક્રિપ્ટેરીધમ(Cryptarithm)નો ઉકેલ, કોયડાઓ બનાવવા, તાર્કિક કોયડાઓ, રમતોનું પૃથક્કરણ જેમ કે, શૂન્ય ચોકડીની રમત, જાદુઈ ચોરસ.
- અભ્યાસક્રમ અને વર્ગખંડ વ્યવહાર
- ગણિત અધ્યયન-અધ્યાપનના હેતુઓ અને અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓની સમજ
- ગણિતના અધ્યયન અને અધ્યાપનમાં પાઠ્યપુસ્તકનો ફાળો, ગણિતનું પ્રવર્તમાન પાઠ્યપુસ્તક, શિક્ષક આવૃત્તિની સમજ અને ગણિતનું સમજપત્ર
- ગણિત પ્રયોગશાળા / સંસાધન ખંડ

એકમ 2 : બીજગણિત - ચિંતન

- સાંખ્યિક ગોઠવણી (Number Pattern) કે જેના પરથી અજ્ઞાત સાંખ્યિક ગોઠવણી (Number Pattern)ના ઉપયોગના ઉત્તેજન પરથી સામાન્યીકરણ તારવવામાં મદદરૂપ બને.
- સાંખ્યિક ગોઠવણી(Number Pattern)ના બીજગણિતિક સિદ્ધાંતો કે જે સાંખ્યિક ગોઠવણીને (Number Pattern) સમજવામાં મદદરૂપ થાય અને તે મુજબ નવી ગોઠવણી(Pattern)નું અનુમાન કરવું.
- સામાન્ય રીતે રોજબરોજ સંપર્કમાં આવતી શ્રેણીઓ જેવી કે - વર્ગ સંખ્યા - ઉદા. $1^1, 2^2, \dots$, (triangular) સંખ્યા, રનો ઘાત ઉદા. $2^1, 2^2, \dots$, ફીબોનાકી સંખ્યા તથા ગાણિતિક સમસ્યાઓમાં કે અન્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં ઉપયોગમાં આવતી આવી શ્રેણીઓ
- કાર્યકારી સંબંધ (Functional relations)
- ચલ ક્યારે અને શા માટે વપરાય
- સાદા સુરેખ સમીકરણ બનાવવા તથા તેનો ઉકેલ મેળવવો
- બીજગણિતિક ચિંતન પર આધારિત ગાણિતિક કોયડાઓ ઉકેલવા

એકમ 3 : પ્રાયોગિક અંકગણિત અને માહિતી નિભાવ

- માહિતી એકત્રીકરણ, વર્ગીકરણ અને સમજણ
- એકત્રિત માહિતીનું પ્રસ્તુતિકરણ
- પ્રાથમિક અંકશાસ્ત્રીય પદ્ધતિઓ, મધ્યક અને મધ્યસ્થની સમજ, ઉચ્ચ તથા નિમ્ન ચતુર્થાંક, દૈનિક વર્તમાનપત્રોમાં તથા માસ મીડિયામાં વપરાતો સૂચક આંક અને સાદા આલેખનો ઉપયોગ
- સમયપત્રક - ઉદા. રેલવે સમયપત્રક
- ટકા
- ગુણોત્તર અને પ્રમાણ
- ટકા અને ગુણોત્તર/પ્રમાણના ઉપયોગ તરીકે વ્યાજ અને વળતર

એકમ 4 : સ્થાન અને આકાર સંબંધિત ભૌમિતિક પદ્ધતિઓ

- ભૌમિતિક ચિંતન સ્તર - વાન હીલ્સ મુજબ

- પ્રાથમિક દ્વિ-પરિમાણિય તથા ત્રિ-પરિમાણિય આકારો – ભૌમિતિક શબ્દ - ભંડોળ
- એકરૂપતા અને સમરૂપતા
- રૂપાંતરણ અને ભૌમિતિક આકારો
- માપન અને ભૌમિતિક આકારો
- ભૌમિતિક સાધનો વડે ભૌમિતિક આકારોની રચના
- પરિચિત ભૌમિતિક આકૃતિઓની લાક્ષણિકતાઓ દર્શાવે તે રીતે ભૌમિતિક સોફ્ટવેર – GeoGebraની મદદથી સાદી રચના બનાવવી.
- સ્ટ્રોની મદદથી અનેક સપાટીવાળા ઘન(પોલીહેડ્રલ)ના કાર્યરત મોડેલ્સ બનાવવા; સમતલીય ઘનની સંકલ્પનાની સમજણ (સમઘન, ચતુષ્પાશ્વ ઘન, અષ્ટપાશ્વ ઘન)

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. શાહ બી. એસ. (1987). ગણિતના અધ્યાપનનું પરિશીલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
2. ભટ્ટ, શુકલ અને પારેખ, નૂતન ગણિતના અધ્યાપનનું પરિશીલન, સી. જમનાદાસ કું., અમદાવાદ.

Essential Reading

1. Eves Howard (1983). *Great Moments in Mathematics (Volume 1)*, The Mathematics Association of America. Chapter 2, 3, 4, 8, 9, 11, 12; pp. 2 to 42, 70 to 95, 110 to 134.
2. Gardener Martin (1969). *Mathematical Puzzles and Diversions* Penguin, New York. Chapter 4 and 14; pp. 42 to 49 and 126 to 132.
3. Harold Jacobs (1994). *Mathematics, A Human Endeavour*, Chapter 1 to 5; pp. 1 to 238.
4. Haylock D. (2006). *Mathematics explained for Primary Teachers*, Sage, New Delhi. Ch 27 : Mathematics reasoning, pp. 305-321.

<http://www.flipkart.com/mathematician-s-delight-w-sawyer-book-0486462404>

<http://www.flipkart.com/mathematics-harold-jacobs-human-endeavor-book-0716743604>

<http://www.flipkart.com/vision-elementary-mathematics-w-sawyer-book-048642555x>

5. IGNOU (2007). *Learning Mathematics (LMT)* 1-6. School of Sciences, IGNOU, New Delhi.
6. NCTM (2000). *Principles and Standards for School Mathematics*, National Council of Teachers Mathematics, USA.
7. Pedoe Dan (1973). *The Gentle Art of Mathematics*, Dover Publications, New York. Ch 1; pp. 11 to 37.
8. Polva George (1973). *How to Solve It*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
9. Post Thomas R. (1992). *Teaching Mathematics in Grades K-8 : Research-Based Methods*. Allyn and Bacon, Washington D.C. Ch 8 and Ch 15.
10. Sawyer W. W. (1991). *Mathematicians' Delight*, Penguin, USA.
11. Sawyer W. W. (2003). *Vision in Elementary Mathematics*, Dover Publication, USA. Chapter 1, 2, 9, 10; pp. 8 to 39 and 186 to 269.
12. Shirali S. A. *A Primer in Number Sequences*, University's press, Chapter 1 to 4; pp. 1-53
13. Shirali S. A. *Adventures in Iteration (Volume 1)*, Chapter 1 to 8; pp. 1-45.
14. Shirali S. A. (1984). *First Steps in Number Theory*, MIR Publishers, Moscow Chapters 3, 4 and 5. pp. 9 to 42.
15. Stewart I. (1970). *Making Mathematics Live : A handbook for primary teachers*. Angus and Robertson, Australia Chapter 2.
16. Zevenbergen R. & et.al. (2004). *Teaching Mathematics in Primary Schools*. Allen & Unwin (First South Asian Edition). Chapter 12 and 14.

Advanced Reading

1. Moses B. (Ed.) (1999). *Algebraic Thinking, Grades K-12*. National Council of Teachers of Mathematics, USA.

કોર્સ-4 (બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ધોરણ 6થી 8)
SCIENCE AND TECHNOLOGY (STD 6TO 8)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન વિશેની તેમની સામાન્ય સંકલ્પનાત્મક સમજને પુનઃ વિચારવા પ્રોત્સાહિત થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અધ્યયન-અધ્યાપનની વિવિધ પદ્ધતિઓ અને મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓના પસંદગી તથા ઉપયોગ અંગેની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના વિવિધ આયામો સાથે અનુસંધાન સાધે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના પાઠ્યપુસ્તક તથા અભ્યાસક્રમની સમીક્ષા કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના અધ્યયન-અધ્યાપન માટે જરૂરી વિવિધ સંસાધનોની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાનને સમાવેશી અને લોકશાહીયુક્ત સાહસના સંદર્ભમાં જોવા સક્ષમ બને.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના નૂતન પ્રવાહો સાથે અનુસંધાન સાધે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન વિશેની તેમની સામાન્ય સંકલ્પનાત્મક સમજને પુનઃ વિચારવા પ્રોત્સાહિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અધ્યયન-અધ્યાપનની વિવિધ પદ્ધતિઓ અને મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓના પસંદગી તથા ઉપયોગ અંગેની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના વિવિધ આયામો સાથે અનુસંધાન સાધશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના પાઠ્યપુસ્તક તથા અભ્યાસક્રમની સમીક્ષા કરશે.

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના અધ્યયન-અધ્યાપન માટે જરૂરી વિવિધ સંસાધનોની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાનને સમાવેશી અને લોકશાહીયુક્ત સાહસના સંદર્ભમાં જોવા સક્ષમ બનશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના નૂતન પ્રવાહો સાથે અનુસંધાન સાધશે.

એકમ 1 : વિજ્ઞાનની સમજ અને વિજ્ઞાનમાં બાળકોના વિચારો

વિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ

- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી શું છે?
- વિજ્ઞાન અને સામાજિક વિજ્ઞાનની વિષયવસ્તુ
- આપણે શા માટે વિજ્ઞાન ભણાવીએ છીએ?
- શું જ્ઞાનના વિવિધ પરિમાણોના સંદર્ભમાં વૈજ્ઞાનિક તપાસમાં કોઈ તફાવત છે?
- વિજ્ઞાન એ માહિતી કે તપાસ સ્વરૂપે
- વૈજ્ઞાનિકો કેવા જણાતા હશે? બાળકની દૃષ્ટિએ, ગુજરાતમાં થઈ ગયેલા વૈજ્ઞાનિકોનો પરિચય

વૈજ્ઞાનિક સંકલ્પનાઓના સંદર્ભમાં

- વૈજ્ઞાનિક સંકલ્પનાઓના સંદર્ભમાં બાળકોના વિચારોનું નિરીક્ષણ કરવું, દસ્તાવેજીકરણ કરવું અને મૂલ્યાંકન કરવું.

એકમ 2 : શાળાકીય વિજ્ઞાનની સંકલ્પનાઓની પુનઃ વિચારણા

- સજીવોની દુનિયા : વૈવિધ્યતા, સજીવનો પાયાનો એકમ, સજીવની પ્રક્રિયાઓ, પ્રજનન, વારસો અને ઉત્ક્રાંતિ
- પદાર્થ : તેનું સ્વરૂપ, પદાર્થનો પાયાનો એકમ, તેનું બંધારણ
- કુદરતી ઘટનાઓ : ગતિ અને ઝડપ, ગુરુત્વાકર્ષણ, ચુંબકત્વ, વિદ્યુત
- કુદરતી સંસાધનો : હવા, પાણી, જમીન અને તેની જાળવણી, ઊર્જાનો સ્રોત

એકમ 3 : વર્ગખંડ વ્યવહાર અને મૂલ્યાંકન

- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો પ્રવર્તમાન અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યપુસ્તક, શિક્ષક આવૃત્તિ અને સમજપત્રની સમજ

- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી શિક્ષણના હેતુઓ, અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓની સમજ અને તેનું વિકાસાત્મક આવર્તન
- અવલોકન હાથ ધરવાના વિવિધ માર્ગો : સામાન્ય પ્રયોગ કાર્યનું આયોજન અને તેના વિવિધ સંદર્ભોનું અવલોકન
- અધ્યયનના તાસનું આયોજન કરવું.
- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી શિક્ષણના વિવિધ સંસાધનો : વિજ્ઞાન સંગ્રહાલય, ક્ષેત્રીય મુલાકાત, પ્રોજેક્ટસ અને પ્રદર્શન
- પેપર-પેન્સિલ ટેસ્ટ માટેના યોગ્ય પ્રશ્નોની રચના સહિત વિવિધ મૂલ્યાંકન પ્રવિધિઓ વિકસાવવી.
- સંકલ્પનાત્મક નકશા પર આધારિત પાઠ-આયોજનની રચના કરવી.
- પાઠ્યપુસ્તકો, ફિલ્મ્સ, બહુમાધ્યમ સંપુટો જેવા અધ્યયન-અધ્યાપન સાહિત્ય અને તેની યર્થાથતા તેમજ તેની વ્યાનુરૂપતાના સંદર્ભે મૂલ્યાંકન કરવું.

એકમ 4 : વિજ્ઞાન બધા માટે

- વિજ્ઞાનના વર્ગખંડમાં જાતિ, ભાષા, સંસ્કૃતિ અને સમતા
- વિજ્ઞાન અને સમાજ વચ્ચેનું જોડાણ
- પાણીની ઉપલબ્ધતા, ગ્રામીણ લોકો અને તેનું જ્ઞાન, કુદરતી નિવાસસ્થાનોનું નુકસાન અને નાશપ્રાય: પ્રજાતિઓ, ઊર્જા સંરક્ષણ અને વાતાવરણીય બદલાવો જેવા મુદ્દાઓ સંદર્ભે સાહિત્યમાંથી અધ્યયન કરવું, તેની ચર્ચા ગોઠવવી, પોસ્ટર્સ પ્રદર્શનો, ક્ષેત્રમાં રહેલા નિષ્ણાતો જેવા કે ખેડૂતો સાથેની ચર્ચાઓ યોજવી.

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે. આ ઉપરાંત પાઠ્યપુસ્તકમાં સમાવિષ્ટ પ્રયોગો કરાવવા અને પ્રયોગપોથી તૈયાર કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. કપુર બદરીનાથ, વૈજ્ઞાનિક પરિભાષા કોષ, શબ્દલોક પ્રકાશન, બનારસ.
2. શાહ વી. સી., વિજ્ઞાન કોષ -6 પ્રાણીવિજ્ઞાન, ગુજરાત યુનિ., અમદાવાદ.
3. પટેલ વિનોદભાઈ, શિક્ષક નિદર્શિની - વિજ્ઞાન, ગૂર્જર પ્રકાશન, અમદાવાદ.

4. પટેલ રમેશ, વિજ્ઞાન વિશ્વ, નવભારત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ.
5. પાઠક પ્રતાપ, અવકાશ ક્ષેત્રે ભારત : મહત્વની સિદ્ધિઓ, ગૂર્જર પ્રકાશન, અમદાવાદ.
6. અવરાની બાબુભાઈ, ફળ-ઝાડ વિજ્ઞાન, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.
7. અવરાની બાબુભાઈ, શાકભાજી વિજ્ઞાન, અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.
8. સંછોરવાલ ચંદ્રવદન, થોડા સાધન ઘણા પ્રયોગો, વિ.સા.ક.સા.સે, અમદાવાદ.
9. લાગુ આર. જી., પ્રયોગોની મજા, ઓક્સફોર્ડ યુનિ., કલકત્તા.
10. દવે અતુલભાઈ, ચુંબક અને વીજળી, બાલગોવિંદ પ્રકાશન, અમદાવાદ.
11. અગ્રવાલ હરીશ, લોકોપયોગી વિજ્ઞાનમાલા જીવનદાતા - સૂર્ય, નેશનલ બુક ટ્રસ્ટ, દિલ્હી.
12. સેટિલ જે. બી., વિજ્ઞાન પરિચય ગ્રંથ શ્રેણી 9 પાણી, સૌમ્ય પબ્લિકેશન, મુંબઈ.

Essential Reading

Unit 1

1. Bloom J. W. (2006). *Creating a Classroom Community of Young Scientists*, Routledge, New York.
2. Driver Rosalind & et. al. (1994). *Making Sense of Secondary Science : Research into Children's Ideas*. Routledge Falmer, New York.

Unit 2

1. Bloom J. W. (2006). *Creating a Classroom Community of Young Scientists*, Routledge, New York.

Unit 3

1. Harlen W. (2006). *Teaching, Learning and Assessing Science 5 - 12*. Sage, UK.
2. Harlen W. and J. Elstgeest (1992). *UNESCO Source Book for Science in the Primary School*, NBT, New Delhi.
3. Martin D. J. (2009). *Elementary Science Methods - A Constructivist Approach*. 5th Edition, Thomson Wadsworth, Belmont, CA.

Reading for Discussion

Unit 1

1. Driver Rosalind (1996). *Young People's Images of Science*, Milton Keynes - Open University Press, London.

2. Rampal Anita (1992). Images of Science and Scientists a study of School Teachers' Views. In Characteristics of Scientists. *Science Education*. 76(4), pp. 415-436.

Unit 3

1. Griffin J. (2004). Research on students and Museums : Looking More Closely at the students in school groups. *Science Education*, 88(suppl. 1), pp. S59-S70.
2. Wellington J. J. and Osborne J. (2001). *Language and Literacy in Science Education*. Open University Press, California. Chapter 6 : Discussion in School Science : Learning Through Talking, Chapter 5 : Writing for Learning Science.
3. NCERT (2006). *Position Paper on Science Education*, NCERT, New Delhi.

Unit 4

1. Brickhouse N. (2001). Embodying Science : A Feminist Perspective. *Journal of Research in Science Teaching*, 38(3), pp. 282-295.
2. Kurth A. & et. al. (2002) The Case of Calra : Dilemmas of helping all students to understand Science, *Science Education*, 86, pp. 287-313.
3. Shiva V. (2002). *Water Wars*, South end press, Cambridge, USA.

Advanced Reading

Unit 1

- 1 Kang S. & et. al. (2004). Examining Students' Views on Nature of Science : Results from Korean 6th, 8th and 10th Grades, *Science Education*, 89(2). pp. 314-334.
- 2 McComas William F. (Ed.) (1998). *The Nature of Science in Science Education : Rationales and Strategies*, Kluwer Academic Publishers, Netherland.
- 3 Okasha S. (2002). *Philosophy of Science - A very short Introduction* Oxford University Press, UK.
- 4 Schwartz S. Renee & et. al. (2004). Developing Views of Nature of Science in Authentic Context : An explicit approach of Bridging the Gap between Nature of Science and Scientific Inquiry. *Science Education*. 88(4), pp. 610 - 645.

Unit 3

1. Liewellyn D. (2005). *Teaching High School Science through Inquiry - A Case Study Approach*. Corwin Press and NSTA Press, California.
2. Osborne Jonathan F. (1996). Beyond Constructivism. *Science Education*. 80(1), pp. 53-82.

Unit 4

1. Aikenhead G. (2001). Integrating Western and Aboriginal Sciences : Cross Cultural Science Teaching. *Research in Science Education*, 31(3), pp. 337-355.
2. Choksi B. & Natarajan C. (2007). *The epiSTEME Reviews - Research Trends in Science, Technology and Mathematics Education*. Macmillan, New Delhi.
3. Rampal A. (1993). School science in search of a democratic order? In Kumar, K. (Ed.) *Democracy and Education in India*. NMML, New Delhi.

Textbooks and Reports

1. Bal Vigyanik, *Textbooks for Science, Class VI - VIII*. Eklavya, Madhya Pradesh.
2. Centre for Science and Environment, *Citizen's reports*, New Delhi.
3. NCERT (2005). *Syllabus for Classes at the Elementary Level*. vol. I, NCERT, New Delhi.
4. NCERT (2008). *Textbooks for Science, Class VI - VIII*. NCERT, New Delhi.
 5. GCERT (2012). *Textbooks for Science, Class VI - VIII*. GCERT, Gujarat.

કોર્સ-5 (અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ધોરણ 6થી 8)
SOCIAL SCIENCE (STD 6TO 8)

Maximum Marks : 50

External : 35, Internal : 15

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ વિષયો જેવા કે, સમાજશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, રાજશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન દ્વારા નિષ્પન્ન થનાર વ્યક્તિગત-સામાજિક આંતરક્રિયા દ્વારા સમાજ અંગેનું જ્ઞાન અને કૌશલ્ય વિકસાવે તથા તેની સમીક્ષાત્મક સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માહિતીના એકત્રીકરણ, પૃથક્કરણ અને વિશ્લેષણ અંગેનું કૌશલ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકની સમીક્ષા કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોની સામાજિક ઘટનાઓ અંગેની જિજ્ઞાસા વિકસાવવામાં અને પ્રવર્તમાન સમાજ અંગે પ્રતિક્રિયા દાખવવાના કૌશલ્ય વિકસાવવા માટેની વિવિધ પદ્ધતિઓ અંગે જાણે તથા તેનો અભ્યાસક્રમના અમલીકરણમાં ઉપયોગ કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માનવ અને લોકશાહીના મૂલ્યો જેવા કે, સ્વાતંત્ર્ય, સમાનતા, ન્યાય અને તફાવતોના સંદર્ભમાં આદર, વૈવિધ્ય અને આ મૂલ્યોને પડકારરૂપ બાબતો અંગેના કૌશલ્યો વિકસાવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ વિવિધ વિષયો જેવા કે, સમાજશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, રાજશાસ્ત્ર, અર્થશાસ્ત્ર અને મનોવિજ્ઞાન દ્વારા નિષ્પન્ન થનાર વ્યક્તિગત-સામાજિક આંતરક્રિયા દ્વારા સમાજ અંગેનું જ્ઞાન અને કૌશલ્ય વિકસાવે તથા તેની સમીક્ષાત્મક સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માહિતીના એકત્રીકરણ, પૃથક્કરણ અને વિશ્લેષણ અંગેનું કૌશલ્ય કેળવશે.

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સામાજિક વિજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યક્રમ અને પાઠ્યપુસ્તકની સમીક્ષા કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ બાળકોની સામાજિક ઘટનાઓ અંગેની જિજ્ઞાસા વિકસાવવામાં અને પ્રવર્તમાન સમાજ અંગે પ્રતિક્રિયા દાખવવાના કૌશલ્ય વિકસાવવા માટેની વિવિધ પદ્ધતિઓ અંગે જાણશે તથા તેનો અભ્યાસક્રમના અમલીકરણમાં ઉપયોગ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માનવ અને લોકશાહીના મૂલ્યો જેવા કે, સ્વાતંત્ર્ય, સમાનતા, ન્યાય અને તફાવતોના સંદર્ભમાં આદર, વૈવિધ્ય અને આ મૂલ્યોને પડકારરૂપ બાબતો અંગેના કૌશલ્યો વિકસાવશે.

એકમ 1 : સામાજિક વિજ્ઞાનનું સ્વરૂપ

- સામાજિક વિજ્ઞાનનું ક્ષેત્ર અને સ્વરૂપ
- બાળકોના સામાજિક સંદર્ભો અને સામાજિક વાસ્તવિકતાઓ સમજવામાં સામાજિક વિજ્ઞાનની ભૂમિકા
- ઇતિહાસના સ્વરૂપ અને ક્ષેત્ર અંગેના વિવિધ દૃષ્ટિકોણ, ઇતિહાસકારની ભૂમિકા, ઇતિહાસના સ્ત્રોતો તથા પુરાવાઓ
- નાગરિકશાસ્ત્રમાં સામાજિક પુનરુત્થાનના આયામો
- ભૂગોળ શિક્ષણના વિવિધ અભિગમો, સામાજિક વિજ્ઞાનને સંગઠિત કરવા માટેના વિવિધ અભિગમો; વિષયકેન્દ્રી, ચર્ચાકેન્દ્રી, સામાજિક અભ્યાસના એકીકૃત તરીકે અને સામાજિક વિજ્ઞાન આંતરશાખીય વિષય તરીકે

એકમ 2 : સામાજિક વિજ્ઞાનની અગત્યની સંકલ્પનાઓ

- ભારતના ભૂતકાળથી લઈને વર્તમાન સુધીમાં આવેલ ફેરફારો અને સાતત્ય, તેના આંતર સંબંધો તેમજ સમય સંદર્ભ અંગેની સમજ
- તરછોડાયેલ જૂથોના અનુભવો અને સંદર્ભો, જાતિ, અનુભવોમાં વૈવિધ્ય, જ્ઞાનના વિવિધ સ્ત્રોતો, ઇતિહાસકારની કલ્પનાઓ
- સામાજિક આંતરક્રિયાઓ: (1) સમાજ : સામાજિક બંધારણ, સામાજિક સ્તરીકરણ, સમાજ અને જૂથ (2) સભ્ય સમાજ : ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ (3) રાજ્ય :

સત્તાઓ, રાષ્ટ્ર, રાષ્ટ્ર-રાજ્ય અને નાગરિક (4) ધર્મ : સંસાધનો, અવકાશ અને લોકો (5) વેપાર : વિનિમય

એકમ ૩ : બાળકોની સમજ, અધ્યયન-અધ્યાપન સાહિત્ય અને વર્ગખંડ પ્રક્રિયાઓ

- બાળકની ઉંમર, સામાજિક-સાંસ્કૃતિક સંદર્ભમાં ઉચ્ચ પ્રાથમિક શાળાના બાળકોનો જ્ઞાનાત્મક વિકાસ અને સંકલ્પનાની રચના
- અભ્યાસક્રમ અને પદ્ધતિશાસ્ત્રના સંદર્ભે આ પરિબલોની ભૂમિકા
- બાળકોની સંકલ્પનાત્મક સમજ સંદર્ભે વ્યક્તિ અભ્યાસો
- બાળકોના સામાજિક વિજ્ઞાનના જ્ઞાનની રચના અને વર્ગખંડ વ્યવહાર.
- સમાજ અને સ્થાનિક સંસાધનો સહિત સામાજિક વિજ્ઞાનના વિવિધ અધ્યયન-અધ્યાપન સાહિત્યો
- સામાજિક વિજ્ઞાનના વિવિધ પાઠ્યપુસ્તકોની સમીક્ષા
- સામાજિક વિજ્ઞાનના અભ્યાસક્રમના વર્ગખંડ વિનિયોગની સમજ વિકસાવવા માટે સામાજિક વિજ્ઞાનના વર્ગખંડનું અવલોકન

એકમ ૪ : મૂલ્યાંકન અને પદ્ધતિશાસ્ત્ર

- અધ્યાપન પદ્ધતિઓ : સંશોધનાત્મક પદ્ધતિ, પ્રોજેક્ટ પદ્ધતિ, વર્ણનનો ઉપયોગ, તુલના, અવલોકન, સામાજિક વિજ્ઞાનમાં ચર્ચા
- સામાજિક વિજ્ઞાનમાં માહિતીની સંકલ્પના, તેના સ્ત્રોત અને તેના પુરાવા, વાસ્તવિકતા અને અભિપ્રાયોનો તફાવત, પૂર્વગ્રહ અને પક્ષપાતની ઓળખ
- સૂક્ષ્મ ચિંતન માટે વ્યક્તિગત / પ્રયોગાત્મક જ્ઞાનનો ઉપયોગ
- યાદશક્તિ પર આધારિત સામાજિક વિજ્ઞાનના મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિ
- અધ્યયનના મૂલ્યાંકન માટેની વૈકલ્પિક રીતો : મૂલ્યાંકનનો આધાર, પ્રશ્નોના પ્રકાર, ઓપન-બુક ટેસ્ટ વગેરે.

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે તથા નકશાપૂર્તિ કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

1. ત્યાગી ગુરુસરનદાસ, ઇતિહાસ શિક્ષણ, વિનોદ પુસ્તક મંદિર, આગરા |

2. गर्ग भँवरलाल, सामाजिक विज्ञान शिक्षण, विनोद पुस्तक मंदिर, आगरा |
3. शर्मा रामप्रकाश तथा अन्य, सामाजिक विज्ञान और उसका शिक्षण, विनोद पुस्तक मंदिर, आगरा |

Essential Reading

Unit 1

1. Batra Poonam (2010). *Social Science Learning in Schools : Perspective and Challenges*, Sage, New Delhi. pp. 3-41.
2. Bhattacharya Neeladhari (2009). Teaching History in Schools : The Politics of Textbooks in India. *History Workshop Journal*. 67(1), pp. 99-110.
3. Chakravarty Uma (2006). *Everyday Lives, Everyday Histories : Beyond the Kings and Brahmanas of 'Ancient' India*, Tulika Books, New Delhi. Chapter on History as Practice : Introduction, pp. 16-30.
4. Eklavya (1994). *Samajik Adhyayan Shikshan : Ek Prayog*, Eklavya, Hoshangabad.
5. Jain Manish (2005). Social Studies and Civics : Past and Present in the Curriculum, *Economic and Political Weekly*, 60(19), pp. 1939-1942.
6. NCERT (2006). Position Paper National Focus Group on *Teaching of Social Sciences*. NCERT : New Delhi. pp. 1-19.
7. Sunny Yemuna (2009). *Legitimised Knowledge : Political Connotations in Geography* in Ravi S. Singh (Ed.). *Indian Geography in the 21st Century : The Young Geographer's Agenda*, Cambridge Scholars' Publishing, UK, 2009, pp. 108-127.
8. Sunny Yemuna (2010). Sveekrat Gyan : Bhoogol Mein Nihit Rajneitik Sanketarth, *Sandarbha* Sept - Oct. 2010, pp. 59-76.

Unit 2

1. Social Science Textbooks for classes VI, VII and VIII, NCERT 2006–2008, New Delhi.
2. Social Science Textbooks for classes VI, VII and VIII, Eklavya, Madhya Pradesh. 1993-2004.

Unit 3

1. Tolstoy Lev (1987). Shikshashastriya Rachnayein, Pragati Prakashan, 1987; Excerpts on experiences of history teaching in *Sandarbha*, 20, Nov. - Dec. 1997, pp. 79-89.

2. Tolstoy Lev (1987). *Shikshashastriya Rachnayein*, Pragati Prakashan, 1987; Excerpts on geography teaching in *Sandarbha*, 26, Nov. 1998-April, 1999, pp. 8593.
3. George Alex M. (2004). Childrens Perceptions of Sarkar : The Fallacies of Civics Teaching, *Contemporary Educational Dialogue* 1: 2, pp. 228-257.
4. Sunny Yemuna (2008). Experience and Science in Geography Education, *Economic and Political Weekly*, June 14, 2008, pp. 45-49.
5. Eklavya Team (2010). Dynamics of Knowledge and Praxis : A View from the Field In Batra Poonam (Ed.) (2010). *Social Science Learning in Schools : Perspective and Challenges*, Sage : New Delhi. pp. 265-286.
6. George A. and A. Madan (2009). *Teaching Social Science in Schools : NCERT's New Textbook Initiative*. Sage, New Delhi. pp. 31-57.
7. Articles on Social Science Education in *Sandarbha* (available as a separate collection from Eklavya, Bhopal).
 - a. Paliwal Rashmi and Yemuna Sunny (1994). Aaya Samajh Mein. *Sandarbha 1*, September 1994, pp. 20-25; *Sandarbha 2*, November-December, 1994, pp. 43- 47.
 - b. Madan Amman (1995). Nagrik Shastra ki Pustakon Mein Nagrikon ki Chhavi. *Sandarbha 5*, May-June 1995, pp. 88-94.
 - c. Paliwal Rashmi (1995). Jo Gaurishankar ki Samajh Mein na Aaye. *Sandarbha 7*, September-October, 1995. pp. 47-52.
 - d. Sunny Yemuna (1996). Bhoogol, Schooli Kitabein aur Kuchha Anubhav. *Sandarbha 8-9*, November-February, 1995-96, pp. 51-58.
 - e. Paliwal Rashmi (1996). Ek Kitab Nai Bhi Purani Bhi. *Sandarbha 1*, March-April, 1996, pp. 82-94.
 - f. Paliwal Rashmi (1997). Paryavaran Kya, Kya Nahin. *Sandarbha 19*, September-October, 1997, pp. 47-56.

Unit 4

1. Batra Poonam and Disha Nawani (2010). Social Science Texts : A Pedagogic Perspective in Batra Poonam (Ed.) (2010). *Social Science Learning in Schools : Perspective and Challenges*, Sage, New Delhi. pp. 197-262.

2. Paliwal R. (2010). Assessment of Social Science in Schools : Our Experiences, Experiments and Learning, *Learning Curve*, Issue XV, August 2010, Azim Premji Foundation, Bangalore, pp. 95-105.
3. Jayshree (2010). Beyond Retention : Meaningful Assessment in Social Science, *Learning Curve*, Issue XV, August 2010, Azim Premji Foundation, Bangalore, pp. 106-110.
4. Sriparna (2010). Role of Projects, Field-work and Discovery in Assessment, *Learning Curve*, Issue XV, August 2010, Azim Premji Foundation, Bangalore, pp. 118-120.

Advanced Reading

1. Kumar Krishna (1996). *Learning from Conflict*, Orient Longman, New Delhi pp. 25-41 and 79-80.
2. Ratnagar Shireen(2001). *Bhartiya Itihas Ke Strote – Bhag I*, Eklavya, Bhopal.
3. Pathak Avijit (2002). Social Implications of Schooling : Knowledge, Pedagogy and Consciousness. Rainbow Publishers, Delhi. Chapter : Sociology of School Knowledge, Texts and Ideology. pp. 109-148.
4. Pathak Avijit (2009). *The Moral Quest in Education*.
5. Balagopalan Sarada (2009). Unity in Diversity : Diversity, Social Cohesion and the Pedagogical Project of the Indian State in S. Vandiyar et. al. (Ed.) *Thinking Diversity, Building Cohesion : A transnational dialogue on Education*, Rozenburg Publications, Amsterdam.
6. Billinge M. & et al. (Ed.) (1984). *Recollections of a Revolution : Geography as spatial Science*, Macmillan, London.
7. Carr E. H. (1961). *What is History?* Penguin, England.
8. Geetha V., Selvam S., Bhog D. (2009). *Textbook Regimes : A Feminist Critique of Nation and Identity*, Tamilnadu, Nirantar, Delhi.
9. Hursh W. D. and E. Wayne Ross (2000). *Democratic Social Education : Social Studies for Social Change*, Falmer Press, New York. Ch. 9 : Not only by our Words : Connecting the Pedagogy of Paulo Freire with the Social Studies Classroom, pp. 135-148.
10. Mehlinger Howard D. (Ed.) (1981). *Handbook of Social Studies*. UNESCO Publications, France.

डोर्स-5 (अ-1) हिन्दी (घोरण 5थी 8)
HINDI (STD 5TO 8)

Maximum Marks : 26

External : 18, Internal : 8

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

उद्देश :

- हिंदी अभ्यासक्रम के स्वरूप को समजे |
- हिंदी विषय के पाठ्यपुस्तकों एवं शिक्षक संदर्शिकाओं की विशेषताएँ समजे |
- भाषा के प्रमुख कौशल्यो में समर्थ बने |
- हिंदी पाठ्यपुस्तक में समाविष्ट विषयवस्तु का ज्ञान प्राप्त करें |
- हिंदी विषय के अभ्यासक्रम में समाविष्ट व्याकरण के मुद्दों में प्रभुत्व प्राप्त करें |
- भाषा शिक्षा की विधियों के अनुसार अध्यापन क्षमता प्राप्त करें |
- हिंदी साहित्य के स्वरूप एवं साहित्यकारों का परिचय प्राप्त करें |

अध्ययन निष्पत्तियाँ :

- हिंदी अभ्यासक्रम के स्वरूप की समज प्राप्त करेंगे |
- हिंदी विषय के पाठ्यपुस्तकों एवं शिक्षक संदर्शिकाओं की विशेषताओं की समज प्राप्त करेंगे |
- भाषा के प्रमुख कौशल्यो में समर्थ बनेंगे |
- हिंदी पाठ्यपुस्तक में समाविष्ट विषयवस्तु का ज्ञान प्राप्त करेंगे |
- हिंदी विषय के अभ्यासक्रम में समाविष्ट व्याकरण के मुद्दों में प्रभुत्व प्राप्त करेंगे |
- भाषा शिक्षा की विधियों के अनुसार अध्यापन क्षमता प्राप्त करेंगे |
- हिंदी साहित्य के स्वरूप एवं साहित्यकारों का परिचय प्राप्त करेंगे |

एकम १ : अभ्यासक्रम का स्वरूप एवं प्रमुख कौशल्यो में प्रभुत्व :

- अभ्यासक्रम का अर्थ
- अभ्यासक्रम का स्वरूप

- भाषा के प्रमुख कौशल्य
- भाषा के प्रमुख कौशलों में प्रभुत्व

एकम २ : हिंदी पाठ्यपुस्तक एवं शिक्षक संदर्शिका :

- हिंदी पाठ्यपुस्तकों की विशेषताएँ
- हिंदी शिक्षक संदर्शिका की विशेषताएँ

एकम ३ : व्याकरण शिक्षण :

- व्यावहारिक व्याकरण : संकल्पना एवं महत्व
- व्याकरण की संकल्पना एवं शिक्षा

- संज्ञा	- काल	- सर्वनाम
- अव्यय	- विशेषण	- उपसर्ग
- वचन	- प्रत्यय	- लिंग
- क्रियापद	- शब्दकोश	- विरामचिह्नों
- मुहावरे	- कहावतें	

एकम ४ : भाषा शिक्षा की विधियाँ एवं मूल्यांकन :

- प्रमुख उद्देश्यों की विधियाँ
- अर्थग्रहण (श्रवण, वाचन) विधियाँ
- अभिव्यक्ति (कथन, लेखन) विधियाँ
- सर्जनात्मकता की विधियाँ
- व्यावहारिक उपयोजन की विधियाँ
- तार्किक चिंतन की विधियाँ
- उद्देशों का मूल्यांकन

एकम ५ : हिंदी साहित्यका स्वरूप एवं साहित्यकार :

- हिंदी साहित्य के स्वरूप : कहानी, निबंध, जीवनी, एकांकी, प्रगीत
- हिंदी के साहित्यकारों के जीवन एवं कवन का परिचय : तुलसीदास, प्रेमचंद, मैथिलीशरण गुप्त, सुमित्रानंदन पन्त, सुभद्राकुमारी चौहान

प्रायोगिक कार्य :

अेकम तेमज शाळाकीय विषयवस्तुने अनुरूप प्रोजेक्टस, असाईमेन्टस अने डिस् वर्क आपवानुं रहेशे. भाषाकीय प्रवृत्तियो कराववानी रहेशे.

संदर्भ साहित्य

- कक्षा ४ से ८ पाठ्यपुस्तक एवं शिक्षक संदर्शिका ।
- हिंदी भाषा एवं व्याकरण - डॉ. भोलानाथ तिवारी ।
- हिंदी भाषा शिक्षण - प्रथम वर्ष एवं द्वितीय वर्ष - गु.रा.पा.पु. मंडल ।
- हिंदी अध्यापन विमर्श, डॉ शास्त्री जयेन्द्र दवे, रविन्द्र अन्धारिया, बी. एस. शाह प्रकाशन ।
- भाषा शिक्षण सिद्धांत और प्रविधियाँ, डॉ मनोरमा गुप्ता, केन्द्रीय हिंदी संस्थान, आगरा ।
- हिंदी अध्यापन पद्धतियाँ, डॉ हरिकृष्ण जोशी, अनडा बुक डिपो ।
- आधुनिक हिंदी व्याकरण और रचना, डॉ वासुदेवनन्दन प्रसाद, भारती भवन, पटना ।

કોર્સ-5 (બ-2) સંસ્કૃત (ધોરણ 6થી 8)
SANSKRIT (STD 6TO 8)

Maximum Marks : 24

External : 17, Internal : 7

Student Contact Hours : 2 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃત વિશેની તેમની સામાન્ય સંકલ્પનાત્મક સમજને પુનઃ વિચારવા પ્રોત્સાહિત થાય.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃતના વિવિધ આયામો સાથે અનુસંધાન સાધે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અધ્યયન-અધ્યાપનની વિવિધ પદ્ધતિઓ અને મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓના પસંદગી તથા ઉપયોગ અંગેની સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃત વિશેની તેમની સામાન્ય સંકલ્પનાત્મક સમજને પુનઃ વિચારવા પ્રોત્સાહિત થશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંસ્કૃતના વિવિધ આયામો સાથે અનુસંધાન સાધશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ અધ્યયન-અધ્યાપનની વિવિધ પદ્ધતિઓ અને મૂલ્યાંકનની પ્રવિધિઓના પસંદગી તથા ઉપયોગ અંગેની સમજ કેળવશે.

એકમ 1 : સંસ્કૃત ભાષા : વેદકાળથી વર્તમાન સુધી

- વૈદિક સાહિત્ય, લૌકિક સાહિત્ય (આર્ષ સાહિત્ય) અને વર્તમાન સાહિત્ય
- સંસ્કૃત ભાષાનો ઉદભવ
- વેદ સાહિત્યથી વર્તમાન સાહિત્યની પ્રક્રિયા
- આર્યભટ્ટ, વરાહમિહિર, ભાસ્કરાચાર્ય વગેરેનો પરિચય

એકમ 2 : સંસ્કૃતનો સાહિત્યિક વારસો

- સંસ્કૃતની પ્રચલિત સાહિત્યિક કૃતિઓ અને તેમાં સમાવિષ્ટ મૂલ્યોનો પરિચય
- સંસ્કૃત અને અન્ય વિષયોનો અનુબંધ
- વૈશ્વિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં સંસ્કૃત

એકમ 3 : સંસ્કૃત અધ્યયન-અધ્યાપન પદ્ધતિઓ અને મૂલ્યાંકન

- સંસ્કૃત અધ્યાપનનું મહત્ત્વ, તેની અસર અને જરૂરિયાત

- સંસ્કૃત ભાષાની અધ્યાપન પદ્ધતિઓ : આશ્રમ વ્યવસ્થાથી પ્રવર્તમાન સમય સુધી, વૈશ્વિક ફલક પર પ્રયોજાતી પદ્ધતિઓ, સંભાષણ પદ્ધતિ (સંસ્કૃત વાતચીતકળાનો વિકાસ) અને તેનું મહત્ત્વ
- મૂલ્યાંકનની રીતો, અધ્યાપન અને અધ્યેતાનું મૂલ્યાંકન (સતત-સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં)
- સંસ્કૃત અધ્યયન-અધ્યાપનમાં ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ

એકમ 4 : સંસ્કૃત સમજપત્ર અને વ્યાવહારિક વ્યાકરણ

- સંસ્કૃતનો પ્રવર્તમાન અભ્યાસક્રમ, પાઠ્યપુસ્તકો શિક્ષક આવૃત્તિનો પરિચય અને સંસ્કૃત સમજપત્ર
- સંધિના નિયમો
- વિભક્તિ – પ્રથમાથી સંબોધન સમજ, વૈકલ્પિક વિભક્તિઓની સમજ, સ્મનો પ્રયોગ
- કૃદંત, ઉપપદ વિભક્તિ
- કાળ – સા.વ.કા., સા.ભ.કા., દ્ય.ભૂ.કા.
- સુભાષિત, શ્લોકગાન, સુક્તિ, કહેવત, રૂઢિકરણ

પ્રાયોગિક કાર્ય :

એકમ તેમજ શાળાકીય વિષયવસ્તુને અનુરૂપ પ્રોજેક્ટસ, અસાઈમેન્ટસ અને ફિલ્ડ વર્ક આપવાનું રહેશે. ભાષાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાની રહેશે.

સંદર્ભ સૂચિ

- સંસ્કૃત વાક્ય સંરચના – ડૉ વસન્ત ભટ્ટ, સરસ્વતી પ્રકાશન.
- વ્યાકરણ અર્થ અને આકાર – ડૉ પ્રબોધ પંડિત
- ગુજરાતના સંસ્કૃત નાટ્યકારો – વાસુદેવ પી. પાઠક
- સંસ્કૃત નાટકોનો પરિચય (ત્રીજી આવૃત્તિ) – ડૉ તપસ્વી નાન્દી
- પ્રશિષ્ટ સંસ્કૃત સાહિત્યનો ઇતિહાસ – અમૃત એમ. ઉપાધ્યાય : રાષ્ટ્રીય સંસ્કૃત સંસ્થાન
- પ્રથમા દીક્ષા, દ્વિતીય દીક્ષા : રાષ્ટ્રીય સંસ્કૃત સંસ્થાન
- ભાષા પ્રવેશ : સંસ્કૃત ભારતી સંસ્થાન
- Simple Spoken English : UGC
- સુભાષિત રત્નભાંડાગાર : સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
- સંસ્કૃત સરળ પ્રબોધ : ડૉ. નારાયણ કંસારા

કોર્સ-6 માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ – 2

ENRICHING LEARNING THROUGH ICT-2
(Techno Revolution in Education)

Maximum Marks : 50

External : 50

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ઉબન્ટુ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવાનું સામર્થ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ઓપન ઓફિસના ઉપયોગનું કૌશલ્ય કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી શિક્ષણમાં સોશીયલ મીડિયાના ઉપયોગની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી શાળા વ્યવસ્થાપન માટેના સોફ્ટવેર તેમજ શિક્ષણના નવીન સ્ત્રોતોની જાણકારી મેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી સેટેલાઇટના ઉપયોગથી થતા અધ્યયન તેમજ ઇ-લર્નિંગની જાણકારી મેળવે તેનો ઉપયોગ કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થી ઉબન્ટુ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમનો ઉપયોગ કરવાનું સામર્થ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી ઓપન ઓફિસના ઉપયોગનું કૌશલ્ય કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી શિક્ષણમાં સોશીયલ મીડિયાના ઉપયોગની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી શાળા વ્યવસ્થાપન માટેના સોફ્ટવેર તેમજ શિક્ષણના નવીન સ્ત્રોતોની જાણકારી મેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થી સેટેલાઇટના ઉપયોગથી થતા અધ્યયન તેમજ ઇ-લર્નિંગની જાણકારી મેળવે તેનો ઉપયોગ કરશે.

સત્ર-3

Unit 1 : UBUNTU Operating System

- ઉબન્ટુ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમનો અર્થ અને કાર્યપ્રણાલી
- ઓપન સોર્સ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ અને સોફ્ટવેર
- માઈક્રોસોફ્ટ વિન્ડોઝ અને ઉબન્ટુ ઓપરેટિંગ સિસ્ટમ વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત
- ઉબન્ટુના ફાયદા અને મર્યાદા

Unit 2 :OPEN Office :

- Word, Excel, Powerpoint

Unit 3 : g-Thumb Image Viewer (જી-થમ્બ ઈમેજ વ્યૂઅર) અને The gimp (ધ ગિમ્પ)

- g-Thumb Image Viewer (જી-થમ્બ ઈમેજ વ્યૂઅર) - અર્થ, કાર્યો અને ઉપયોગિતા
- The Gimp (ધ ગિમ્પ) – અર્થ, લક્ષણો, કાર્યો અને ઉપયોગિતા
- g-Thumb Image Viewer (જી-થમ્બ ઈમેજ વ્યૂઅર) અને The Gimp (ધ ગિમ્પ)ના ઉપયોગ વડે અધ્યયન-અધ્યાપન સમૃદ્ધિકરણ

Unit 4 : કલાસરૂમ ટેકનિક્સ

- કલાસરૂમ ટેકનિક્સનો અર્થ અને સ્વરૂપ
- વિવધ કલાસરૂમ ટેકનિક્સ
- કલાસરૂમ ટેકનિક્સ વડે અધ્યયન-અધ્યાપન સમૃદ્ધિકરણ
- કલાસરૂમ ટેકનિક્સ અને આદર્શપાઠ નિર્માણ

સત્ર-૪

Unit 5 : રિસોર્સ સેન્ટર (Resource Centre)

- રિસોર્સ સેન્ટર – અર્થ, હેતુઓ અને મહત્ત્વ
- રિસોર્સ સેન્ટરના પ્રકારો (Virtual and Physical – library, E-Library, Language Lab, Smart Classrooms વગેરે.)
- રિસોર્સ સેન્ટરના ઉપયોગથી અધ્યયન-અધ્યાપન સમૃદ્ધિકરણ

Unit 6 : ઈ- ટ્યૂટોરિયલ (E – Tutorial)

- ઈ – ટ્યૂટોરિયલ : અર્થ, સ્વરૂપ અને ઉપયોગિતા
- પબ્લિશીંગ ટીચિંગ – લર્નિંગ મટિરિયલ (સૈદ્ધાંતિક તેમજ પ્રાયોગિક)
- ઈ – ટ્યૂટોરિયલની મર્યાદાઓ

Unit 7 : દૂરવર્તી શિક્ષણ (Distance Education)

- દૂરવર્તી શિક્ષણ – અર્થ, ઇતિહાસ અને સ્વરૂપ
- દૂરવર્તી શિક્ષણના માધ્યમો
- દૂરવર્તી શિક્ષણ આપતી સંસ્થોઓનો પરિચય અને BISAGની ભૂમિકા
- દૂરવર્તી શિક્ષણના ફાયદાઓ અને મર્યાદાઓ

Unit 8 : વેબ 2.0 (WEB 2.0)

- વેબ 2.0 (WEB 2.0) – અર્થ અને ઉપયોગિતા
- વેબ 2.0 (WEB 2.0)ના માધ્યમો
- વેબ 2.0 (WEB 2.0)ના ઉપયોગથી શિક્ષણનું સમૃદ્ધિકરણ

Practical Work

Assignments and Journals based on Units.

References :

1. Ahalpara D. P. and others (2001). **Introduction to Computers : Std. 9**, Gujarat State Board of School Textbooks, Gandhinagar.
2. Ahalpara D. P. and others (2001). **Introduction to Computers : Std. 10**, Gujarat State Board of School Textbooks, Gandhinagar.
3. Aptec Limited (1999). **MS-Office 97**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
4. Bartee Thomas C. (1983). **Digital Computer Fundamentals**, McGraw-Hill International book Company, New Delhi.
5. CISTems School of Computing (2000). **Internet : An Introduction**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
6. Denis, Kim, Sen and Morin (2000). **Information Technology - The breaking Wave**, Tata McGraw-Hill Publishing Company Limited, New Delhi.
7. Madaan Gupta and Arya. **The Illustrated Computer Dictionary**, Dreamland Publication, New Delhi.
8. Meredith Marilyn and Rustkosky Nita (2000). **Advanced Microsoft Office 2000**, BPB Publication, New Delhi.
9. Meredith Marilyn and Baber Roberta (1998), **Computers in Your Future**, Prantice-Hall of India Pvt. Ltd., New Delhi.
10. Spenser Donald D. (1993). **The Illustrated Computer Dictionary**, Universal Book Stall, New Delhi.
11. Shukla Satish S. (2005). **Basics of Information Technology for Teacher Trainees**, Varishan Prakashan, Ahmedabad.
12. Singh V. P. and Singh Meeanakshi (1999). **Computer-Terms and Definitions**, Asian Publishers, New Delhi.

કોર્સ-7 બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને

શિક્ષણ-2

**CHILDREN'S PHYSICAL AND EMOTIONAL HEALTH,
SCHOOL HEALTH AND EDUCATION-2**

Maximum Marks : 50

External : 50

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ આપવા માટેના પદ્ધતિશાસ્ત્રની સમજ મેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ અંગેના જ્ઞાન તથા કૌશલ્યોનો વિકાસ કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સાંવેગિક સ્વાસ્થ્યની સમજ કેળવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શાળાના આંતરિક ઘટક તરીકે શારીરિક શિક્ષણની ભૂમિકા સમજે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ આપવા માટેના પદ્ધતિશાસ્ત્રની સમજ મેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ અંગેના જ્ઞાન તથા કૌશલ્યોનો વિકાસ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સાંવેગિક સ્વાસ્થ્યની સમજ કેળવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય અને શાળાના આંતરિક ઘટક તરીકે શારીરિક શિક્ષણની ભૂમિકા સમજશે.

એકમ 1 : સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ અંગેના સમીક્ષાત્મક સંદર્ભોનો વિકાસ અને સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ આપવાનું પદ્ધતિશાસ્ત્ર

- વ્યક્તિત્વના પરિવર્તન માટે સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ અંગેની સંકલ્પના પર ચિંતન અને સ્વાસ્થ્ય પ્રત્યાયન અભિગમ

- સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણના અભિગમોના ઉદાહરણો : એકલવ્ય - મધ્ય પ્રદેશ, FRCH - મહારાષ્ટ્ર, શાળા આરોગ્ય શિક્ષણ પ્રોજેક્ટ, કર્ણાટક : સ્વામી વિવેકાનંદ યુથ મુવમેન્ટ, વગેરે.
- શાળા સ્વાસ્થ્યનો અભ્યાસક્રમ - CBSE, અન્ય સૈદ્ધાંતિક રૂપરેખાઓ (eg., Eklavya, SHEP, FRCH, Unicef - Nali kali Strategy- School Sanitation and Hygiene Education)

એકમ 2 : સ્વાસ્થ્ય શિક્ષણ અંગેના જ્ઞાન અને કૌશલ્યોનો વિકાસ

- ખોરાક અને પોષણ
- સંક્રમક રોગો
- શરીર અંગેની સભાનતા તેમજ સ્વાસ્થ્ય અને સુધારણા માટેના વૈકલ્પિક તંત્રો
- પ્રાથમિક સારવારની સમજ (વર્કશોપ મોડમાં)
- બાળશોષણ : શોષણનો અર્થ, તેના વિવિધ સ્વરૂપો અને તેની અસરો, તેની કાયદાકીય જોગવાઈઓ, બાળકોને કરવામાં આવતી શિક્ષાઓ, બાળકોનું યૌન શોષણ, શિક્ષક તરીકે અહીં દર્શાવેલ વિવિધ પરિસ્થિતિઓને પહોંચી વળવા સંદર્ભે જ્ઞાન અને સભાનતા
- યોગના સિદ્ધાંતો અને ફાયદા

એકમ 3 : સાંવેગિક સ્વાસ્થ્યની સમજ : જરૂરિયાતો, વૈવિધ્ય અને સમાવેશન

- સાંવેગિક સ્વાસ્થ્યની સમજ - સ્વચિંતન દ્વારા
- સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય - શારીરિક સ્વાસ્થ્ય - જ્ઞાનાત્મક જોડાણ
- શાળાકીય પ્રક્રિયાઓ અને બાળકોની સાંવેગિક તંદુરસ્તી સાથે તેનું જોડાણ
- વર્ગખંડમાં વૈવિધ્ય - જુદા જુદા અધ્યેતાઓ, જુદી જુદી જરૂરિયાતો અને સમાવેશનની સંકલ્પના
- અધ્યયન અક્ષમતા અને તેનું વર્ગખંડમાં જોડાણ

એકમ 4 : સ્વાસ્થ્ય અને શાળાના આંતરિક ઘટક તરીકે શારીરિક શિક્ષણ

- શારીરિક શિક્ષણની જરૂરિયાત, સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ સાથેનું જોડાણ
- શારીરિક શિક્ષણ અને રમતો
- બાળકોનું નિરીક્ષણ અને માર્ગદર્શન

- જૂથ એકતા, સંકલન અને સહકારનો વિકાસ
- ક્ષમતાઓ અને રસમાં વિવિધતા

પ્રાયોગિક કાર્ય

એકમ 1 અને 2 પર આધારિત :

પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત સાહિત્યો / પ્રવૃત્તિઓ તૈયાર કરશે.

- યોગા : તેના સિદ્ધાંતો અને તેના વિવિધ આસનો
- વ્યાયામ
- સ્પર્ધાઓનું આયોજન અને મેદાન તૈયાર કરવા.

એકમ 4 પર આધારિત :

- જૂથની રમતો જેવી કે ખો-ખો, કબડ્ડી, વોલીબોલ, ફૂટબોલનું આયોજન કરવું અને તેમાં ભાગ લેવો. ઉપરાંત બાળકો જ્યારે આ પ્રકારની રમતો રમતા હોય ત્યારે તેનું અવલોકન કરવું

Essential Reading

1. Agarwal P. (2009). Creating high levels of learning for all students together, *Children First*, New Delhi. (Hindi and English)
2. Ashtekar S. (2001). *Health and Healing : A Manual of Primary Health Care*, Orient Longman, Chennai. Chapters 1, 3, 7, 8, 40.
3. Iyer Kirti (2008). *A look at Inclusive Practices in Schools*. Source : RRCEE, Delhi University.
4. Sen S. (2009), *One size does not fit all children*, Children First, New Delhi. (Hindi and English)
5. Shukla A. and Phadke A. (2000). *Swasthya Sathi: Bhag 1*, Cehat, Pune. Chapter- 2, 3, 4, 6 and 8.
6. VHAI (Voluntary Health Association of India, 2000). *Mahamari ka roop le sakne wali beemariyan / swasthya samasyaein*, VHAI, New Delhi. (Hindi and English Versions).

Reading for Discussion

1. Infocus – Vol – 2, No – 2, March, 2009. *Zero Tolerance for Corporal Punishment*. News letter of the National Commission for Protection of Child Rights (NCPCR), New Delhi.

2. Infocus – Vol – 2, No – 3, August, 2009, *More guidelines to stop Corporal Punishment*. News letter of the National Commission for Protection of Child Rights (NCPCR), New Delhi.

Advanced Reading

1. Gupta A. Deshpande, M. Balasubramaniam R. and Anil C. (2008). Innovations in Health Education Curriculum in Schools : Towards an Art of the Possible In Rama V. Baru (Ed.) *School Health Services in India : The Social and Economic Contexts*, Sage, New Delhi. pp. 155-201.
2. Jalan D. (2000). The diverse learning needs of children. Seminar No. 546.
3. Werner D. (1994). *Disabled Village Children*, VHAI, New Delhi. Chapters 5, 10-13, 16, 17 and 24.

સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, ક્રાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન (બંને વર્ષ)
CREATIVE DRAMA, FINE ARTS, CRAFTS AND EVALUATION

Maximum Marks : 100 (50 1st Year + 50 2st Year)

External : 50 1st Year + 50 2st Year

Student Contact Hours : 3 Hours Per Week

વિભાગ 1 : સર્જનાત્મક નાટકો

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાની અંદર રહેલ સર્જનાત્મક ક્ષમતાઓને જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ નિરીક્ષણના કેન્દ્ર તરીકે કલાને જાણે. દા.ત., દૃશ્ય કલાઓ : ચિત્રો / ફિલ્મ્સ / નાટક / સંગીત તેમજ કેવી રીતે ચિત્ર અર્થપૂર્ણ બની શકે ? કેવી રીતે ચિત્ર અભ્યાસની શરૂઆત માટેનું માધ્યમ બની શકે ? તે જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પ્રાથમિક કક્ષાએ નાટક એ શિક્ષણ તરીકેની ભૂમિકા જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ નાટકની મદદથી વર્ગખંડ શિક્ષણને કેવી રીતે અસરકારક બનાવી શકાય તે જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણમાં શિક્ષકની સર્જનાત્મક માર્ગદર્શક તરીકેની ભૂમિકાને જાણે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાની અંદર રહેલ સર્જનાત્મક ક્ષમતાઓને જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ નિરીક્ષણના કેન્દ્ર તરીકે કલાને જાણશે. દા.ત., દૃશ્ય કલાઓ : ચિત્રો / ફિલ્મ્સ / નાટક / સંગીત તેમજ કેવી રીતે ચિત્ર અર્થપૂર્ણ બની શકે ? કેવી રીતે ચિત્ર અભ્યાસની શરૂઆત માટેનું માધ્યમ બની શકે ? તે જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પ્રાથમિક કક્ષાએ નાટક એ શિક્ષણ તરીકેની ભૂમિકા જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ નાટકની મદદથી વર્ગખંડ શિક્ષણને કેવી રીતે અસરકારક બનાવી શકાય તે જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શિક્ષણમાં શિક્ષકની સર્જનાત્મક માર્ગદર્શક તરીકેની ભૂમિકાને જાણશે.

નાટકોના માધ્યમથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ

1. જીવન અંગેની સમજ કેળવે અને જીવનના અનુભવોમાંથી શીખે તે માટેના નાટકોનું સર્જન કરશે.
2. લોકો વચ્ચે રહેલા તફાવતોને દૂર કરવા માટેની સમજ વિકસાવશે. જેમ કે, જ્ઞાતિ, વર્ગ, જાતિ, ધર્મ, ઉંમર, સમાજ, વ્યવસાય, જીવનધોરણો વગેરે અને તે કેવી રીતે લોકોની ક્રિયાઓ, નિર્ણયો તથા સંબંધોને પ્રભાવિત કરે છે તે જાણશે.
3. પરિસ્થિતિઓ, સામાજિક ઢાંચો અને વિવિધ સમાજોને જોવાનો દષ્ટિકોણ વિકસાવશે.
4. વ્યક્તિ અને સમુદાય વચ્ચેનો સંબંધ જાણશે. પ્રક્રિયાઓ અને સંદર્ભો દૈનિક જીવનની પરિસ્થિતિઓમાં કેવી ભૂમિકા ભજવે છે તેની જાણકારી મેળવશે.
5. પરિવર્તન એ જીવનનો સિદ્ધાંત છે તે જાણશે.

વિભાગ 2 : લલિતકલાઓ

હેતુઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા અને હસ્તકલાની સમજ કેળવે, તેના વિવિધ સ્વરૂપોની અગત્યતા સમજે, કલા શિક્ષણના અવકાશ અને હેતુથી પરિચિત થાય અને શિક્ષણના પાયા તરીકે કલાને જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા, પ્રકૃતિ, માનવના અસ્તિત્વમાં રહેલ સંબંધોના સંદર્ભે મહત્ત્વતાનું નિર્માણ કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા શિક્ષણના પ્રવર્તમાન પ્રવાહોની સમીક્ષા કરે અને ફેરફાર માટે કલાની શક્યતાઓનો વિકાસ કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ રૂઢિગત કલાના સ્વરૂપોને જાણે અને હસ્તકલાના કૌશલ્યો વિકસાવે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માનવ સંસ્કૃતિના નિર્માણમાં સંગીતની ભૂમિકા જાણે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા અને હસ્તકલાના વિવિધ નમૂના બનાવવાનું કૌશલ્ય હસ્તગત કરે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંગીત અને હલનચલનના માધ્યમથી નાટ્યકલાના વિવિધ કૌશલ્યો રજૂ કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા અને હસ્તકલાની સમજ કેળવશે, તેના વિવિધ સ્વરૂપોની અગત્યતા સમજશે, કલા શિક્ષણના અવકાશ અને હેતુથી પરિચિત થશે અને શિક્ષણના પાયા તરીકે કલાને જાણશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા, પ્રકૃતિ, માનવના અસ્તિત્વમાં રહેલ સંબંધોના સંદર્ભે મહત્ત્વતાનું નિર્માણ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ કલા શિક્ષણના પ્રવર્તમાન પ્રવાહોની સમીક્ષા કરશે અને ફેરફાર માટે કલાની શક્યતાઓનો વિકાસ કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ રૂઢિગત કલાના સ્વરૂપોને જાણશે અને હસ્તકલાના કૌશલ્યો વિકસાવશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ માનવ સંસ્કૃતિના નિર્માણમાં સંગીતની ભૂમિકા જાણશે.
- કલા અને હસ્તકલાના વિવિધ નમૂના બનાવવાનું કૌશલ્ય હસ્તગત કરશે.
- પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સંગીત અને હલનચલનના માધ્યમથી નાટ્યકલાના વિવિધ કૌશલ્યો રજૂ કરશે.

લલિતકલાના માધ્યમથી પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં

1. કલા, કલાની કદર અને કલા શિક્ષણ : હસ્તકલાના પ્રદર્શનો, બાલ ભવન અને આર્ટ ગેલેરીની મુલાકાત લેવી. નાના જૂથમાં ચર્ચા અને પ્રદર્શન દ્વારા કલા, હસ્તકલા અને સંગીતના કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવું.
2. દૃશ્ય કલાઓ : વિવિધ માધ્યમોની મદદથી કલાકૃતિ બનાવવા માટેની તક આપવી. રંગ, રચના, બંધારણ અને વિષયવસ્તુ પર ધ્યાન આપવું.
3. સંગીત : વિવિધ સ્વરૂપના સંગીતનો અનુભવ કરાવવો.
4. ફિલ્મ અને ઈલેક્ટ્રોનિક માધ્યમો : વૈકલ્પિક સિનેમાનો પરિચય કરાવવો. સિનેમા એ એક કલા તરીકે પ્રશિક્ષણાર્થી કદર કરતો થાય તેવી ફિલ્મો બતાવવી. ફિલ્મ સર્જકો / નિષ્ણાતો સાથે વાર્તાલાપ ગોઠવવો.
5. સાહિત્યિક કલાઓ : ભાષા, સાહિત્ય અને નાટક વચ્ચે સંધાન કરવું. કવિતાઓ અંગે પ્રશિક્ષણાર્થીઓમાં કદર વિકસે તેવી યોજનાઓ ઘડવી. કવિતાઓના આધારે વિષયવસ્તુ નક્કી કરી તેને નાટકમાં પરિવર્તિત કરવું.

6. સ્થાપત્યો અને વિશિષ્ટ રચનાઓ : સ્થાપત્યોના વારસા સંદર્ભે સમજ વિકસાવવી. વિદેશી વસાહતો, મોગલકાળ, સુલતાનકાળ અને સ્વાતંત્ર્ય બાદના સમયની વિશિષ્ટ રચનાઓમાં રહેલ સૌંદર્ય સંદર્ભે કદર વિકસે તેવા પ્રયત્નો કરવા.
7. શાળાના બાળકો માટે પ્રોજેક્ટની રચના કરવી : બાળકોને કલા આધારિત પ્રોજેક્ટસ આપવા, તેમાં માર્ગદર્શન આપવું, નિરીક્ષણ કરવું, મૂલ્યાંકન કરવું.

Essential Reading

1. Dodd Nigel and Winifred Hickson (1971/1980). *Drama and Theatre in Education*. Heinmann, London.
2. Gupta Arvind (2003). *Kabad se Jugad : Little Science*. Eklavya, Bhopal.
3. Khanna S. and NBT (1992). *Joy of Making Indian Toys, Popular Science*. NBT, New Delhi.
4. McCaslin Nellie (1987). *Creative Drama in the Primary Grades – Vol. I and In the Intermediate Grades, Vol II*, Longman, New York / London.
5. Mishra A. (2004). *Aaj bhi Kharein hai Talaab*, Gandhi Peace Foundation, 5th Edition.
6. Narayan S. (1997). *Gandhi views on Education : Buniyadi Shiksha [Basic Education]*, *The Selected Works of Gandhi : The Voice of Truth*, Vol. 6, Navajivan Publishing House.
7. NCERT (2006). *Position Paper National Focus Group on Arts, Music, Dance and Theatre*, NCERT, New Delhi.
8. Poetry / songs by Kabir, Tagore, Nirala etc; Passages from Tulsi Das etc; Plays: *Andha Yug- Dharam Vir Bharati, Tughlaq* : Girish Karnad.
9. Prasad Devi (1998). *Art as the Basis of Education*, NBT, New Delhi.
10. Sahi Jane and Sahi R., *Learning Through Art*, Eklavya, 2009.

શાળા ઈન્ટર્નશિપ (બંને વર્ષ)
SCHOOL INTERNSHIP

Maximum Marks : 300

First Year : 100

Second Year : 200

Internal Assessment

તાર્કિક આધાર

ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમનો મુખ્ય હેતુ પ્રશિક્ષણાર્થીને શિક્ષક તરીકેનો વાસ્તવિક અનુભવ પૂરો પાડવાનો છે. આ કાર્યક્રમનું આયોજન એ રીતે થવું જોઈએ કે જેથી શાળા અને તાલીમી સંસ્થા વચ્ચે પ્રશિક્ષણની સહિયારી ભાગીદારી સ્થપાય. પ્રશિક્ષણાર્થી માટે આ કાર્યક્રમનું બંધારણ એ રીતે રચાવું જોઈએ કે જેથી ઈન્ટર્નશિપ દરમ્યાન એક શાળાના નિયમિત શિક્ષક તરીકેની ભૂમિકામાં હોય, તો જ તે શાળાના તમામ પાસાઓથી પરિચિત બની શકે. તે પોતાની ભૂમિકા સર્જનાત્મક રીતે ભજવી શકે તે રીતનો અવકાશ પણ આ ઈન્ટર્નશિપ દરમ્યાન તેને મળી રહેવો જોઈએ. ઉપરાંત શાળામાં તે વધુમાં વધુ રહી અનુભવો મેળવી શકે તે માટેનો સમયનો અવકાશ અને સર્જનાત્મક કાર્યો માટે પદ્ધતિશાસ્ત્રમાં સ્વતંત્રતા પણ ખૂબ જ અગત્યની બની રહેશે.

ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમનું સમગ્ર આયોજન ક્ષેત્રીય અનુભવો પર આધારિત રહેશે. જેથી કરીને શિક્ષક તરીકેના ખરેખરા અનુભવો અને પ્રશ્નોથી પ્રશિક્ષણાર્થી માહિતગાર થાય. ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમનો આ હેતુ ત્યારે જ સિદ્ધ થઈ શકે કે જ્યારે પ્રશિક્ષણાર્થી પાસે યોગ્ય જ્ઞાનનું ભાથું હોય, તેની પાસે બાળકો અને વર્ગખંડ પ્રક્રિયાને સમજવાની ક્ષમતા હોય, સૈદ્ધાંતિક પદ્ધતિશાસ્ત્રની સમજ હોય. આ ઉપરાંત તેનામાં એક ચિંતનશીલ શિક્ષક બનવા માટે અગત્યની પ્રવિધિઓ અને કૌશલ્યોનો પણ વિકાસ થવો જરૂરી છે.

ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમ એ ડી.એલ.એડ. અભ્યાસક્રમના બંને વર્ષમાં સમાવિષ્ટ હશે. તેમ છતાં પ્રત્યેક વર્ષમાં તે પ્રશિક્ષણની જુદી જુદી બાબતો તરફ કેન્દ્રિત હશે. પ્રથમ વર્ષે પ્રશિક્ષણાર્થીને શાળા તરફ અભિમુખ કરવાનો ઉપક્રમ રાખવામાં આવેલ છે. જેમાં તે શાળાનું ભાવાવરણ, બાળકો અંગેની સમજ કેળવશે અને અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા અંગેની પાયાની સંકલ્પનાઓ તથા ક્ષમતાઓથી પરિચિત થશે અને તેના વિકાસની પ્રક્રિયામાં જોડાશે. જ્યારે બીજા વર્ષે પ્રશિક્ષણાર્થી શાળામાં પોતાના વિષય નિષ્ણાત

માર્ગદર્શકના માર્ગદર્શન હેઠળ એક નિયમિત શિક્ષક તરીકે જ અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાની સમજ મેળવશે.

પ્રથમ વર્ષ (24 દિવસ - 4 અઠવાડિયા)

હેતુઓ

1. પ્રશિક્ષણાર્થી બાળકો અને અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાનું પદ્ધતિસર અવલોકન કરે.
2. પ્રશિક્ષણાર્થી બાળકો સાથે પ્રત્યાયન કરવા માટેના કૌશલ્ય હસ્તગત કરે.
3. પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના પાઠ્યપુસ્તકો અને અન્ય અધ્યયન સાહિત્યોની બાળકોના વિકાસ તથા પદ્ધતિશાસ્ત્રના અભિગમોના ઉપયોગની દૃષ્ટિએ સમીક્ષા કરે.
4. પ્રશિક્ષણાર્થી તેના શિક્ષક તરીકેના વ્યવસાયમાં જોડાશે ત્યારે ઉપયોગમાં આવી શકે તેવા પાઠ્યપુસ્તકો, બાળ-સાહિત્યો, પ્રવૃત્તિઓ અને રમતો, પર્યટનો, અધ્યાપન સંદર્ભો વગેરેનો સંગ્રહ તૈયાર કરે.
5. વિશિષ્ટ શાળાઓ / શિક્ષણ સંસ્થાઓની મુલાકાત લઈ તેની પ્રક્રિયાઓ અને અભિગમો અંગે ચિંતન કરે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

1. પ્રશિક્ષણાર્થી બાળકો અને અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયાનું પદ્ધતિસર અવલોકન કરશે.
2. પ્રશિક્ષણાર્થી બાળકો સાથે પ્રત્યાયન કરવા માટેના કૌશલ્ય હસ્તગત કરશે.
3. પ્રશિક્ષણાર્થીઓ શાળાના પાઠ્યપુસ્તકો અને અન્ય અધ્યયન સાહિત્યોની બાળકોના વિકાસ તથા પદ્ધતિશાસ્ત્રના અભિગમોના ઉપયોગની દૃષ્ટિએ સમીક્ષા કરશે.
4. પ્રશિક્ષણાર્થી તેના શિક્ષક તરીકેના વ્યવસાયમાં જોડાશે ત્યારે ઉપયોગમાં આવી શકે તેવા પાઠ્યપુસ્તકો, બાળ-સાહિત્યો, પ્રવૃત્તિઓ અને રમતો, પર્યટનો, અધ્યાપન સંદર્ભો વગેરેનો સંગ્રહ તૈયાર કરશે.
5. વિશિષ્ટ શાળાઓ / શિક્ષણ સંસ્થાઓની મુલાકાત લેશે અને તેની પ્રક્રિયાઓ તથા અભિગમો અંગે ચિંતન કરશે.

ઉપરોક્ત હેતુઓની અપેક્ષિત નિષ્પત્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે એ હેતુસર નીચે મુજબની કામગીરી ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમ દરમ્યાન હાથ ધરી શકાય :

ઈન્ટર્નશિપ દરમ્યાન કરવાની કામગીરી	ગુણભાર
બાળકોની પ્રોફાઈલ તૈયાર કરવી.	05
પાઠ્યપુસ્તકો અને અધ્યયન સાહિત્યની સમીક્ષા કરવી.	10
સંદર્ભ સાહિત્યનું નિર્માણ કરવું.	10
બાળકો સાથે પ્રત્યાયન કરવું અને તેઓની પ્રવૃત્તિઓનું અવલોકન કરવું	10
વિશિષ્ટ શાળા/સંસ્થાની મુલાકાત લેવી અને અહેવાલ તૈયાર કરવો.	10
પ્રાયોગિક કાર્ય (માઈક્રોટીચિંગ અને અન્ય છૂટા પાઠ)	25
ઈન્ટર્નશિપ અહેવાલ લેખન	20
શૈક્ષણિક સાધન સામગ્રી અને સાહિત્ય નિર્માણ	10
કુલ	100

દ્વિતીય વર્ષ (96 દિવસ - 16 અઠવાડિયા)

હેતુઓ

1. પ્રશિક્ષણાર્થી એક શાળાનો સમગ્રતયા અભ્યાસ કરે, વર્ગખંડ શિક્ષણ સાથે સાથે ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ અને શાળામાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ જાણે તથા વાલીઓ સાથે પ્રત્યાયન કરે.
2. વિવિધ ક્ષમતાઓ અને ભિન્નતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વર્ગખંડમાં અસરકારક અધ્યાપન માટે નિયમિત શિક્ષક દ્વારા કરવામાં આવતા આયોજનની જાણકારી મેળવે અને આ બધી જ બાબતો અધ્યયન-અધ્યાપનની પ્રક્રિયામાં કેવી રીતે નડતરરૂપ બની શકે તેની સમજ કેળવે.
3. પ્રવર્તમાન શાળાકીય પ્રણાલીઓની મર્યાદામાં રહીને પણ નવતર પ્રવૃત્તિઓ માટેનો અવકાશ શોધે અને તેને વર્ગખંડ કે શાળામાં અમલી બનાવે.

4. વર્ગખંડ પ્રક્રિયાઓની પસંદગી અને આયોજન કરવાનું કૌશલ્ય કેળવે તથા આ વર્ગખંડની પ્રક્રિયાઓને અર્થપૂર્ણ રીતે અમલમાં મૂકે.
5. પોતાના શાળાકીય અનુભવો અંગે ચિંતન કરે અને તેનો અહેવાલ તૈયાર કરે.
6. બાળકોના સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન અંગેની વિવિધ પ્રવિધિઓ અને તેની પ્રક્રિયાઓની સમજ કેળવે.

અપેક્ષિત અધ્યયન નિષ્પત્તિઓ

1. પ્રશિક્ષણાર્થી એક શાળાનો સમગ્ર તથા અભ્યાસ કરશે, વર્ગખંડ શિક્ષણ સાથે સાથે ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ અને શાળામાં ચાલતી પ્રવૃત્તિઓ જાણશે તથા વાલીઓ સાથે પ્રત્યાયન કરશે.
2. વિવિધ ક્ષમતાઓ અને ભિન્નતા ધરાવતા વિદ્યાર્થીઓની જરૂરિયાતોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં વર્ગખંડમાં અસરકારક અધ્યાપન માટે નિયમિત શિક્ષક દ્વારા કરવામાં આવતા આયોજનની જાણકારી મેળવશે અને આ બધી જ બાબતો અધ્યયન-અધ્યાપનની પ્રક્રિયામાં કેવી રીતે નડતરરૂપ બની શકે તેની સમજ કેળવશે.
3. પ્રવર્તમાન શાળાકીય પ્રણાલીઓની મર્યાદામાં રહીને પણ નવતર પ્રવૃત્તિઓ માટેનો અવકાશ શોધશે અને તેને વર્ગખંડ કે શાળામાં અમલી બનાવશે.
4. વર્ગખંડ પ્રક્રિયાઓની પસંદગી અને આયોજન કરવાનું કૌશલ્ય કેળવશે તથા આ વર્ગખંડની પ્રક્રિયાઓને અર્થપૂર્ણ રીતે અમલમાં મૂકશે.
5. પોતાના શાળાકીય અનુભવો અંગે ચિંતન કરશે અને તેનો અહેવાલ તૈયાર કરશે.
6. બાળકોના સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન અંગેની વિવિધ પ્રવિધિઓ અને તેની પ્રક્રિયાઓની સમજ કેળવશે.

ઉપરોક્ત હેતુઓની અપેક્ષિત નિષ્પત્તિઓ પ્રાપ્ત થઈ શકે એ હેતુસર નીચે મુજબની કામગીરી ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમ દરમિયાન હાથ ધરી શકાય :

ઈન્ટર્નશિપ દરમ્યાન કરવાની કામગીરી	ગુણભાર
સમગ્ર આયોજન	40
પ્રાયોગિક કાર્ય (એકમ આયોજન)	80
અહેવાલ લેખન	40
ક્રિયાત્મક સંશોધન / વ્યક્તિ અભ્યાસ	20
ક્રિયાત્મક સંશોધન / પ્રોજેક્ટ / સર્વેક્ષણ	20
કુલ	200

આ ઉપરાંત શાળા ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમ દરમ્યાન અધ્યયન અને પદ્ધતિશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ નાવિન્યકરણ હાથ ધરતી સંસ્થાઓ કે કેન્દ્રોની મુલાકાત યોજી શકાય. શક્ય હોય તો વર્ગખંડના ક્રિયાત્મક સંશોધનો હાથ ધરી શકાય, ઈન્ટર્નશિપ શાળા માટે સાહિત્યનો વિકાસ અને ઉપલબ્ધ સાહિત્યને યોગ્ય રીતે જાળવી શકાય તે માટેની વ્યવસ્થા હાથ ધરી શકાય.

શાળા ઈન્ટર્નશિપ કાર્યક્રમનું આયોજન એક સમગ્ર અઠવાડિયાને અનુલક્ષીને જ કરવું જેમાં ચાર દિવસ વર્ગખંડમાં નિયમિત શિક્ષણ માટેના હોય, પ્રથમ દિવસ આયોજન માટે અને અંતિમ દિવસ ચિંતનાત્મક ચર્ચા તથા માર્ગદર્શન માટે રાખી શકાય. આવા ત્રણ અઠવાડિયાનું આયોજન પ્રત્યેક સત્રમાં કરવું. જેમાં શરૂઆતના અઠવાડિયામાં વર્ગખંડ પ્રક્રિયાઓનું અવલોકન પણ સામેલ હોય.

શાળા ઈન્ટર્નશિપ દરમ્યાન જે-તે વિષયના વધુમાં વધુ ચાર એકમ આયોજનને જ અધ્યયન-અધ્યાપનના મહાવરા માટે પસંદ કરવા. જે-તે વિષયના પાઠ્યપુસ્તકમાંથી યોગ્ય પાઠ-આયોજન સાથે જ વર્ગખંડ પ્રક્રિયામાં પ્રશિક્ષણાર્થીઓ સામેલ થાય તે ખૂબ અનિવાર્ય છે આ માટે તે પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંત અન્ય સાહિત્યોનો પણ સમાવેશ કરે તે ઈચ્છનીય છે. આ ઉપરાંત અધ્યયન-અધ્યાપન દરમ્યાન પ્રશિક્ષણાર્થીઓ એવા પ્રશ્નોનું નિર્માણ કરે કે જેમાં, (૧) બાળકોના જ્ઞાનની સંકલ્પના ચકાસી શકાય. (૨) વર્ગખંડમાં ચાલતી અધ્યયન-અધ્યાપન પ્રક્રિયા થકી બાળકના જ્ઞાન નિર્માણની પ્રક્રિયા અને વર્ગખંડમાં સંકલ્પના નિર્માણની તરાહને જાણી શકાય. (૩) બાળકોના અધ્યયનનું પરીક્ષણ કરી શકાય કે જેના થકી પ્રશિક્ષણાર્થીઓ પોતાના અધ્યાપનકાર્યમાં જરૂરી સુધારણા કરી અધ્યયનને ઉન્નત બનાવી શકે.

વિભાગ 4 : અભ્યાસક્રમના અમલીકરણનું આયોજન અને મૂલ્યાંકન

4.1 કામના દિવસો અને તેમની ફાળવણી (બન્ને વર્ષ માટે)

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવનો તથા અધ્યાપન મંદિરો માટે પ્રત્યેક વર્ષ જાહેર રજાના દિવસો અને રવિવાર બાદ કરતા તેમજ પ્રવેશ અને પરીક્ષાના દિવસો સિવાય ઓછામાં ઓછા 200 દિવસ કામ કરશે. અલબત્ત જાહેર રજાના દિવસો અને રવિવારોએ પણ સંસ્થાને જરૂરિયાત જણાય તો શૈક્ષણિક તેમજ સમૂહજીવનની પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રાખી શકશે.

જિલ્લા શિક્ષણ તાલીમ ભવનો અને પ્રાથમિક અધ્યાપન મંદિરોમાં શિક્ષણકાર્ય દર સપ્તાહે અંદાજે 6 (છ) દિવસો ચાલશે. આ દિવસો દરમિયાન 55 મિનિટના તાસ પ્રમાણે સપ્તાહમાં કુલ 36 તાસનું શિક્ષણકાર્ય રાખી શકાશે. આ ઉપરાંત દરરોજ પ્રાર્થના માટે 20 મિનિટ અને વિરામ (રિસેસ) માટે વધુમાં વધુ ત્રીસ મિનિટનો સમય રહેશે. પ્રશિક્ષણ સંસ્થાઓમાં છાત્રાવાસ મરજિયાત કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત દરરોજ 30 મિનિટ સમૂહજીવનની દૈનિક પ્રવૃત્તિઓ માટે ફાળવવાનો રહેશે.

ઉપર સૂચવેલી ફાળવણી પ્રમાણે દર સપ્તાહના કામના કલાકો નીચે પ્રમાણે રહેશે.

(અ)	કલાકો
(1) વર્ગ શિક્ષણ કાર્યની પ્રવૃત્તિઓ (કુલ છ દિવસો માટે)	33
(2) પ્રાર્થના સંમેલન દરરોજ 20 મિનિટ (કુલ છ દિવસો માટે)	02
(બ)	
(1) સમૂહજીવનની દૈનિક પ્રવૃત્તિઓ દરરોજ 30 મિનિટ 6 દિવસો માટે	03

4.2 તાસની ફાળવણી

તાસની સાપ્તાહિક ફાળવણી

પ્રથમ વર્ષ		
કોર્સનું નામ		સપ્તાહના તાસો
1	(અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ	2
	(બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન	2
2	(અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા	2
	(બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ	2
3	અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર	4
4	(અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)	2
	(બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)	2
5	(અ) ગુજરાતી (ધો. 1થી 5)	2

	(બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ઘોરણ 1થી 5)	2
6	ગણિત (ઘો. 1 થી 5)	4
7	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 1	3
8	બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ - 1	3
9	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન - 1	3
10	સંસ્કાર પ્રવૃત્તિઓ	2
11	માર્ગદર્શન	1
		36

દ્વિતીય વર્ષ		
કોર્સનું નામ		સપ્તાહના તાસો
1	(અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય	3
	(બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દ્રષ્ટિબિંદુનો વિકાસ	2
2	(અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન	3
	(બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ	2
3	(અ) ગુજરાતી (ઘો. 6થી 8)	2
	(બ) અંગ્રેજી (ઘોરણ 3થી 8)	2
4	(અ) ગણિત (ઘોરણ 6થી 8)	2
	(બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ઘોરણ 6થી 8)	2
5	(અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ઘોરણ 6થી 8)	2
	(બ) હિન્દી - સંસ્કૃત (ઘોરણ 5થી 8)	4
6	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 2	3
7	બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ - 2	3
8	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન - 2	3
9	સંસ્કાર પ્રવૃત્તિઓ	2
10	માર્ગદર્શન	1
		36

4.3 પરીક્ષા યોજના

- (1) ડી.એલ.એડ.ના બંને વર્ષની પરીક્ષા રાજ્ય પરીક્ષા બોર્ડ દ્વારા લેવામાં આવશે.
- (2) બીજા વર્ષની પરીક્ષા પાસ કરનાર ઉમેદવારને 'ડિપ્લોમા ઈન એલિમેન્ટરી એજ્યુકેશન' પ્રમાણપત્ર એનાયત કરવામાં આવશે.
- (3) ડિપ્લોમા ઈન એલિમેન્ટરી એજ્યુકેશનની માર્કશીટમાં ગુણની સાથે સાથે કોર્સ પ્રમાણની ક્રેડિટ, ગ્રેડ અને પરસેન્ટાઈલ રેન્ક પણ દર્શાવવામાં આવશે.

(4) ડિપ્લોમા ઈન એલિમેન્ટરી એજ્યુકેશનની પરીક્ષામાં આંતરિક તેમજ બાહ્ય એમ દરેક પાસાઓ પર પ્રશિક્ષણાર્થીએ ફરજિયાતપણે ઉત્તીર્ણ થવાનું રહેશે અને તેના ગુણાંકને અંતિમ ગુણપત્રકમાં સ્થાન આપવામાં આવશે. ઉત્તીર્ણ થવાનું ધોરણ 50 ટકાનું રહેશે.

4.3.1 પ્રથમ વર્ષ માટે આંતરિક અને બાહ્ય મૂલ્યાંકનમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થશે. આંતરિક મૂલ્યાંકન વૈજ્ઞાનિક રીતે થઈ શકે તે માટે વ્યવસ્થિત યોજના કરવાની રહેશે. જ્યારે બાહ્ય મૂલ્યાંકન માટે એક સ્થાનિક અને એક બહારના પરીક્ષક દ્વારા તટસ્થ મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે. આ યોજનામાં દરેક સંસ્થાના પ્રાચાર્યશ્રી/આચાર્યશ્રી, પ્રાધ્યાપક/અધ્યાપકગણ તથા ગૃહમાતા/ ગૃહપતિ સહભાગી બનશે.

મૂલ્યાંકન (અ)

ડી.એલ.એડ. : પ્રથમ વર્ષ

કુલ ગુણ - 350

ક્રમ	વિષય	મૂલ્યાંકનના મુદ્દા	વર્ષ-૧
1.	સમૂહજીવન (આંતરિક)	1. શ્રમ અને સફાઈ / બાગકામ-ઔષધબાગ કામ	10
		2. પ્રાર્થના સંમેલન	5
		3. બુલેટિન બોર્ડ	5
		4. સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિ	5
		5. પ્રવાસ-પર્યટન	5
		6. સમાજસેવા	5
		7. હાજરી નિયમિતતા	5
		8. રોજનીશી	5
		9. વર્તણૂક	5
			કુલ ગુણ
• ઉપરોક્ત પરીક્ષાનો રેકોર્ડ સંસ્થાએ નિભાવવાનો રહેશે.			
2.	ટી.એલ.એમ. પ્રાયોગિક (બાહ્ય)	ટી.એલ.એમ. પ્રાયોગિક (બે ટી.એલ.એમ.ના આધારે)	50
		કુલ ગુણ	50
3.	સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ	1. સમૂહ કવાયત	10
		2. યોગ, યૌગિક ક્રિયાઓ અને ધ્યાન	10

	(બાહ્ય)	3. સાદી રમતો (વર્ગખંડની અને મેદાની)	05
		4. સાંઘિક રમતો	05
		5. ધ્વજવંદન	05
		6. એથલેટિક્સ	10
		7. ડંબેલ્સ	05
		કુલ ગુણ	50
<p>નોંધ : (1) પ્રથમ વર્ષમાં ધોરણ 5 સુધીનું વિષયવસ્તુ લેવાનું રહેશે.</p> <p>(2) અંધ અને અપંગ પ્રશિક્ષણાર્થીઓના કિસ્સામાં મૌખિક પરીક્ષા દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે.</p>			
4.	કલાશિક્ષણ (ચિત્રકામ) (બાહ્ય)	અભ્યાસક્રમ આધારિત કોઈપણ બે ચિત્રો (25 + 25) કુલ ગુણ	50
<p>નોંધ : (1) પ્રશિક્ષણાર્થીએ બંને વર્ષ દરમિયાન અભ્યાસક્રમમાં સમાવિષ્ટ પ્રાયોગિક ચિત્રકામની ફાઈલ પરીક્ષા સમયે પરીક્ષક સમક્ષ રજૂ કરવાની રહેશે.</p> <p>(2) એક ચિત્ર માટે મહત્તમ સમયમર્યાદા 2 કલાકની રહેશે.</p> <p>(3) પ્રજ્ઞાયક્ષુ પ્રશિક્ષણાર્થીઓના કિસ્સામાં મૌખિક પરીક્ષા દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે.</p>			
5.	કલાશિક્ષણ (સંગીત) (બાહ્ય)	મૂલ્યાંકન માટેના મુદ્દા	ગુણ
		1. બાલગીત તથા જોડકણાં ગાન	10
		2. તાલની રમત	10
		3. અભિનયગીત	10
		4. કાવ્ય ગાન-પઠન	10
		5. ગીત સાથે વાદ્ય સંગીત	10
કુલ ગુણ	50		
<p>નોંધ : પ્રશિક્ષણાર્થીએ વર્ષ દરમિયાન તૈયાર કરેલ સંગીતપોથી પરીક્ષા સમયે પરીક્ષક સમક્ષ રજૂ કરવાની રહેશે.</p>			
ડી.એલ.એફ. - પ્રથમ વર્ષના અંતે પ્રાયોગિક મૂલ્યાંકન			કુલ ગુણ : 100
(1) વાર્ષિક પ્રાયોગિક પાઠ (બાહ્ય)			50
(2) કમ્પ્યુટર (બાહ્ય)			50
કુલ ગુણ			100

નોંધ : ટી.એલ.એમ., શારીરિક શિક્ષણ અને કલા શિક્ષણ(સંગીત અને ચિત્ર)ની બાહ્ય પરીક્ષા પ્રથમ વર્ષના અંતે લેવામાં આવશે.

બીજા વર્ષ માટે આંતરિક અને બાહ્ય મૂલ્યાંકનમાં નીચેની બાબતોનો સમાવેશ થશે. આંતરિક મૂલ્યાંકન વૈજ્ઞાનિક રીતે થઈ શકે તે માટે વ્યવસ્થિત યોજના કરવાની રહેશે. જ્યારે બાહ્ય મૂલ્યાંકન માટે એક સ્થાનિક અને એક બહારના પરીક્ષક દ્વારા તટસ્થ મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે. આ યોજનામાં દરેક સંસ્થાના પ્રાચાર્યશ્રી/ આચાર્યશ્રી, પ્રાધ્યાપક/અધ્યાપક ગણ તથા ગૃહ માતા/ ગૃહપતિ સહભાગી બનશે.

ડી.એલ.એડ. : દ્વિતીય વર્ષ

કુલ ગુણ – 350

ક્રમ	વિષય	મૂલ્યાંકનના મુદ્દા	વર્ષ-ર
1.	સમૂહજીવન (આંતરિક)	1. શ્રમ અને સફાઈ / બાગકામ-ઔષધબાગ કામ	10
		2. પ્રાર્થના સંમેલન	5
		3. બુલેટિન બોર્ડ	5
		4. સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિ	5
		5. પ્રવાસ-પર્યટન	5
		6. સમાજસેવા	5
		7. હાજરી નિયમિતતા	5
		8. રોજનીશી	5
		9. વર્તણૂક	5
			કુલ ગુણ
2.	ટી.એલ.એમ. પ્રાયોગિક (બાહ્ય)	ટી.એલ.એમ. પ્રાયોગિક (વર્ષ દરમિયાન બનાવેલ બે ટી.એલ.એમ.ના આધારે)	50
		કુલ ગુણ	50
3.	સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ (બાહ્ય)	1. સમૂહ કવાયત	10
		2. યોગ, યૌગિક ક્રિયાઓ અને ધ્યાન	10
		3. સાદી રમતો (વર્ગખંડની અને મેદાની)	05
		4. સાંધિક રમતો	05
		5. ધ્વજવંદન	05
		6. લેઝિમ	05
		7. જિમ્નેસ્ટિક્સ	10
			કુલ ગુણ
નોંધ : (1) દ્વિતીય વર્ષમાં ધોરણ 6, 7, 8 નું વિષયવસ્તુ લેવાનું રહેશે.			
(2) અંધ અને અપંગ પ્રશિક્ષણાર્થીઓના કિસ્સામાં મૌખિક પરીક્ષા દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે.			
4.	કલાશિક્ષણ	અભ્યાસક્રમ આધારિત કોઈપણ બે ચિત્રો (25 + 25)	

	(ચિત્રકામ) (બાહ્ય)	કુલ ગુણ	50
<p>નોંધ: (1) પ્રશિક્ષણાર્થીએ વર્ષ દરમ્યાન અભ્યાસક્રમમાં સમાવિષ્ટ પ્રાયોગિક ચિત્રકામની ફાઈલ પરીક્ષા સમયે પરીક્ષક સમક્ષ રજૂ કરવાની રહેશે.</p> <p>(2) એક ચિત્ર માટે મહત્તમ સમયમર્યાદા 2 કલાકની રહેશે.</p> <p>(3) પ્રજ્ઞાચક્ષુ પ્રશિક્ષણાર્થીઓના કિસ્સામાં મૌખિક પરીક્ષા દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવાનું રહેશે.</p>			
5.	કલાશિક્ષણ (સંગીત) (બાહ્ય)	મૂલ્યાંકન માટેના મુદ્દા	
		1. લોકગીત-ઉત્સવગીતની રજૂઆત	10
		2. પ્રાર્થના, ભજન તથા ધૂનની રજૂઆત	10
		3. કાવ્ય ગાન-પઠન	10
		4. ગીત સાથે વાદ્ય સંગીત	10
		5. રાષ્ટ્ર ભકિતગીતની રજૂઆત	05
		6. રાષ્ટ્રગીતની નિયત સમયમાં રજૂઆત	05
		કુલ ગુણ	50
<p>નોંધ : પ્રશિક્ષણાર્થીએ વર્ષ દરમ્યાન તૈયાર કરેલ સંગીતપોથી પરીક્ષા સમયે પરીક્ષક સમક્ષ રજૂ કરવાની રહેશે.</p>			
ડી.એલ.એડ. - બીજા વર્ષના અંતે પ્રાયોગિક મૂલ્યાંકન			કુલ ગુણ: 100
1) વાર્ષિક પ્રાયોગિક પાઠ (બાહ્ય)			50
2) કમ્પ્યુટર (બાહ્ય)			50
કુલ ગુણ			100

નોંધ : ટી.એલ.એમ., શારીરિક શિક્ષણ અને કલા શિક્ષણ (સંગીત અને ચિત્ર)ની બાહ્ય પરીક્ષા બીજા વર્ષના અંતે લેવામાં આવશે.

મૂલ્યાંકન - (બ)

પ્રથમ વર્ષ

કોર્સ	કોર્સનું નામ	ગુણભાર	
		બાહ્ય	આંતરિક
કોર્સ-1	(અ) બાળકોનો સર્વાંગી વિકાસ અને પૂર્વ પ્રાથમિક શિક્ષણ	70	30
	(બ) અધ્યેતા અને મૂલ્યાંકન		
કોર્સ-2	(અ) કેળવણી, સમાજ, અભ્યાસક્રમ અને અધ્યેતા	70	30
	(બ) ભારતીય શિક્ષણદર્શન અને પ્રવર્તમાન ભારતીય સમાજ		

કોર્સ-3	અભ્યાસક્રમ અને વર્ગવ્યવહાર	70	30
કોર્સ-4	(અ) ગુજરાતીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)	70	30
	(બ) અંગ્રેજીમાં પ્રાવિષ્ય (સજ્જતા)		
કોર્સ-5	(અ) ગુજરાતી (ધો. 1થી 5)	70	30
	(બ) પર્યાવરણ અભ્યાસ (ધોરણ 1થી 5)		
કોર્સ-6	ગણિત (ધો. 1થી 5)	70	30
કોર્સ-7	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 1	50	0
કોર્સ-8	બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ - 1	50	0
કોર્સ-9	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન - 1	50	0
કોર્સ-10	શાળા ઈન્ટર્નશિપ	0	100
કુલ ગુણ:		570	280

નોંધ : 1) પાસ થવા માટે દરેક વિષયમાં **50** ટકા ગુણ મેળવવા અનિવાર્ય છે.

2) આંતરિક મૂલ્યાંકનમાં વિષય 1 થી 6 માટે સત્રાંત અને પ્રિલિમ પરીક્ષાનું આયોજન કરવાનું રહેશે. સત્રાંત અને પ્રિલિમ પરીક્ષામાં મેળવેલ કુલ ગુણના આધારે 10 ગુણની ગણતરી કરવાની રહેશે. 20 ગુણની ગણતરી માટે નીચે મુજબના સૂત્રને ધ્યાને લેવાનું રહેશે.

સત્રાંત + પ્રિલિમ પરીક્ષામાં મેળવેલ ગુણ × 20

= 20 ગુણમાંથી મળવાપાત્ર ગુણ

સત્રાંત + પ્રિલિમ પરીક્ષાના કુલ ગુણ

3) જ્યારે આંતરિક મૂલ્યાંકનના બાકીના 10 ગુણ જે તે કોર્સ અંતર્ગત આપવામાં આવેલ સૂચિત પ્રાયોગિક કાર્યને અનુલક્ષીને આપવાના રહેશે.

દ્વિતીય વર્ષ

કોર્સ	કોર્સનું નામ	ગુણભાર	
		બાહ્ય	આંતરિક
કોર્સ-1	(અ) બોધ (જ્ઞાન), અધ્યયન અને સામાજિક સાંસ્કૃતિક પરિપ્રેક્ષ્ય	70	30
	(બ) સ્વની સમજ તરફ અને શૈક્ષણિક દષ્ટિબિંદુનો વિકાસ		
કોર્સ-2	(અ) શાળા સંસ્કૃતિ, નેતૃત્વ અને પરિવર્તન	70	30
	(બ) વૈવિધ્ય, જાતિ અને સમાવેશી શિક્ષણ		
કોર્સ-3	(અ) ગુજરાતી (ધો. 6થી 8)	70	30
	(બ) અંગ્રેજી (ધોરણ 3થી 8)		
કોર્સ-4	(અ) ગણિત (ધોરણ 6થી 8)	70	30
	(બ) વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી (ધોરણ 6થી 8)		

કોર્સ-5	(અ) સામાજિક વિજ્ઞાન (ઘોરણ 6થી 8)	70	30
	(બ) હિન્દી-સંસ્કૃત (ઘોરણ 5થી 8)		
કોર્સ-6	માહિતી અને પ્રત્યાયન તકનિકી દ્વારા અધ્યયનનું સમૃદ્ધિકરણ - 2	50	0
કોર્સ-7	બાળકનું શારીરિક અને સાંવેગિક સ્વાસ્થ્ય, શાળા સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ - 2	50	0
કોર્સ-8	સર્જનાત્મક નાટકો, લલિતકલાઓ, કાફ્ટ અને મૂલ્યાંકન - 2	50	0
કોર્સ-9	શાળા ઈન્ટર્નશિપ	0	200
કુલ ગુણ:		500	350

નોંધ : 1) પાસ થવા માટે દરેક વિષયમાં **50** ટકા ગુણ મેળવવા અનિવાર્ય છે.

2) આંતરિક મૂલ્યાંકનમાં વિષય 1 થી 5 માટે સત્રાંત અને પ્રિલિમ પરીક્ષાનું આયોજન કરવાનું રહેશે. સત્રાંત અને પ્રિલિમ પરીક્ષામાં મેળવેલ કુલ ગુણના આધારે 10 ગુણની ગણતરી કરવાની રહેશે. 20 ગુણની ગણતરી માટે નીચે મુજબના સૂત્રને ધ્યાને લેવાનું રહેશે.

સત્રાંત + પ્રિલિમ પરીક્ષામાં મેળવેલ ગુણ × 20

= 20 ગુણમાંથી મળવાપાત્ર ગુણ

સત્રાંત + પ્રિલિમ પરીક્ષાના કુલ ગુણ

3) જ્યારે આંતરિક મૂલ્યાંકનના બાકીના 10 ગુણ જે તે કોર્સ અંતર્ગત આપવામાં આવેલ સૂચિત પ્રાયોગિક કાર્યને અનુલક્ષીને આપવાના રહેશે.

4.3.2 પરીક્ષામાં બેસવા માટેની પાત્રતા

1. પ્રશિક્ષણાર્થીએ સરકારમાન્ય કે સરકારી અધ્યાપન મંદિરમાં પ્રત્યેક વર્ષમાં ઓછામાં ઓછા 80% દિવસો હાજર રહીને નિયત અભ્યાસક્રમ પૂરો કરેલો હોવો જોઈએ.
2. પ્રશિક્ષણાર્થીએ શિક્ષણ, કાર્યશિક્ષણ, સમૂહજીવન, સ્વાસ્થ્ય અને શારીરિક શિક્ષણ (યોગ સહિત) અને કલાશિક્ષણના અભ્યાસક્રમમાં નિયત કરેલ વાર્ષિક કામ/જથ્થો સંતોષકારક રીતે પૂરો કરેલો હોવો જોઈએ.
3. પ્રશિક્ષણાર્થીએ સ્વતંત્ર રીતે નિયત કરેલ વાર્ષિક કામ તથા હાજરીના નિયત કરેલા દિવસો પૂરા કરવાના રહેશે.
4. NCTEના Norms and Regulation, 2014 મુજબ પ્રશિક્ષણાર્થીએ ડી.એલ.એડ. અભ્યાસક્રમ પ્રવેશ લીધા તારીખથી ત્રણ વર્ષમાં પૂર્ણ કરવાનો રહેશે.
5. અધ્યાપન મંદિરમાં વર્ષમાં હાજર રહેવાના નિયત થયેલા દિવસોમાંથી 10% સુધીના દિવસ સુધીની ખૂટતી હાજરી અધ્યાપન મંદિરના આચાર્યશ્રી

ઉમેદવારની ગેરહાજરીના કારણોની તપાસ કરીને માફ કરી શકશે અને 10% સુધીના દિવસોથી વધારે પરંતુ 20% સુધીના દિવસો સુધીની ખૂટતી હાજરી અધ્યાપન મંદિરના આચાર્યશ્રીની ભલામણને ધ્યાનમાં લઈ, ચેરમેનશ્રી, રાજ્ય પરીક્ષા બોર્ડ માફ કરી શકશે. ગંભીર માંદગી તથા અનિવાર્ય કારણો સિવાય કોઈપણ કારણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે નહીં.

બંને વર્ષમાં વધારે પડતી ખૂટતી હાજરીને કારણે કોઈ પણ ઉમેદવાર જે-તે વર્ષની લેખિત પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત ન થઈ શકે અથવા જે-તે વર્ષમાં કોઈ ઉમેદવારની ખૂટતી હાજરી માફ ન થઈ શકે અને/અથવા નિયત કામ/જથ્થો પૂરો ન કરી શકે તો તેને પરિણામે તે વર્ષની પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થઈ શકે નહીં, તો તેવા સંજોગોમાં ઉમેદવાર દર્શાવેલ નિયત કામ/જથ્થો અને/અથવા ખૂટતી હાજરીના દિવસો તરત પછીના વર્ષમાં પૂરા કરી તે જ વર્ષની પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થઈ શકશે.

4.3.3 પરીક્ષામાં પાસ થવાનાં ધોરણો

1. ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે લેખિત પરીક્ષા અને પ્રાયોગિક પરીક્ષામાં દર્શાવેલ કોર્સમાં પાસ થવાનું ધોરણ **50** ટકાનું રહેશે.
2. પરીક્ષામાં નાપાસ પ્રશિક્ષણાર્થી લેખિત પરીક્ષાના જે કોર્સમાં ઉત્તીર્ણ હોય તે કોર્સમાં તેને મુક્તિનો લાભ મળી શકશે.
3. બંને વર્ષની વાર્ષિક પરીક્ષામાં પ્રાયોગિક અને લેખિત પરીક્ષામાં જે વિભાગમાં ઓછા ટકા/ગુણ હશે તે ટકાવારી પરથી પાસ થવાનો વર્ગ નક્કી થશે. પી.આર.ના આધારે ગ્રેડ આપવામાં આવશે, જેની વિગતો નીચે દર્શાવ્યા મુજબ હશે.

PR	GRADE
91 to 100	O
81 to 90	A+
71 to 80	A
61 to 70	B+
51 to 60	B
41 to 50	C+
31 to 40	C
21 to 30	D+
11 to 20	D
1 to 10	E

4. પ્રશિક્ષણાર્થીને પહેલા અને બીજા વર્ષની લેખિત પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થવા માટે ખૂટતા ગુણ ઉમેદવારે મેળવેલ **50** ટકા ગુણથી વધારાના દરેક ટકા દીઠ એક ગુણ લેખે વધુમાં વધુ **15** ગુણની મર્યાદામાં વધુમાં વધુ બે વિષયોમાં ખૂટતા ગુણની મર્યાદામાં ઉમેરીને કૃપાગુણનો લાભ આપવામાં આવશે. કૃપાગુણથી પાસ થનાર ઉમેદવારને પાસ વર્ગ (બીજો વર્ગ) ગણાશે.
5. આ ઉમેરાયેલા કૃપા ગુણનો ઉલ્લેખ ગુણપત્રકમાં અલગ કરવામાં આવશે નહીં. પરંતુ જે વિષયમાં કૃપાગુણ ઉમેરવામાં આવ્યા હોય તે વિષયના ગુણની આગળ કૂદડી (નિશાન) કરવામાં આવશે.
6. મુક્તિ રાખી પરીક્ષા આપનાર ઉમેદવારને કૃપાગુણનો લાભ મળી શકશે નહીં. બધા જ વિષયો સાથે પુનઃ પરીક્ષા આપનાર ઉમેદવારને જ કૃપાગુણનો લાભ મળશે.

4.3.4 ડુપ્લિકેટ માર્કશીટ તથા ડુપ્લિકેટ સર્ટિફિકેટ

ડુપ્લિકેટ માર્કશીટ તથા ડુપ્લિકેટ સર્ટિફિકેટ કાઢી આપવાની અરજી જે-તે અધ્યાપન મંદિરના આચાર્ય મારફત રાજ્ય પરીક્ષા બોર્ડને કરવાની રહેશે.

4.3.5 ઉત્તરવહીના ગુણની ફેરચકાસણી

બંને વર્ષના પ્રશિક્ષણાર્થી જે વિષયની ઉત્તરવહીના ગુણની ફેરચકાસણી કરવા ઇચ્છતા હોય તેમણે પરિણામ આવ્યાની તારીખથી **10** દિવસ સુધીમાં જે-તે અધ્યાપન મંદિરના આચાર્યશ્રી મારફતે રાજ્ય પરીક્ષા બોર્ડને તે અંગેની અરજી નિયત ફી સાથે કરવાની રહેશે.

4.3.6 ફીનું ધોરણ

પરીક્ષા ફી, ગુણપત્રક ફી, ડુપ્લિકેટ ગુણપત્રક ફી, ઉત્તરવહીના ગુણની ફેરચકાસણી ફી વગેરે સરકારશ્રી વખતોવખત નક્કી કરે તે પ્રમાણે રહેશે.¹